

वार्षिक प्रगति प्रतिवेदन

आ.व. २०७६/०७७

नेपाल सरकार

वन तथा वातावरण मन्त्रालय

सिंहदरबार, काठमाडौं

वार्षिक प्रगति प्रतिवेदन

आ.व. २०७६/०७७

नेपाल सरकार

वन तथा वातावरण मन्त्रालय

सिंहदरबार, काठमाडौं

नेपाल सरकार

वन तथा वातावरण मन्त्रालय

कृतज्ञता

आर्थिक वर्ष २०७६/०७७ मा नेपाल सरकारको नीति तथा कार्यक्रम र बजेट वक्तव्यमा उल्लेखित वन तथा वातावरण मन्त्रालयसंग सम्बन्धित परिमाणात्मक एवं विषयगत लक्ष्य के कति हासिल भए भन्ने जानकारी गराउने उद्देश्यले प्रस्तुत वार्षिक प्रगति पुस्तिका प्रकाशन गरिएको छ । यस आर्थिक वर्षमा वन तथा वातावरण मन्त्रालय अन्तर्गत राष्ट्रिय गौरवको आयोजना १, पहिलो प्राथमिकता प्राप्त आयोजना १९ र दोस्रो प्राथमिकता प्राप्त आयोजना ५ गरी जम्मा २५ वटा आयोजना वा कार्यक्रमहरू संचालनमा रहेका थिए । यी आयोजना वा कार्यक्रमहरूको वित्तीय तथा भौतिक प्रगतिको अतिरिक्त प्रस्तुत पुस्तिकामा वन तथा वातावरण मन्त्रालयको सामान्य चिनारी, कार्यक्षेत्र, नीति तथा कार्यक्रम तथा बजेट वक्तव्य, संविधानको धारा ५३ अनुसारको मन्त्रालयसँग सम्बन्धित प्रगति, बेरुजु फछ्यौटमा भएको प्रगति एवं कार्यक्रम संचालनबाट भएका मुख्य-मुख्य प्रतिफल वा उपलब्धिलाई उल्लेख गरिएको छ ।

यस आर्थिक वर्षमा विश्वव्यापी रूपमा फैलिएको कोरोना महामारीका कारण सम्पूर्ण मुलुक नै आक्रान्त भयो जसको प्रत्यक्ष असर यस मन्त्रालयको वार्षिक स्वीकृत कार्यक्रम र नीति तथा कार्यक्रमको कार्यान्वयनमा समेत रहन गयो । लकडाउनका बावजुद पनि यस मन्त्रालयले सुरक्षाको मापदण्ड अपनाइ कार्यसञ्चालन गर्नुपर्ने अवस्था थियो । संघीयता अनुरूपका नयाँ नीति र कानूनहरूको तर्जुमा, प्रदेश र स्थानीय तहहरूसंगको समन्वय र वन तथा वातावरण मन्त्रालय अन्तर्गतका रूपान्तरणकारी आयोजनाहरूको पहिचान तथा आयोजना बैङ्कको तयारी र पन्ध्रौं योजनाको लेखनमा मन्त्रालयको उल्लेखनीय संलग्नता रह्यो । यी सबै सीमितता हुँदा हुँदै पनि चालु तर्फ ८१.९९ र पूँजिगत तर्फ ६८.८९ प्रतिशत प्रगति हुनु उपलब्धिमूलक नै मान्नु पर्दछ । यसका लागि वन तथा वातावरण मन्त्रालयका कार्यक्रम कार्यान्वयन गर्ने सबै निकाय र आयोजनका प्रमुख लगायत सबै कर्मचारी, विकास साझेदार संस्थाहरू, सेवाग्राही समुदाय र सरोकारवालाहरूलाई धन्यवाद दिन चाहन्छु । यसका साथै कार्यक्रमको प्रभावकारी संचालन र अनुगमनका लागि मन्त्रालयलाई मार्गदर्शन गर्नुहुने माननीय वन तथा वातावरण मन्त्रीज्यू, प्रधानमन्त्री तथा मन्त्रीपरिषद्को कार्यालय र राष्ट्रिय योजना आयोग प्रति पनि आभारी छु । यो पुस्तिका प्रकाशनका लागि समन्वय गर्ने योजना, अनुगमन तथा समन्वय महाशाखालाई विशेष धन्यवाद दिन चाहन्छु ।

डा. विश्वनाथ ओली
सचिव

नेपाल सरकार

वन तथा वातावरण मन्त्रालय

दुई शब्द

आर्थिक वर्ष २०७६/०७७ मा वन तथा वातावरण मन्त्रालय र मातहतका निकायहरूबाट सम्पादन भएका क्रियाकलाप, हासिल गरिएका उपलब्धि लगायतका समसामयिक जानकारीहरू सार्वजनिक गर्ने उद्देश्यले यो वार्षिक प्रतिवेदन प्रकाशित गरिएको छ । मन्त्रालयका तीन मुख्य कार्यक्षेत्र अर्थात् वन, वातावरण र जलवायु परिवर्तनसंग सम्बन्धित २५ वटा उपशिर्षक वा कार्यक्रमहरूको आर्थिक वर्ष २०७६/०७७ को भौतिक तथा वित्तीय प्रगति र मुख्य उपलब्धिहरूको सेरोफेरोमा यो प्रगति पुस्तिका तयार गरिएको छ । वन तथा वातावरण मन्त्रालयको लक्ष्य र उद्देश्य, संस्थागत चिनारी, विकास साझेदारहरूबाट यस आर्थिक वर्षमा संचालित कार्यक्रमहरू, पन्ध्रौं योजनाको नतिजा खाकामा उल्लिखित सूचकहरूको प्रगति, वेरुजु फल्लुर्यौटको प्रगति, नीति तथा कार्यक्रमको प्रगति र वन तथा वातावरण मन्त्रालयसंग सम्बन्धित संविधानको धारा ५३ को प्रगति, मन्त्रपरिषद् एवं राष्ट्रिय विकास समस्या समाधान समितिको निर्णय कार्यान्वयनको अवस्थालाई समेत पुस्तिकामा समावेश गरिएको छ । आर्थिक वर्ष २०७६/०७७ भित्र राष्ट्रिय प्राथमिकता प्राप्त आयोजनाहरूका लागि के कति वन क्षेत्र उपलब्ध गराइयो ? र के कति वातावरणीय प्रभाव अध्ययन स्वीकृत गरिए ? भन्ने प्रगति समेत पुस्तिकामा समेटिएको छ । समग्रमा यस पुस्तिकाले वन तथा वातावरण मन्त्रालयको एक आर्थिक वर्षको मोटामोटी पार्श्वचित्र झल्काएको छ ।

यो पुस्तिका तयार गर्न विशेष रूपमा खट्नु हुने अनुगमन तथा मूल्यांकन शाखाका उपसचिव (प्रा) श्री सुमना देवकोटा, सहायक वन अधिकृत श्री दीपा वली र शाखा अधिकृत श्री सन्तोष नेपाली प्रति आभारी छु । पुस्तिकाको लागि आवश्यक तथ्यांक तथा सूचना उपलब्ध गराउने मन्त्रालय, सबै विभाग, केन्द्र, प्रदेश मन्त्रालयहरू, कोष, समिति, निगम र विकास साझेदार संस्थाका पदाधिकारी तथा कर्मचारी साथीहरूप्रति पनि कृतज्ञता व्यक्त गर्दछु । पुस्तिका प्रकाशनमा सहयोग पुर्याएकोमा हरियो वन कार्यक्रमलाई विशेष धन्यवाद दिन चाहन्छु ।

प्रकाश लम्साल

सह-सचिव (प्रा.)

योजना, अनुगमन तथा समन्वय महाशाखा

खण्ड-१

सामान्य विवरण

१.१	पृष्ठभूमि.....	१
१.२	मन्त्रालयको सोच, लक्ष्य तथा उद्देश्य	३
	१.२.१ सोच.....	३
	१.२.२ लक्ष्य.....	३
	१.२.३ उद्देश्य.....	३
१.३	प्रमुख नीति तथा कानूनहरू.....	५
	१.३.१ नीति तथा रणनीतिहरू	५
	१.३.२ ऐन तथा नियमहरू	५
१.४	संगठनात्मक स्वरूप तथा व्यवस्था	६
१.५	वन तथा वातावरण मन्त्रालयको कार्य क्षेत्र	७
१.६	मन्त्रालय अन्तर्गतका महाशाखाहरूबाट सम्पादित हुने मुख्य-मुख्य कार्यहरू.....	९
	१.६.१ योजना अनुगमन तथा समन्वय महाशाखा	९
	१.६.२ जलवायु परिवर्तन व्यवस्थापन महाशाखा.....	१०
	१.६.३ वन तथा जलाधार महाशाखा.....	११
	१.६.४ वातावरण तथा जैविक विविधता महाशाखा.....	१२
	१.६.५ सहभागितामूलक वन महाशाखा.....	१३
	१.६.६ प्रशासन महाशाखा.....	१५

खण्ड-२

आर्थिक वर्ष २०७६/०७७ को प्रगति

२.१	आर्थिक वर्ष २०७६/०७७ को स्वीकृत वार्षिक कार्यक्रम अनुसारको प्रगति विवरण.....	१६
२.२	मन्त्रालय अन्तर्गतका समिति/संस्थान/कम्पनी/निगम/कोषको प्रगति.....	१८
२.३	आ.व. २०७६/०७७ मा विनियोजित बजेट तथा खर्चको विवरण.....	१८
२.४	आर्थिक वर्ष २०७६/०७७ मा वन तथा वातावरण मन्त्रालय तथा अन्तरगतका निकायहरूबाट सम्पादित मुख्य कार्यहरू.....	२१
	२.४.१ वन तथा वातावरण मन्त्रालय	२१
	२.४.२ वन तथा भू-संरक्षण विभाग.....	२२
	२.४.३ राष्ट्रिय निकुञ्ज तथा वन्यजन्तु संरक्षण विभाग	२४

२.४.४ वनस्पति विभाग.....	२६
२.४.५ वातावरण विभाग.....	२७
२.४.६ वन अनुसन्धान तथा प्रशिक्षण केन्द्र.....	२८
२.४.७ रेड कार्यान्वयन केन्द्र.....	२९
२.४.८ पहाडी साना किसानका लागि अनुकूलन आयोजना.....	३०
२.४.९ राष्ट्रपति चुरे तराई मधेस संरक्षण विकास समिति.....	३१
२.४.१० नेपाल वन निगम.....	३२
२.४.११ जडिबुटी उत्पादन तथा प्रशोधन कम्पनी लिमिटेड.....	३३
२.४.१२ राष्ट्रिय प्रकृति संरक्षण कोष.....	३४
२.४.१३ राष्ट्रिय ताल संरक्षण विकास समिति.....	३५

खण्ड-३

विकास सहायतामा संचालित आयोजना परियोजनाहरूको जानकारी तथा आ.व.२०७६/०७७ मा भएका उपलब्धिहरू

३.१ कर्णाली क्षेत्रमा खाद्य उत्पादन र खाद्य सुरक्षामा जलवायु परिवर्तनद्वारा सिर्जित चुनौतिसंग अनुकूलन गर्ने कार्यक्रम (Adapting to Climate Induced Threats to Food Production and Food Security in the Karnali Region of Nepal).....	३६
३.२ पहाडी साना किसानका लागि अनुकूलन आयोजना (Adaption for Smallholder in Hilly Areas).....	३७
३.३ जैविक विविधता वित्त व्यवस्था पहल, नेपाल (Biodiversity Finance Initiative-Nepal) BIOFIN- Nepal).....	३८
३.४ राष्ट्रिय अनुकूलन योजना तर्जुमा क्षमता विकास (Building Capacity to Advance National Adaptation Plan Process in Nepal).....	३९
३.५ वनको स्वास्थ्य सुधार र दिगोपना कायम गरि वन र वनमा निर्भर समुदायको जिविकोपार्जन शहनशिलता बढाउनका लागि क्षमता अभिवृद्धि परियोजना (Building Capacities to improve and sustain forest health to enhance the resilience and livelihood of forest dependent communities in Nepal).....	४०
३.६ पर्वतीय जलाधारहरूको जलवायु परिवर्तन समानुकूलन आयोजना (Building Climate Resilience of Watershed in Mountain Eco-regions Project).....	४१
३.७ पारिस्थितिकीय प्रणालीमा आधारित अनुकूलन कार्यक्रम-दोस्रो (Catalyzing Ecosystem Restoration for Climate Resilient Natural Capital and Rural Livelihoods in Degraded Forest and Rangelands of Nepal EbA II).....	४२

३.८ हरियो वन कार्यक्रम (Hariyo Ban Program)	४३
३.९ कैलाश पवित्र भू-परिधि संरक्षण तथा विकास पहल (Kailash Sacred Landscape Conservation and Development Initiatives)	४५
३.१० कञ्चनजङ्गा भू-परिधि संरक्षण तथा विकास परियोजना (Kanchanjunga Landscape Conservation and Development Project).....	४६
३.११ राष्ट्रिय संरक्षण प्राथमिकताका क्षेत्र कार्यक्रम (National Conservation Priority Area (NCPA) Program)	४७
३.१२ नेपाल जलवायु परिवर्तन सहयोग कार्यक्रम-दोस्रो (Nepal Climate change Support Programme-II).....	४९
३.१३ रेड प्लस हिमालय (REDD+Himalaya)	५०
३.१४ पवित्र हिमालय भू-परिधि कार्यक्रम (Sacred Himalayan Landscape Programme)	५१
३.१५ तराई भू-परिधि कार्यक्रम (Terai Arc Landscape Programme)	५३
३.१६ जूलोजिकल सोसाइटी अफ लण्डन (Zoological Society of London)	५४

खण्ड-४

आर्थिक वर्ष २०७६/०७७ मा वन तथा वातावरण मन्त्रालयको विभिन्न क्षेत्रगत प्रगति

४.१ सविधानको धारा ५३ अनुरूपको प्रगति.....	५७
४.२ पन्ध्रौ योजना (आ.व. २०७६/०७७-२०८०/०८१) को नतिजा खाकामा उल्लेखित सूचकहरूको प्रगति	६३
४.३ आर्थिक वर्ष २०७६/०७७ को नीति तथा कार्यक्रम अनुसारको प्रगति.....	६५
४.४ आर्थिक वर्ष २०७६/०७७ को बजेट वक्तव्य अनुसारको प्रगति	७५
४.५ आर्थिक वर्ष २०७६/०७७ को बजेट वक्तव्यको अनुसूची ११ अनुसारको प्रगति.....	७९
४.६ आ.व. २०७६/०७७ मा वन तथा वातावरण मन्त्रालयले हासिल गरेका मुख्य उपलब्धिहरू.....	७९

खण्ड-५

मन्त्रालयले कार्यान्वयन गर्ने गरी भएका उच्चस्तरीय निर्णयहरूको कार्यान्वयन प्रगति

५.१ आर्थिक वर्ष २०७६/०७७ मा वन तथा वातावरण मन्त्रालयको कार्यक्षेत्रभित्र परेका नेपाल सरकार मन्त्रपरिषद्का निर्णयहरूको कार्यान्वयन प्रगति	८१
५.२ राष्ट्रिय विकास समस्या समाधान समितिको बैठकको वन क्षेत्रसंग सम्बन्धित निर्णयहरू र कार्यान्वयन स्थिति	९१

खण्ड-६

अनुसूचीहरू

अनुसूची १: नीति तथा कार्यक्रम, बजेट वक्तव्य कृयाकलाप तथा माईलस्टोन विवरण	९३
अनुसूची २: संरक्षित क्षेत्रमा पर्यटकको संख्या.....	९७
अनुसूची ३: मानव वन्यजन्तु द्वन्द व्यवस्थापन.....	९८
अनुसूची ४: आ.व. २०७६/०७७ मा राष्ट्रिय प्राथमिकता प्राप्त योजनाका लागि राष्ट्रिय/सरकारी वन क्षेत्र प्रयोग गर्न उपलब्ध गराइएको योजनाहरूको विवरण	९९
अनुसूची ५: वातावरणीय नियमन	१०७
अनुसूची ६ : आ.व. २०७६/०७७ को वेरुजु फछ्यौँटको विवरण	११२
अनुसूची ७ : गुनासो फछ्यौँट.....	११३
अनुसूची ८ : आ.व. २०७६/७७ को अन्त्य सम्ममा वनहरूको विवरण	११३
अनुसूची ९ : आ.व. २०७६/७७ को अन्त्य सम्ममा संरक्षित क्षेत्रहरूको विवरण	११४
अनुसूची १०: केही वन्यजन्तु प्रजातिहरूको संख्यात्मक विवरण.....	११४
अनुसूची ११: संरक्षित क्षेत्र व्यवस्थापन योजनाहरूको विवरण	११५
अनुसूची १२: प्रजाति संरक्षण कार्य योजनाहरूको विवरण.....	११७

सामान्य विवरण

१.१ पृष्ठभूमि

वन तथा वातावरण मन्त्रालयका प्रमुख जिम्मेवारीहरूमा वन, वातावरण तथा जलवायु परिवर्तनका क्षेत्रहरू समावेश छन्। वन अन्तर्गत मूलतः वन, वन्यजन्तु, वनस्पति, जैविक विविधता र जलाधारहरूको दिगो, समावेशी तथा सहभागितामूलक व्यवस्थापन र तिनबाट प्राप्त वस्तु र सेवाको न्यायोचित उपयोग गर्ने विषय पर्दछन्। वातावरण कार्यक्षेत्र तर्फ तीनै तहका सरकार, समुदाय र निजीक्षेत्रको सहयोग र सहकार्यमा खासगरी प्रदूषण नियन्त्रण, फोहोरमैला व्यवस्थापन, हरियाली प्रवर्धन, वातावरणीय मापदण्डको निर्धारण र वातावरणीय प्रभावको नियमन रहेका छन्। जलवायु परिवर्तन तर्फ मानव समाज र प्राकृतिक वातावरणमा जलवायु परिवर्तनले पारेका वा पार्न सक्ने प्रभावहरूबाट बच्न अनुकूलनका उपायहरूको खोजी र विस्तार गर्नु, त्यसका निम्ति अन्तराष्ट्रिय वित्त, प्रविधि र ज्ञानमा पहुँच बढाउनु, जलवायु परिवर्तनको न्युनीकरण हुने गरी स्रोतको व्यवस्थापन गर्नु र हरितगृह ग्याँसको उत्सर्जनको नियमित मापन गर्नु जस्ता क्रियाकलापहरू रहेका छन्। यी तीनवटै कार्यक्षेत्रमा लैगिक तथा सामाजिक समावेशीकरण, अध्ययन-अनुसन्धान, क्षमता विकास र शासकीय सुधार प्रमुख अन्तरसम्बन्धित पक्षहरू हुन्। वन तथा वातावरण मन्त्रालयको आ.व. २०७६/०७७ का २० वटा पहिलो प्राथमिकता र ५ वटा दोस्रो प्राथमिकता प्राप्त कार्यक्रम वा आयोजनाहरू यिनै प्रमुख जिम्मेवारीहरूको वहन र तिनबाट प्राप्त उपलब्धिहरूको सेरोफेरोमा केन्द्रित छन्।

सन् २०१५ को वन स्रोत सर्वेक्षण अनुसार नेपालको कूल भू-भागको ४० प्रतिशत वन र ४.७४ प्रतिशत झाडी बुट्यान गरी वन क्षेत्रले ढाकेको क्षेत्रफल कुल भूभागको ४४.७४ प्रतिशत रहेको छ। यस मध्ये १८ प्रतिशत वनक्षेत्र राष्ट्रिय निकुञ्ज, वन्यजन्तु आरक्ष, संरक्षण क्षेत्र र मध्यवर्ति क्षेत्र अर्थात् समग्रमा संरक्षित क्षेत्रमा पर्दछ। नेपालको कुल क्षेत्रफलको २३.३९ प्रतिशत भू-भाग संरक्षित क्षेत्रले ओगटेको छ। नेपालको वनलाई व्यवस्थापनका दृष्टिले निजी वन, राष्ट्रिय वन र संरक्षित क्षेत्रमा पर्ने वनका रूपमा वर्गीकरण गरिएको छ। राष्ट्रिय वनलाई सरकारद्वारा व्यवस्थित वन, सामुदायिक वन, साझेदारी वन, धार्मिक वन, कबुलियती वन र वन संरक्षण क्षेत्र (साविकको संरक्षित वन) को रूपमा व्यवस्थापन हुँदै आएको छ। आ.व. २०७६/०७७ को अन्त्य सम्ममा सामुदायिक वन तर्फ २३,६८२ उपभोक्ता समूह र २४,९०,१९४ हेक्टर वनक्षेत्र, साझेदारी वन तर्फ ३१ समूह र ७५,६१४ हेक्टर वनक्षेत्र, कबुलियती वन तर्फ ७,९७६ समूह वा संस्था र ४५,८४१.७४ हेक्टर वनक्षेत्र (७,७३१ गरिवमुखी कबुलियती वन तर्फ ४४,३९८.७४ हेक्टर

वनक्षेत्र, २४५ व्यवसायिक कबुलियती वन तर्फ १,४४३ हेक्टर वनक्षेत्र), धार्मिक वन तर्फ १८६ धार्मिक संस्थालाई २८९६.५७ हेक्टर वनक्षेत्र तथा १० संरक्षित वनको १,९२,०२७ हेक्टर वनक्षेत्र उपलब्ध गराइएको छ। जस मध्ये १,०३७ मध्यवर्ती सामुदायिक वनको २,११,२१३.०२, ७५ वटा मध्यवर्ती कबुलियती वनको ३००.०१ हेक्टर ६ वटा मध्यवर्ती धार्मिक वनको ८५.३२ हेक्टर क्षेत्रफल रहेको छ।

सामुदायिक वन, साझेदारी वन लगायत समुदायमा आधारित वन व्यवस्थापनको रूपमा नेपालको कुल वन क्षेत्रको झण्डै ४० प्रतिशत वन क्षेत्र स्थानीय समुदायबाट संरक्षण तथा व्यवस्थापन हुँदै आएको छ। यी व्यवस्थापन पद्धतिहरूको मूल लक्ष्य जनसहभागिताद्वारा वनको दिगो व्यवस्थापन गरी वनबाट प्राप्त हुने वन पैदावार वा बस्तु र सेवाको उत्पादन तथा उत्पादकत्व बढाउनु, ती बस्तु वा सेवाको प्रशोधनबाट मूल्यअभिवृद्धि गर्नु र त्यसबाट वन व्यवस्थापनमा संलग्न समुदायको समृद्धि र अर्थतन्त्रमा समेत योगदान पुर्याउने रहेको छ। यसरी वनको व्यवस्थापन र उपयोग गर्दा जैविक विविधताको संरक्षण, निर्णय प्रक्रियामा महिला सहित स्थानीय समुदायको सहभागिता र लाभको न्यायोचित बाँडफाँडको सुनिश्चितताका लागि समेत एकीकृत प्रयास हुने गरेको छ।

वन तथा वातावरण मन्त्रालयले प्रधानमन्त्रीद्वारा शिलान्यास गरी आ.व. २०७५/०७६ मा नेपाल स्वच्छ वातावरण महाअभियान कार्यक्रम र आ.व. २०७६/०७७ मा राष्ट्रिय वृक्षारोपण वर्ष संचालन गर्यो। राष्ट्रिय वृक्षारोपण वर्ष अन्तर्गत आ.व. २०७६/०७७ मा ५ करोड विरूवा रोपण गर्ने उद्देश्य लिइएकोमा देशभर सरकारी, निजी क्षेत्र सामुदायिक संगठन, सार्वजनिक निकाय सबैको पहलमा १३,०९१ हेक्टर वृक्षारोपण भएको छ। यद्यपी वृक्षारोपणको समय जेष्ठ असार रहेको र सोही समय कोरोना महामारीका कारण मुलुकभर लकडाउनको अवस्था रहेकाले अपेक्षा गरे अनुरूप लक्ष्य प्राप्त हुन सकेन। हाल नेपाल स्वच्छ वातावरण महाअभियानको महत्व र उपादेयतालाई मध्यनजर गर्दै वार्षिक स्वीकृत कार्यक्रममा समाहित गरिएको छ। यसमा मूलतः प्रदूषण नियन्त्रण, फोहरमैला व्यवस्थापन र शहरी क्षेत्रमा हरियाली प्रवर्द्धनका लागि विभिन्न चेतनामूलक, समन्वयात्मक र प्रचारात्मक कार्यक्रमहरू संचालन गरियो। प्रदूषण नियन्त्रण र फोहरमैला व्यवस्थापनमा सबै क्षेत्र, तह र तप्काका जनताको व्यापक सहभागिता हुनु पर्ने हुदाँ यो एउटा चुनौतिपूर्ण कार्यक्रम समेत रह्यो। वायु गुणस्तर मापनलाई क्रमशः देशव्यापी बनाइने उद्देश्यका साथ रारा लगायतका ७ स्थानमा वायु गुणस्तर मापन यन्त्रहरूको जडान गरियो। यी सहित हालसम्ममा जम्मा २९ स्थानमा वायु गुणस्तरमापन यन्त्रहरूको स्थापना गरी संचालनमा ल्याइएको छ। आ.व. २०७६/०७७ मा कोरोना महामारीका कारण वन तथा वातावरण मन्त्रालयका वार्षिक कार्यक्रमहरू समेत प्रभावित रहे। संघीय संरचनालाई लक्षित गरी तर्जुमा गरिएका धेरै कार्यक्रमहरू कार्यान्वयन गर्ने समयसम्ममा प्रदेश र स्थानीय तहबाट गर्नुपर्ने भएका तथा केही कार्यक्रमहरू प्रदेशमा संरचना गएका तर संघबाटै संचालित गर्नुपर्ने भएका कारण बजेट व्यवस्थापनमा समेत केही समस्या देखा परे। यी सबै चुनौति र समस्या हुँदा हुँदै पनि समग्रमा मन्त्रालयको कूल भौतिक प्रगति ८५.७८ प्रतिशत र वित्तीय प्रगति ७६.८८ प्रतिशत पुगनु उपलब्धिमूलक नै मान्न पर्दछ।

१.२ मन्त्रालयको सोच, लक्ष्य तथा उद्देश्य

१.२.१ सोच

सफा, स्वच्छ तथा हरित वातावरण, जलवायु समानुकूलित समाज र वन क्षेत्रको व्यवस्थित दिगो वन क्षेत्र, सफा, स्वच्छ र हरित वातावरण र जलवायु समानुकूलित समाज निर्माणबाट दिगो व्यवस्थापनबाट नेपालको आर्थिक, सामाजिक र सांस्कृतिक समृद्धि र सुखमा योगदान।

१.२.२ लक्ष्य

वन तथा वातावरण मन्त्रालयको लक्ष्य निम्नानुसार छन् ।

- वन, जैविक विविधता र जलाधार क्षेत्रको दिगो र सहभागितामूलक व्यवस्थापनबाट वातावरणीय सन्तुलन र दिगो विकास कायम राख्दै वनजन्य उद्यम तथा पर्यापर्यटनको विकास एवम् वन्यजन्य वस्तु तथा सेवाको उत्पादन, मूल्य अभिवृद्धि एवम् न्यायोचित वितरण मार्फत अर्थतन्त्रमा योगदान वृद्धि गर्ने।
- वातावरणीय क्षेत्रमा प्रदूषण नियन्त्रण, फोहोरमैला व्यवस्थापन र हरियाली प्रवर्द्धन गरी नागरिकको स्वच्छ र स्वस्थ वातावरणमा बाँच्न पाउने अधिकार सुनिश्चित गर्ने ।
- जलवायु परिवर्तन क्षेत्रमा जलवायु परिवर्तन अनुकूलन क्षमता अभिवृद्धि तथा प्रतिकूल प्रभावको न्यूनीकरणबाट दिगो समाज निर्माणमा योगदान गर्ने ।

१.२.३ उद्देश्य

वन तथा वातावरण मन्त्रालयको नीतिगत उद्देश्य निम्नानुसार छन्।

राष्ट्रिय वन नीति २०७५

- वन क्षेत्रको उत्पादकत्व, उत्पादन र वातावरणीय सेवामा अभिवृद्धि गर्ने ।
- वन पैदावारमा आत्मनिर्भर भई मूल्य अभिवृद्धि सहित निर्यात प्रवर्द्धन गर्ने।
- संरक्षित क्षेत्र, सिमसार क्षेत्र तथा वन व्यवस्थापन पद्धतिहरूबाट पर्यटन प्रवर्द्धनमा उल्लेख्य योगदान पुर्याउने।
- वन, वनस्पति, वन्यजन्तु तथा जैविक विविधताको संरक्षण पुनर्स्थापना र दिगो उपयोग गर्ने।
- वन क्षेत्रको संरक्षण र सो को बहुआयामिक उपयोग गर्ने।
- फलफूल लगायतका कृषि वनको विकास र संरक्षण गरी वन क्षेत्रलाई आर्थिक उपार्जनको माध्यमको रूपमा विकास गर्ने।

- हालको वन क्षेत्रलाई घट्न नदिई विभिन्न प्रकारबाट क्षति भएका वनको पुनर्स्थापना गर्ने।
- जलाधार क्षेत्रहरूको एकीकृत व्यवस्थापनबाट जल र भूमिको संरक्षण गर्ने।
- कार्वन उत्सर्जन न्यूनीकरण गर्ने नेपालको समग्र लक्ष्यमा वन क्षेत्रबाट योगदान पुर्याउने।
- वन क्षेत्रको शासकीय सुधार गर्दै प्राप्त लाभको न्यायोचित वितरण गर्ने।
- वन क्षेत्रको अध्ययन-अनुसन्धान शैक्षिक गुणस्तर तथा क्षमता अभिवृद्धि गर्ने।

राष्ट्रिय वातावरण नीति २०७६

- जल, वायु, माटो, ध्वनि, विद्युत-चुम्बकीय तरङ्ग रासायनिक र रेडियोधर्मी लगायत सबै प्रकारका प्रदुषणको रोकथाम नियन्त्रण र न्यूनीकरण गर्ने।
- घरेलु औद्योगिक तथा सेवा क्षेत्र लगायत सबै स्रोतबाट सिर्जित फोहोरमैलाको व्यवस्थापन गर्ने।
- शहरी तथा नगर क्षेत्रमा उद्यान विकास तथा हरियाली विस्तार गर्ने।
- विकासका सबै आयामहरूमा वातावरणीय चासोलाई मूलप्रवाहीकरण गर्ने।
- प्रदुषण पीडितलाई वातावरणीय न्यायको सुनिश्चतता गर्ने।
- वातावरण संरक्षण तथा प्राकृतिक स्रोतको दिगो व्यवस्थापनमा जनसहभागिता जुटाउने।
- वर्तमान तथा भावी पुस्ताविचमा न्यायोचित हुने गरी प्राकृतिक तथा मानव निर्मित स्रोतहरूको उपयोग गर्ने।
- वातावरण संरक्षण र व्यवस्थापनका लागि शोध अनुसन्धान र क्षमता अभिवृद्धि गर्ने।
- जमीनको प्रयोग भू-उपयोग योजना बमोजिम गर्ने।
- संभव भएसम्म उपलब्ध स्रोत साधनको पुनःप्रयोग र पुनःप्रशोधन गर्ने।

राष्ट्रिय जलवायु परिवर्तन नीति २०७६

- सङ्कटासन्न र जोखिमपूर्ण अवस्थामा रहेका व्यक्ति, परिवार, समूह र समुदायको जलवायु परिवर्तन अनुकूलन क्षमता अभिवृद्धि गर्ने।
- जलवायु परिवर्तनका प्रतिकूल प्रभावको जोखिममा रहेका पारिस्थितीकीय प्रणालीहरूको उत्थानशीलता विकास गर्ने।
- न्यून कार्वन उत्सर्जन विकासको अवधारणा अवलम्बन गर्दै हरित अर्थतन्त्रको प्रवर्द्धन गर्ने।
- जलवायु परिवर्तन न्यूनीकरण र अनुकूलनका लागि राष्ट्रिय तथा अन्तर्राष्ट्रिय वित्तीय स्रोतहरूको न्यायोचित परिचालन गर्ने।

- जलवायु परिवर्तन सम्बन्धी अनुसन्धान, प्रविधि विकास र सूचना सेवा प्रवाहलाई प्रभावकारी बनाउने।
- राज्यका सबै तह र विषयगत क्षेत्रका नीति, रणनीति, योजना तथा कार्यक्रमहरूमा जलवायु परिवर्तनका विषयहरूलाई एकीकृत गर्ने।
- जलवायु परिवर्तन न्यूनीकरण तथा अनुकूलन कार्यक्रमहरूमा लैङ्गिक तथा सामाजिक समावेशीकरणलाई मूलप्रवाहीकरण गर्ने।

१.३ प्रमुख नीति तथा कानूनहरू

१.३.१ नीति तथा रणनीतिहरू

- राष्ट्रिय वन नीति, २०७५
- राष्ट्रिय वातावरण नीति, २०७६
- राष्ट्रिय जलवायु परिवर्तन नीति, २०७६
- राष्ट्रिय सिमसार नीति, २०६९
- जडिबुटी एवं गैह्रकाष्ठ वन पैदावार विकास नीति, २०६१
- वन क्षेत्रको रणनीति, २०७२
- वन अनुसन्धान रणनीति, २०७३
- वन क्षेत्रको अनुगमन तथा मूल्याङ्कन रणनीति, २०७३
- नेपालको जैविक विविधता रणनीति तथा कार्ययोजना, (सन् २०१४-२०२०)
- चुरे तराई मधेश संरक्षण तथा व्यवस्थापन गुरुयोजना, २०७४
- पन्ध्रौं योजना (आ.व २०७६/०७७-२०८०/०८१)
- राष्ट्रिय रेडप्लस रणनीति, २०७५

१.३.२ ऐन तथा नियमहरू

- वन ऐन, २०७६
- वातावरण संरक्षण ऐन, २०७६
- राष्ट्रिय निकुन्ज तथा वन्यजन्तु संरक्षण ऐन, २०२९
- नेपाल प्रकृति संरक्षण कोष ऐन, २०३९

- भू तथा जलाधार संरक्षण ऐन, २०३९
- विरुवा संरक्षण ऐन, २०६४
- संकटापन्न वन्यजन्तु तथा वनस्पतिको अन्तराष्ट्रिय व्यापारलाई नियमन तथा नियन्त्रण गर्ने ऐन, २०७३
- शिवपुरी-नागार्जुन राष्ट्रिय निकुञ्ज नियमावली २०७६
- वन नियमावली, २०५१
- राष्ट्रिय निकुञ्ज तथा वन्यजन्तु संरक्षण नियमावली, (पाँचौं संशोधन) २०७६
- नेपाल प्रकृति संरक्षण कोष नियमावली, २०४१
- वातावरण संरक्षण नियमावली, २०५४
- विरुवा संरक्षण नियमावली, २०६६
- भू तथा जलाधार संरक्षण नियमावली, २०४२
- मध्यवर्ती क्षेत्र व्यवस्थापन नियमावली, २०५२
- संरक्षण क्षेत्र व्यवस्थापन नियमावली, २०५३
- संरक्षण क्षेत्र सरकारी व्यवस्थापन नियमावली, २०५७
- नेपाल वन सेवा (गठन, समूह तथा श्रेणी विभाजन र नियुक्ति) नियमहरू, २०५१
- नेपाल वन निगम लिमिटेड नियमावली
- संकटापन्न वन्यजन्तु तथा वनस्पतिको अन्तराष्ट्रिय व्यापार नियन्त्रण नियमावली २०७६

१.४ संगठनात्मक स्वरूप तथा व्यवस्था

परिवर्तित व्यवस्थालाई अंगिकार गर्दै वन तथा वातावरण मन्त्रालयले पनि आफ्नो सांगठनिक संरचनामा परिवर्तन गरेको छ। हाल संघमा वन तथा वातावरण मन्त्रालय रहेको छ भने ७ वटा प्रदेशहरूमा उद्योग, पर्यटन, वन तथा वातावरण मन्त्रालयहरू गठन भई उक्त मन्त्रालय अन्तरगत रहने गरी सात ७ वटा प्रदेश वन निर्देशनालयहरू, ८४ वटा डिभिजन वन कार्यालयहरू, १४ वटा भू तथा जलाधार व्यवस्थापन कार्यालयहरू तथा ७ वटा वन अनुसन्धान तथा प्रशिक्षण केन्द्र गठन गरी संचालनमा रहेका छन्।

वन तथा वातावरण मन्त्रालयमा माननीय मन्त्रीको नेतृत्वमा प्रशासकीय प्रमुखका रूपमा सचिव, ६ वटा महाशाखा र त्यस मातहतमा शाखाहरू रहेका छन्। प्रत्येक महाशाखामा प्रमुखका रूपमा सह-सचिव रहने व्यवस्था छ। मन्त्रालय अन्तर्गत सह-सचिवले नेतृत्व गर्ने २ वटा केन्द्र (रेड

कार्यान्वयन केन्द्र र वन अनुसन्धान तथा प्रशिक्षण केन्द्र) सहित मन्त्रालय अन्तर्गत ४ वटा विभाग (वन तथा भू-संरक्षण, राष्ट्रिय निकुञ्ज तथा वन्यजन्तु संरक्षण, वनस्पति र वातावरण) रहेका छन्। राष्ट्रिय गौरवको आयोजनाको रूपमा राष्ट्रपति चूरे तराई मधेश संरक्षण विकास समिति रहेको छ। यसका अतिरिक्त मन्त्रालय मातहत जडिवुटी उत्पादन तथा प्रशोधन कम्पनी लिमिटेड, राष्ट्रिय ताल संरक्षण विकास समिति, नेपाल वन निगम र वन पैदावार विकास समिति र राष्ट्रिय प्रकृति संरक्षण कोष रहेका छन्। वन, वातावरण तथा जैविक विविधता संरक्षण र व्यवस्थापनका वार्षिक कार्यक्रम तथा बजेट मध्ये केही कार्यक्रम यस मन्त्रालयले अन्तर्गतका निकायहरूबाट सिधै र केही सम्बन्धित प्रदेश मन्त्रालय र स्थानीय तहहरूलाई सशर्तः रूपमा उपलब्ध गराई सबै निकायहरूको समन्वय र सहकार्यमा विकास तथा संरक्षणका कार्यक्रमहरू कार्यान्वयनमा लिएको छ।

१.५ वन तथा वातावरण मन्त्रालयको कार्य क्षेत्र

नेपाल सरकार (कार्य विभाजन) नियमावली, २०७४ अनुसार वन तथा वातावरण मन्त्रालयबाट सम्पादन गरिने कार्यहरू निम्नानुसार रहेको छः

१. राष्ट्रिय वन सम्बन्धी नीति, कानून, मापदण्ड र नियमन।
२. राष्ट्रिय वनको सर्वेक्षण, वर्गीकरण, नाप नक्सा र सीमाङ्कन।
३. निजी वन, सार्वजनिक वन, सरकारी वन, धार्मिक वन, सामुदायिक वन, साझेदारी वन, कबुलियती वन, चक्ला वन सम्बन्धी नीति, कानून र मापदण्ड।
४. वन्यजन्तु र चराचुरुङ्गी सम्बन्धी नीति, कानून र मापदण्ड।
५. राष्ट्रिय निकुञ्ज, वन्यजन्तु आरक्ष तथा सिकार आरक्ष र सीमसार क्षेत्र सम्बन्धी नीति, कानून, मापदण्ड, योजना तथा कार्यान्वयन।
६. हात्तीसार।
७. प्राणी उद्यान (चिडियाखाना) सम्बन्धी नीति, कानून र मापदण्ड।
८. मध्यवर्ती क्षेत्र तथा संरक्षण क्षेत्र व्यवस्थापन सम्बन्धी नीति र मापदण्ड।
९. जैविक विविधता, प्राकृतिक वातावरण संरक्षण, सदुपयोग र स्रोतको व्यवस्थापन।
१०. वन्यजन्तु, जैविक विविधता र वन पैदावार ओसारपसार एवं अपराध नियन्त्रण सम्बन्धी नीति, कानून, मापदण्ड, कार्यान्वयन र नियमन।
११. वन क्षेत्र अतिक्रमण र वन क्षेत्रको भू-उपयोगको परिवर्तन।
१२. वनस्पति उद्यान र वनस्पति पहिचान तथा अभिलेखीकरण सम्बन्धी नीति, कानून र मापदण्ड।

१३. हर्वेरियम व्यवस्थापन।
१४. वनस्पतिहरूको रासयनिक गुणहरूको परीक्षण, प्रयोगशाला, प्रत्यायन, प्रमाणीकरण र गुणस्तर।
१५. आनुवांशिक स्रोत, दुर्लभ तथा लोपोन्मुख प्रजाति र आयातित प्रजाति।
१६. वातावरण, जलवायु परिवर्तन, जलवायु परिवर्तन अनुकूलन, न्यूनीकरण सम्बन्धी नीति, कानून र मापदण्ड।
१७. कार्बन सेवा र कार्बन सञ्चिति।
१८. अन्तर प्रादेशिक जङ्गल, हिमाल, वन, संरक्षण क्षेत्र, जैविक विविधता तथा भू-जलाधार क्षेत्रको संरक्षण, सम्बर्द्धन र व्यवस्थापन सम्बन्धी नीति, कानून, मापदण्ड र नियमन।
१९. अन्तरदेशीय वन तथा वन्यजन्तु सम्बन्धी विषय।
२०. वन, वनस्पति, वातावरण तथा जलवायु परिवर्तन सम्बन्धी अध्ययन अनुसन्धान।
२१. प्राकृतिक नदी नाला, ताल तलैया, पोखरी, सीमसार एवं जलाधार क्षेत्रको वातावरणीय संरक्षण एवं स्वच्छता कायम सम्बन्धी नीति, कानून, मापदण्ड र नियमन।
२२. वायु र वायुमण्डलको गुणस्तर, मापदण्ड, अनुगमन र लेखाजोखा।
२३. हरित अर्थतन्त्र सम्बन्धी नीति र मापदण्ड।
२४. विकिरण, जल, ठोस, तापीय, नाभकीय, विद्युतीय, चुम्बकीय, रसायन, ध्वनि लगायतका प्रदूषण नियन्त्रण।
२५. हरितगृह ग्यासको मापदण्ड र नियमन।
२६. राष्ट्रियस्तरमा वातावरणीय सूचना प्रणाली।
२७. वातावरणीय प्रभाव अध्ययन सम्बन्धी नीति, कानून, मापदण्ड र नियमन।
२८. राष्ट्रपति चुरे तराई मधेश संरक्षण विकास समिति, राष्ट्रिय प्रकृति संरक्षण कोष।
२९. सशस्त्र वन रक्षक।
३०. मन्त्रालय सम्बन्धी राष्ट्रिय अन्तर्राष्ट्रिय संघ संस्थासँग सन्धि, सम्झौता, अभिसन्धि, सम्पर्क र समन्वय।
३१. मन्त्रालय सम्बन्धी सार्वजनिक संस्थान, प्राधिकरण, समिति, प्रतिष्ठान, कम्पनी आदिको सञ्चालन र नियमन।
३२. नेपाल वन सेवाको सञ्चालन।

१.६ मन्त्रालय अन्तर्गतका महाशाखाहरूबाट सम्पादित हुने मुख्य-मुख्य कार्यहरू

१.६.१ योजना अनुगमन तथा समन्वय महाशाखा

- मन्त्रालयसंग सम्बन्धित आवधिक योजना, नीति कार्यक्रम, वार्षिक बजेट तथा कार्यक्रम तयार गर्ने, गराउने।
- कार्यक्रम तथा बजेटका सम्बन्धमा राष्ट्रिय योजना आयोग, अर्थ मन्त्रालय, सम्बन्धित आयोजना तथा अन्य निकायहरूसंग समन्वय गर्ने, गराउने।
- स्वीकृत वार्षिक कार्यक्रममा संशोधन गर्नु पर्ने अवस्थामा सो स्वीकृत गराई सम्बन्धित निकायमा पठाउने।
- मन्त्रालयसंग सम्बन्धित नीतिहरूको निर्माण, परिमार्जन वा संशोधनहरूको मस्यौदा तयार गर्ने, गराउने।
- अन्य मन्त्रालय तथा निकायहरूबाट सुझावका लागि पठाइएका कानून, नीति, रणनीति तथा अन्य दस्तावेजहरूको लागि सुझाव तयार गरी पठाउने।
- मन्त्रालयसंग सम्बन्धित रणनीति, निर्देशिका, मार्गदर्शन तथा कार्यविधिहरूको निर्माण, संशोधन, परिमार्जन सम्बन्धी कार्य गरी स्वीकृत गराउने।
- मन्त्रालयसंग सम्बन्धित ऐन, नियमावलीहरूको निर्माण, परिमार्जन वा संशोधनहरूको मस्यौदा तयार गर्ने।
- वन, वातावरण तथा जलवायु क्षेत्रका तथ्य तथ्यांक तथा सूचनाहरूको संकलन, प्रशोधन, विश्लेषण र आवश्यकता अनुसार प्रकाशन गर्ने, गराउने।
- मन्त्रालयसंग सम्बन्धित वैदेशिक सहायताको लागि प्रस्तावहरू संकलन, परिमार्जन तथा मस्यौदा तयार गरी अर्थ मन्त्रालय र सम्बन्धित दातृ निकायमा पेश गरी आवश्यकता अनुसार सम्पर्क र समन्वय गर्ने।
- मन्त्रालयसंग सम्बन्धित वैदेशिक सहयोगमा सञ्चालित आयोजनाहरूको कार्यक्रम, बजेट तयार गरी कार्यान्वयनका लागि आवश्यक समन्वय गर्ने, गराउने।
- मन्त्रालय मातहतका संस्थान, समिति, कोषहरूको सम्पर्क विन्दु भई कार्य गर्ने।
- मन्त्रालयको लैंगिक सम्पर्क विन्दुको रूपमा संयोजन गर्ने।
- विकास साझेदारहरूसंग आवश्यकता अनुसार बैठक गर्ने र परियोजनाहरूको प्रगति अध्यावधिक गर्ने, गराउने।
- दातृ निकायको सहयोगमा मन्त्रालयसंग सम्बन्धित चालु तथा संभावित परियोजनाहरूको विवरण अद्यावधिक गर्ने, गराउने।

- मन्त्रालय र अन्तर्गतका विभागहरू, केन्द्र, समिति, संस्थान, कोष, कम्पनि तथा परियोजनाहरूको कार्यक्रमको अनुगमन गरी पृष्ठपोषणको समेत व्यवस्था मिलाउने।
- मन्त्रालय र अन्तर्गतका विभागहरू, केन्द्र, समिति, संस्थान, कोष, कम्पनि तथा परियोजनाहरूबाट प्राप्त आवधिक एवं वार्षिक प्रगति प्रतिवेदनहरू आवश्यकता अनुसार प्रधानमन्त्री तथा मन्त्रिपरिषद्को कार्यालय, राष्ट्रिय योजना आयोग लगायत तोकिएका निकायहरूमा म्यादभित्र पेश गर्ने।
- मासिक, चौमासिक र वार्षिक प्रगति समीक्षा र आवश्यकता अनुसार मन्त्रालय स्तरीय विकास समस्या समाधान बैठक गर्ने, गराउने।
- मन्त्रालयसंग सम्बन्धित कार्यक्रम प्रभावकारी ढंगले सञ्चालनका लागि प्रदेश एवं स्थानीय तहहरूसँग सम्पर्क र समन्वयको व्यवस्था मिलाउने।
- मन्त्रालयसंग सम्बन्धित विषयको अध्ययन, अनुसन्धान तथा क्षमता विकास कार्यमा विश्वविद्यालय, अनुसन्धान केन्द्र तथा शैक्षिक संस्थाहरूसँग समन्वय गर्ने, गराउने।
- मन्त्रालयसंग सम्बन्धित विषयहरूमा क्षेत्रीय तथा अन्तराष्ट्रिय संघ संस्थाहरूसँग समझदारी, समन्वय तथा सहकार्यको व्यवस्था मिलाउने।
- आवश्यकता अनुसार परराष्ट्र मन्त्रालय, गृह मन्त्रालय र अर्थ मन्त्रालयहरूसँग समन्वय गरी दातृ निकाय, कुटनैतिक नियोग तथा विदेशी पाहुँनाहरूको मन्त्रालयसंगको भेटघाट तथा बैठकको व्यवस्था मिलाउने।
- यस महाशाखालाई तोकिए बमोजिमका अन्य कार्यहरू गर्ने।

१.६.२ जलवायु परिवर्तन व्यवस्थापन महाशाखा

- जलवायु परिवर्तन सम्बन्धी नीति तथा कार्यक्रमहरू तर्जुमा गर्न आवश्यक सहजीकरण गर्ने।
- जलवायु परिवर्तन सम्बन्धी अध्ययन अनुसन्धान गर्ने, गराउने।
- जलवायु परिवर्तन सम्बन्धी वार्षिक वस्तुस्थिति प्रतिवेदन तयारी र प्रकाशन गर्ने, गराउने।
- जलवायु परिवर्तन सम्बन्धी अन्तराष्ट्रिय सन्धि सम्झौताहरूको सम्पर्क विन्दु भई काम गर्ने।
- जलवायु परिवर्तन सम्बन्धमा विभिन्न निकायहरू एवं संघसंस्थाहरूबाट भए गरेका तथा हुने कार्यहरूको संयोजन एवं सहजीकरण गर्ने, गराउने।
- जलवायु परिवर्तन परिषद्को बैठक आयोजनामा सहजीकरण गर्ने।
- जलवायु परिवर्तन अनुकूलन तथा न्यूनीकरण सम्बन्धी कार्यक्रमहरू तयार गरी कार्यान्वयन गर्ने, गराउने।
- जलवायु परिवर्तन सम्बन्धी वार्ताको लागि आवश्यक राष्ट्रिय कार्यपत्रहरू तयार गर्ने, गराउने।

- हरितगृह ग्याँसहरूको आधार तह (Reference Level) तयार गर्ने, अनुगमन गर्ने र आवधिक प्रतिवेदनहरू तयार गरी पेश गर्ने।
- जलवायु परिवर्तन सम्बन्धी कार्यक्रमहरूको लागि प्राविधिक एवं आर्थिक सहयोग जुटाउन प्रस्तावहरू तयार गर्ने, गराउने।
- जलवायु परिवर्तन सम्बन्धमा गोष्ठी, कार्यशाला तथा तालिमको आयोजना गर्ने, गराउने।
- जलवायु परिवर्तनबाट हुन सक्ने प्रभावलाई न्यून गर्न, गराउन अन्य कार्यहरू गर्ने, गराउने।
- स्वच्छ विकास संयन्त्रको Designated National Authority (DNA) भई कार्य गर्ने।
- हरितगृह ग्याँसको उत्सर्जन बढी गर्ने क्षेत्रको पहिचान गरी स्वच्छ ऊर्जा एवं हरित उत्पादकत्व सम्बन्धी प्रबर्द्धनात्मक कार्य गर्ने, गराउने।
- रेड कार्यान्वयन केन्द्रलाई प्राविधिक सहयोग उपलब्ध गराउने।
- अन्तरराष्ट्रिय प्रतिबद्धता अनुरूपको हरित गृह ग्याँस उत्सर्जन लगायतका राष्ट्रिय प्रतिवेदनहरू तयारी गरी पेश गर्ने।
- यस महाशाखालाई तोकिए बमोजिमका अन्य कार्यहरू गर्ने।

१.६.३ वन तथा जलाधार महाशाखा

- राष्ट्रिय वन तथा जलाधार सम्बन्धी नीति तथा कार्यक्रमहरू तर्जुमामा आवश्यक सहजीकरण गर्ने, गराउने।
- सरकारी वन क्षेत्रको सर्वेक्षण, नाप नक्सा र सीमा निर्धारणमा समन्वय गर्ने, गराउने।
- सरकारी, सार्वजनिक, निजी क्षेत्र, कृषि वन, सहरी क्षेत्रमा वृक्षारोपण तथा वन विकासको आवश्यक व्यवस्था मिलाउने।
- राष्ट्रिय वन क्षेत्र, सरकारी घर जग्गा हस्तान्तरण, जग्गा सट्टाभर्ना, मुआब्जा, वन उपयोग तथा अन्य प्रयोजनका लागि वन क्षेत्र उपलब्ध गराउने सम्बन्धी कार्यहरू गर्ने।
- अन्य प्रयोजनका लागि उपलब्ध गराईएको वन क्षेत्रको अभिलेख राख्ने, नियमित अनुगमन तथा मूल्यांकन गरी, गराई पृष्ठपोषण गर्ने।
- वृहत जलाधार, जलाधार, उप जलाधार तथा सुक्ष्म जलाधारहरूको अध्ययन अनुसन्धान गर्ने, गराउने।
- मरुभूमीकरण तथा भूमिको क्षयीकरणलाई सम्बोधन हुने कार्यक्रमहरूको लागि प्राविधिक एवं आर्थिक सहयोग जुटाउन प्रस्तावहरूको मस्यौदा तयार गर्ने।
- सिमसार तथा ताल तलैया क्षेत्रहरूको संरक्षण, व्यवस्थापन सम्बन्धी कार्य गर्ने, गराउने।

- नदी प्रणालीमा आधारित वृहत जलाधार संरक्षण योजना तर्जुमा तथा कार्यान्वयनका लागि नीतिगत सहजीकरण गर्नु गराउनुको साथै भू-संरक्षण तथा जलाधार व्यवस्थापन सम्बन्धी आयोजनाहरूको कार्यक्रम गर्न समन्वय तथा सहजीकरण गर्ने, गराउने।
- बाढी-पहिरो जस्ता प्राकृतिक प्रकोप न्यूनीकरण सम्बन्धी आवश्यक रणनीतिक योजनाहरूको अवधारणा बनाई प्रदेश तहसँग समेत आवश्यक सहकार्य र समन्वयको वातावरण सिर्जना गर्ने।
- विपद् जोखिम न्यूनीकरणका लागि आवश्यकता अनुसार अन्य निकायहरूसँग समन्वय तथा सहजीकरण गर्ने, गराउने।
- राष्ट्रपति चुरे तराई मधेश संरक्षण कार्यक्रम कार्यान्वयनमा समन्वय तथा सहजीकरण गर्ने, गराउने।
- भू तथा जलाधार व्यवस्थापन सम्बन्धी अध्ययन, अनुसन्धान तथा जलाधार सूचना प्रणालीको विकास गर्ने, गराउने।
- मरुभूमीकरण, भूमिको क्षयीकरण तथा विपद् जोखिम न्यूनीकरणका राष्ट्रिय तथा अन्तर्राष्ट्रिय कार्यक्रमहरूको सम्पर्क विन्दु भई कार्य गर्ने।
- यस महाशाखालाई तोकिए बमोजिमका अन्य कार्यहरू गर्ने।

१.६.४ वातावरण तथा जैविक विविधता महाशाखा

- वातावरण तथा जैविक विविधता सम्बन्धी नीति तथा कार्यक्रम तर्जुमामा आवश्यक सहजीकरण गर्ने, गराउने।
- वातावरणीय प्रभाव मूल्यांकन प्रतिवेदन अध्ययन, स्वीकृति एवं सम्बन्धित कार्य गर्ने, वातावरणीय अनुगमन तथा परीक्षणका लागि आवश्यक व्यवस्था गर्ने, गराउने।
- प्रदूषण नियन्त्रण गर्नका लागि आवश्यक मापदण्ड निर्माण, कार्यान्वयन तथा अनुगमन लगायतका कार्यहरू गर्ने।
- प्राकृतिक स्रोतमा पर्ने वातावरणीय असरहरूको मूल्याङ्कन गर्ने, गराउने र सो सम्बन्धी प्राविधिक राय उपलब्ध गराउने।
- वातावरणीय मापदण्ड विकासका लागि अन्य मुलुकहरूमा अवलम्बन भइरहेका मापदण्डहरूलाई देश भित्र लागू गर्नका लागि अनुसन्धान गर्न सहयोग पुर्याउने।
- उद्योगहरूलाई सोझै वा स्थानीय निकायहरू मार्फत प्रदूषण नियन्त्रण प्रमाणपत्र जारी गर्ने गराउने कार्यमा सहयोग पुर्याउने।
- वनजंगल एवं वनजन्य वस्तुको संरक्षणको प्रयासमा प्रदूषण नियन्त्रण कार्यलाई प्राथमिकता दिनको लागि आवश्यक मार्गचित्र तयार गर्ने, गराउने।

- वातावरण संरक्षण कोष विकास एवं विस्तार गर्नका लागि आवश्यक कार्य गर्ने, गराउने।
- वातावरण संरक्षण परिषद्को बैठक आयोजना गर्ने।
- वातावरण संरक्षण कोषबाट गरिने वार्षिक कार्यक्रम तर्जुमा सम्बन्धी कार्य गरी कार्यान्वयन गर्ने, गराउने।
- विकिरण तथा हानीकारक रसायनको आयात निर्यात नियमनका साथै अन्य क्षेत्रमा भएको प्रयोगबाट जनजीवनमा पर्ने र पर्न सक्ने प्रभाव बारे अध्ययन गरी आवश्यक सुरक्षा प्रणाली अवलम्बनका लागि सिफारिश गर्ने।
- वातावरण संरक्षण तथा प्रवर्द्धन एवं व्यवस्थापनको लागि वातावरणीय सुशासन सम्बन्धी कार्यक्रम तर्जुमा गरी कार्यान्वयन गर्ने, गराउने।
- राष्ट्रिय प्राथमिकता प्राप्त आयोजना सहजीकरणसंग सम्बन्धित कामको समन्वय गर्ने।
- जैविक विविधतासँग सम्बन्धित अन्तर्राष्ट्रिय महासन्धिहरूको सम्पर्क बिन्दु भई काम गर्ने।
- जैविक विविधतासंग सम्बन्धित राष्ट्रिय र अन्तर्राष्ट्रिय कानून कार्यान्वयन गर्ने, गराउने।
- जैविक विविधता सम्बन्धी क्षमता विकासका कार्य गर्ने, गराउने।
- जैविक विविधताको अभिलेखीकरण तथा पंजीकरण सम्बन्धी विषयमा समन्वय गर्ने।
- जैविक विविधता सम्बन्धी महासन्धि तथा अभिसन्धिहरूको राष्ट्रिय रणनीति तथा कार्ययोजना एवं राष्ट्रिय प्रतिवेदन तयारी गर्ने कार्य गर्ने, गराउने।
- जैविक विविधता सम्बन्धी भू-परिधीय कार्यक्रम र आयोजनाहरूको समन्वय र सहकार्य गर्ने, गराउने।
- जैविक विविधता संरक्षणमा परस्थानीय प्रजातिको संरक्षणको लागि वनस्पति उद्यान र प्राणी उद्यान लगायत हात्तीसार, चिडियाखाना व्यवस्थापन सम्बन्धी समन्वय गर्ने।
- वन जैविक प्रविधि सम्बन्धी अध्ययन, अनुसन्धान तथा प्रविधि विकास सम्बन्धी काम गर्ने, गराउने।
- यस महाशाखालाई तोकिए बमोजिमका अन्य कार्यहरू गर्ने।

१.६.५ सहभागितामूलक वन महाशाखा

- समुदायमा आधारित वन व्यवस्थापन पद्धति सम्बन्धी नीति तथा कार्यक्रम तर्जुमामा आवश्यक सहजीकरण गर्ने, गराउने।
- सामुदायिक वन, साझेदारी वन, गरिबमुखी कबुलियती वन, धार्मिक वन, मध्यवर्ती क्षेत्रका वन लगायत सहभागितामूलक वन व्यवस्थापन पद्धतिहरू सम्बन्धी अभिलेख राख्ने।

- सामुदायिक वन, साझेदारी वन, गरिबमुखी कबुलियती वन, धार्मिक वन, मध्यवर्ती क्षेत्रका वन लगायत सहभागितामूलक वन व्यवस्थापन पद्धतिहरू सम्बन्धी अध्ययन अनुसन्धान गर्ने, गराउने।
- वन पैदावारमा आधारित उद्यम तथा उद्योगहरूको स्थापना, विकास र प्रवर्द्धनका लागि आवश्यक व्यवस्था गर्ने।
- वन प्रमाणीकरण (Forest Certification) का लागि आवश्यक समन्वय गर्ने।
- संरक्षणमुखी, उत्पादनमुखी एवं पर्यापर्यटन प्रवर्द्धनमुखी सामुदायिक वनहरूमा दिगो व्यवस्थापनको सिद्धान्त बमोजिम व्यवस्थापन गर्न आवश्यक राष्ट्रिय नीति एवं मापदण्ड तयारी सम्बन्धी कार्यहरू गर्ने, गराउने।
- उत्पादनमुखी सामुदायिक वनहरूको दिगो व्यवस्थापनका राष्ट्रिय आधार र सूचकहरू निर्माणका लागि आवश्यक सहजीकरणका कार्यहरू गर्ने, गराउने।
- सामुदायिक वनभित्रका वन्यजन्तुको संरक्षणका लागि आवश्यक समन्वय र सहजीकरण गर्ने।
- सामुदायिक वन उपभोक्ता समूहको कोष परिचालन बारे राष्ट्रिय नीति एवं कानून निर्माण सम्बन्धी कार्यहरू गर्ने, गराउने।
- सामुदायिक वन उपभोक्ता समूहहरूको संस्थागत दिगोपना, समावेशी प्रतिनिधित्व एवं निर्णय प्रक्रियामा सहभागिताको लागि नीतिगत कार्यहरू गर्ने, गराउने।
- सहभागितामूलक वन डढेलो नियन्त्रण एवं रोकथाम सम्बन्धी नीतिगत कार्यहरू गर्ने, गराउने।
- वन श्रमिक, वन हेरालु, सामुदायिक वनहरूको संरक्षण, व्यवस्थापनमा आवश्यक दक्ष जनशक्तिको योग्यता तथा कार्यसूचीको मापदण्ड निर्माण सम्बन्धी कार्यहरू गर्ने, गराउने।
- सहभागितामूलक वन व्यवस्थापन पद्धतिहरूको स्थानीय, प्रदेश एवं केन्द्रीय तहसंगको अन्तरसम्बन्ध एवं समन्वय सम्बन्धी आवश्यक राष्ट्रिय कार्यविधिको निर्माण गर्ने, गराउने।
- साझेदारी वनको समूह, स्थानीय, प्रदेश एवं केन्द्रसंगको साझेदारिता, लाभको वितरण सम्बन्धी मापदण्ड निर्माणका लागि समन्वय तथा सहजीकरण गर्ने, गराउने।
- सहभागितामूलक वन व्यवस्थापन समूहहरूको क्षमता विकास, हरित रोजगारीको अध्ययन अनुसन्धान गर्ने, गराउने।
- उच्च मूल्यका वनजन्य जडिबुटी र गैहकाष्ठ वन पैदावारहरूको उत्पादन, प्रवर्द्धन र बजारीकरण प्रवर्द्धन सम्बन्धी आवश्यक व्यवस्था मिलाउने।
- वन तथा वनजन्य उद्योगको लागि कच्चा पदार्थ उपलब्ध गराउने सम्बन्धमा मापदण्ड तयार गर्ने। साथै सो सम्बन्धी राजश्व, शुल्क, महशुल आदिको बारेमा राय प्रतिक्रिया उपलब्ध गर्ने, गराउने।
- सहभागितामूलक वन सम्बन्धी गोष्ठीहरूको आयोजना, समन्वय, सहभागिता सम्बन्धी कार्यहरू गर्ने, गराउने।

- पर्वतीय विकाससंग सम्बन्धित कार्यक्रम, बैठक, गोष्ठी र सम्मेलनहरूको आयोजना गर्ने, र मन्त्रालयले प्रतिनिधित्व गर्नु पर्ने भए सहभागी हुने।
- यस महाशाखालाई तोकिए बमोजिमका अन्य कार्यहरू गर्ने।

१.६.६ प्रशासन महाशाखा

- मन्त्रालय र अन्तरगतका निकायहरूको जनशक्ति व्यवस्थापन, आर्थिक प्रशासन र आन्तरिक व्यवस्थापन सम्बन्धी कार्य गर्ने, गराउने।
- मन्त्रालयको जिन्सी व्यवस्थापन र मर्मत सम्भार सम्बन्धी कार्य गर्ने, गराउने।
- भौतिक सम्पत्तिको सुरक्षा, मर्मत सम्भार आदि गर्ने, गराउने।
- सार्वजनिक खरिद ऐनःनियमावली बमोजिम सरकारी खरिद सम्बन्धी कार्य गर्ने, खरिद भएको जिन्सी सामानको दाखिला, निरीक्षण र खर्च सम्बन्धी कार्य गर्ने, गराउने।
- लिलाम विक्री सम्बन्धी कार्य गर्ने, गराउने।
- मन्त्रालय र अन्तरगतका निकायहरूको वेरुजु फछ्यौट गर्ने, गराउने।
- मन्त्रालय र अन्तरगतका निकायहरूको जनशक्ति विकास सम्बन्धी कार्यहरू गर्ने, गराउने।
- मन्त्रालय र अन्तर्गतका निकायबाट सम्पादित कार्यका विषयमा प्राप्त उजुरी, गुनासा आदिको जाँचबुझ तथा छानविन सम्बन्धी कार्य गर्ने, गराउने।
- कर्मचारीहरूको गुनासो सम्बोधन सम्बन्धी कार्य गर्ने, गराउने।
- मन्त्रालयको पुस्तकालय व्यवस्थापन सम्बन्धी कार्य गर्ने, गराउने।
- कर्मचारीहरूको विभागीय कारवाही तथा पुरस्कार लगायतका कार्यहरू गर्ने, गराउने।
- मन्त्रालयसंग सम्बन्धित कर्मचारीहरूको अध्ययन, असाधारण लगायतका विदाहरू सम्बन्धी कार्य गर्ने, गराउने।
- अख्तियार दुरुपयोग अनुसन्धान आयोग, सुशासन इकाई र प्रशासन सुधार सम्बन्धी कार्यको सम्पर्क विन्दुको रूपमा काम गर्ने, गराउने।
- वन क्षेत्रको सांठनिक एवं प्रशासनिक प्रक्रियाको व्यवस्थापन सम्बन्धमा आवश्यक Standard Operating Procedure (SOP) बनाउने।
- मन्त्रालयसँग सम्बन्धित वैदेशिक भ्रमणको मनोनयन सम्बन्धी कार्य गर्ने।
- अन्य शाखा तथा महाशाखाको कार्य विवरणमा अस्पष्टता भएमा स्पष्ट पार्ने।
- यस महाशाखालाई तोकिए बमोजिमका अन्य कार्यहरू गर्ने।

आर्थिक वर्ष २०७६/०७७ को प्रगति

२.१ आर्थिक वर्ष २०७६/०७७ को स्वीकृत वार्षिक कार्यक्रम अनुसारको प्रगति विवरण

यस खण्डमा वन तथा वातावरण मन्त्रालय तथा मन्त्रालय अन्तर्गतका निकायहरूबाट आ.व. २०७६/०७७ मा कार्यान्वयन हुने पहिलो प्राथमिकता प्राप्त (P₁) तथा दोश्रो प्राथमिकता प्राप्त (P₂) कार्यक्रम/आयोजना/परियोजनाहरूको तुलनात्मक भौतिक तथा वित्तीय प्रगति विवरण क्रमशः तालिका २.१ र २.२ मा प्रस्तुत गरिएको छ ।

तालिका २.१: पहिलो प्राथमिकता प्राप्त (P₁) कार्यक्रमको भौतिक तथा वित्तीय प्रगति

प्रगति प्रतिशतमा

सि.नं	आयोजना/कार्यक्रमहरूको नाम	बजेट उपशीर्षक नं.	आ.व. २०७५/०७६		आ.व. २०७६/०७७	
			भौतिक	वित्तीय	भौतिक	वित्तीय
१	वन तथा वातावरण मन्त्रालय	३२९०००११	६१.४९	६०.४२	८७.००	८६.१०
२	वन तथा भू-संरक्षण विभाग	३२९०१०११	९६.४८	७०.८६	८०.०५	५३.८६
३	डिभिजन वन कार्यालय (वन सुरक्षा सैनिक समेत)	३२९०१०१२	५१.१२	२०.५०	७८.५१	४८.७५
४	वनस्पति विभाग	३२९०२०११	८५.००	७७.९६	८९.५१	७८.१५
५	राष्ट्रिय निकुञ्ज तथा वन्यजन्तु संरक्षण विभाग	३२९०३०११	८०.९९	८४.६७	८८.१५	८०.४२
६	वन अनुसन्धान तथा सर्भेक्षण विभाग	३२९०४०११	१००.००	९८.७५	८५.५९	७५.५१
७	वातावरण विभाग	३२९०५०११	८४.९०	७१.१४	९२.५०	८०.१८
८	जडिवुटी विकास कार्यक्रम	३२९०२१०१	९३.२९	८१.८१	८२.७०	६७.०८
९	राष्ट्रिय वन विकास तथा व्यवस्थापन कार्यक्रम	३२९०११०१	८६.७३	६३.२२	८०.१७	५८.२६

सि.नं	आयोजना/कार्यक्रमहरूको नाम	बजेट उपशीर्षक नं.	आ.व.२०७५/०७६		आ.व.२०७६/०७७	
			भौतिक	वित्तीय	भौतिक	वित्तीय
१०	राष्ट्रिय निकुन्ज तथा आरक्ष आयोजना	३२९०३१०१	९८.९५	९०.६३	९४.०९	८९.००
११	रेड फरेष्ट्री तथा जलवायु परिवर्तन कार्यक्रम	३२९००१०२	७२.४०	४९.१९	८०.००	१६.७५
१२	राष्ट्रपति चुरे संरक्षण कार्यक्रम	३२९००१०४	९५.०७	९१.१४	९१.११	८४.६३
१३	पर्वतीय जलाधारहरूको जलवायु परिवर्तन समानुकूलन आयोजना	३२९०११०३	९७.२३	८५.०८	५५.३८	४५.८५
१४	पहाडी साना किसानका लागि अनुकूलन आयोजना	३२९००१०३	९३.१७	८०.३८	७३.००	५८.६५
१५	प्रकृतिमा आधारित पर्यटन कार्यक्रम	३२९०११०४	-	-	७२.१८	५२.९५
१६	जोखिमयुक्त जलाधारमा जलवायु समानुकूलन कार्यक्रम	३२९०११०५	-	-	१.०८	१.०१
१७	नेपाल जलवायु परिवर्तन सहयोग कार्यक्रम	३२९००१०१	६३.२०	६२.४८	६१.००	४३.७९
१८	जलाधार संरक्षण तथा व्यवस्थापन कार्यक्रम	३२९०११०२	८६.७४	७१.९८	८७.१२	८२.००
१९	वनस्पति अध्ययन अनुसन्धान तथा वजारीकरण कार्यक्रम	३२९०२१०३	९७.७५	९७.३५	६७.८५	५३.७७
२०	सिमसार व्यवस्थापन कार्यक्रम	३२९०३१०२	-	-	८९.००	८७.१४

नोट : तथ्यांक नभरिएको कार्यक्रमहरू आ.व. २०७६/०७७ बाट मात्र शुरु भएका कार्यक्रमहरू भएकाले आ.व. २०७५/०७६ मा प्रगति नरहेका

तालिका २.२: दोस्रो प्राथमिकता प्राप्त (P2) कार्यक्रमहरूको भौतिक तथा वित्तीय प्रगति

प्रगति प्रतिशतमा

सि.नं	आयोजना/कार्यक्रमहरूको नाम	आ.व.२०७५/०७६		आ.व.२०७६/०७७	
		भौतिक	वित्तीय	भौतिक	वित्तीय
१	राष्ट्रिय निकुञ्ज (सुरक्षा टोली)	१००.००	९६.१३	१००	१००
२	हात्तीसारहरू	९७.०२	८५.१८	९५.९३	८८.१५
३	केन्द्रिय वन तालिम तथा प्रसार केन्द्र	९७.८७	९२.८१	८९.०८	६७.६८
४	वनस्पति संरक्षण तथा उद्यान विकास आयोजना	९९.७३	९२.९९	९९.३२	८७.३४
५	वन अनुसन्धान तथा सर्भेक्षण आयोजना	९७.८७	९२.२८	८०.५२	६५.२९

२.२ मन्त्रालय अन्तर्गतका समिति/संस्थान/कम्पनी/निगम/कोषको प्रगति

यस मन्त्रालय अन्तर्गतका समिति/संस्थान/कम्पनी/निगम/कोषको आ.व. २०७५/०७६ र आ.व. २०७६/०७७ को वार्षिक प्रगतिको तुलनात्मक स्थिति तालिका २.३ मा प्रस्तुत गरिएको छ ।

तालिका २.३: समिति/संस्थान/कम्पनी/निगम/कोषको वार्षिक भौतिक तथा वित्तीय प्रगति

सि.नं	आयोजना/कार्यक्रमहरूको नाम	प्रगति प्रतिशतमा			
		आ.व.२०७५/०७६		आ.व.२०७६/०७७	
		भौतिक	वित्तीय	भौतिक	वित्तीय
१	नेपाल वन निगम	६३.००	३२.००	१५.००	१८.९१
२	वन पैदावार विकास समिति	६०.१३	५८.८८	७४.४४	७६.२२
३	जडिबुटी उत्पादन तथा प्रशोधन कम्पनी लिमिटेड	६४.६०	७३.५०	७०.३२	६८.००
४	राष्ट्रिय ताल विकास समिति	९३.७९	९३.७९	४४.२३	४२.६२
५	राष्ट्रिय प्रकृति संरक्षण कोष	-	७१.७८	-	८०.३६

२.३ आ.व. २०७६/०७७ मा विनियोजित बजेट तथा खर्चको विवरण

आर्थिक वर्ष २०७६/०७७ मा वन तथा वातावरण मन्त्रालयको लागि चालु तर्फ रु ७ अर्ब ७१ करोड ४३ लाख ६६ हजार र पूजिगत तर्फ रु ४ अर्ब ९३ करोड १० लाख ८६ हजार गरि कुल जम्मा विनियोजन बजेट रु १२ अर्ब ६४ करोड ५४ लाख ५२ हजार रहेको थियो। विनियोजित बजेटमा चालुतर्फ ८१.९९ प्रतिशत (रु ६ अर्ब ३२ करोड ५२ लाख २६ हजार) र पूजिगततर्फ ६८.८९ प्रतिशत (रु ३ अर्ब ३९ करोड ६८ लाख ६८ हजार) गरि कुल जम्मा बजेट ७६.८८ प्रतिशत (रु ९ अर्ब ७२ करोड २० लाख ९४ हजार) खर्च भएको छ। विनियोजन तथा खर्चको विस्तृत विवरण तालिका २.४ मा प्रस्तुत गरिएको छ।

तालिका २.४: आ.ब. २०७६/०७७ को विनियोजित बजेट तथा खर्चको विवरण

रकम रु. हजारमा

कार्यक्रम	प्राथमिकता	विनियोजन			खर्च			प्रगति प्रतिशत		
		चालू	पूर्जित	जम्मा	चालू	पूर्जित	जम्मा	चालू	पूर्जित	जम्मा
वन तथा वातावरण मन्त्रालय	१	१६०७५४	९०८९	१६९८४३	१३९२९२	६९४१	१४६२३३	८६.६५	७६.३७	८६.१०
नेपाल जलवायु परिवर्तन सहयोग कार्यक्रम	१	५३३३००	०	५३३३००	२३३५२४	०	२३३५२४	४३.७९	०.००	४३.७९
रेड फरेस्टि तथा जलवायु परिवर्तन कार्यक्रम	१	४६८६००	१४०००	४८२६००	६९२८५	११५५४	८०८३९	१४.७९	८२.५३	१६.७५
पहाडी साना किसानका लागि अनुकूलन आयोजना	१	७१८४१	९३४९४५	१००६७८६	५०७२५	५३९७८६	५९०५११	७०.६१	५७.७३	५८.६५
राष्ट्रपति जुरे संरक्षण कार्यक्रम	१	१०८७५४	१५६३१३३	१६७१८८७	८१४२४	१३३३४५०	१४१४८७४	७४.८७	८५.३१	८४.६३
वन तथा भू संरक्षण विभाग	१	३९५०९०	१७२००	४१२२९०	२१८५९३	३४५३	२२२०४६	५५.३३	२०.०८	५३.८६
डिभिजन वन कार्यालयहरु (वन सुरक्षा सैनिक समेत)	१	३४३३०७	६१७००	४०५००७	१८९८०१	७६४४	१९७४४५	५५.२९	१२.३९	४८.७५
राष्ट्रिय वन विकास तथा व्यवस्थापन कार्यक्रम	१	१३८६९६	२५१२२५	३८९९२१	९७१९३	१२९९७०	२२७१६३	७०.०८	५१.७३	५८.२६
जलाधार संरक्षण तथा व्यवस्थापन कार्यक्रम	१	६२५०	१३४५००	१४०७५०	२५३५	११२८८१	११५४१६	४०.५६	८३.९३	८२.००
पर्वतीय जलाधारहरुको जलवायु परिवर्तन समानुकूलन आयोजना	१	१९००००	५३६७२७	७२६७२७	१२३४९१	२०९७४६	३३३२३७	६५.००	३९.०८	४५.८५
प्रकृतिमा आधारित पर्यटन कार्यक्रम	१	२१९१७	११०००	३२९१७	९२१२	८२१६	१७४२८	४२.०३	७४.६९	५२.९५
जोखिमयुक्त जलाधारमा जलवायु समानुकूलन कार्यक्रम	१	५६८००	११७७००	१७४५००	१७५५	०	१७५५	३.०९	०.००	१.०१

कार्यक्रम	प्राथमिकता	बिनीयोजन			खर्च			प्रगति प्रतिशत		
		चालू	पूजिगत	जम्मा	चालू	पूजिगत	जम्मा	चालू	पूजिगत	जम्मा
वनस्पति विभाग	१	२२४८७९	१६००	२२६४७९	१७५५७३	१४२०	१७६९९३	७८.०७	८८.७५	७८.१५
जडिवुटी विकास कार्यक्रम	१	७००००	६८५००	१३८५००	४५०१९	४७८९३	९२९१२	६४.३१	६९.९२	६७.०८
वनस्पति संरक्षण तथा उद्यान विकास आयोजना	२	३०७१२	४६१००	७६८१२	२६९६१	४०१२५	६७०८६	८७.७९	८७.०४	८७.३४
वनस्पति अध्ययन अनुसन्धान तथा वजारीकरण कार्यक्रम	१	१९५००	९५००	२९०००	११७५३	३८३९	१५५९२	६०.२७	४०.४१	५३.७७
रा.नि.तथा व.ज.सं.विभाग	१	३९६८८५	१२११४०	५१८०२५	३५३६७८	६२९२९	४१६६०७	८९.११	५१.९५	८०.४२
राष्ट्रिय निकुञ्ज सुरक्षा टोली	२	३१६५१६५	१०४१००	३२६९२६५	३३५१६१४	९८९२९	३४५०५४३	१००.००	९५.०३	१००
हात्तीसारहर	२	१५०७२४	८४४०	१५९१६४	१३२३३४	७९७०	१४०३०४	८७.८०	९४.४३	८८.१५
राष्ट्रिय निकुञ्ज तथा आरक्ष आयोजना	१	८६६२८४	६७७७९१	१५४४०७५	८२०१०४	५५४०५०	१३७४१५४	९४.६७	८१.७४	८९.००
सिमसार व्यवस्थापन कार्यक्रम	१	६१४०	२००००	२६१४०	३७७५	१९००३	२२७७८	६१.४८	९५.०२	८७.१४
वन अनुसन्धान तथा सर्भेक्षण विभाग	१	५०५०८	५०००	५५५०८	३९९३५	१९८१	४१९१६	७९.०७	३९.६२	७५.५१
वन अनुसन्धान तथा सर्भेक्षण आयोजना	२	१३८२००	८२००	१४६४००	८८८६८	६७११	९५५७९	६४.३०	८१.८४	६५.२९
वातावरण विभाग	१	९३३३२	२०७९९६	३०१३२८	५३२४९	१८८३४१	२४१५९०	५७.०५	९०.५५	८०.१८
केन्द्रीय वन तालिम तथा प्रसार केन्द्र	२	६७२८	१५००	८२२८	५५३३	३६	५५६९	८२.२४	२.४०	६७.६८
जम्मा		७७१४३६६	४९३१०८६	१२६४५४५२	६३२५२२६	३३९६८६८	९७२२०९४	८१.९९	६८.८९	७६.८८

श्रोत: आर्थिक प्रशासन शाखा, वन तथा वातावरण मन्त्रालय, २०७७

२.४ आर्थिक वर्ष २०७६/०७७ मा वन तथा वातावरण मन्त्रालय तथा अन्तर्गतका निकायहरूबाट सम्पादित मुख्य कार्यहरू

२.४.१ वन तथा वातावरण मन्त्रालय

सि.नं.	आयोजना/कार्यक्रमहरूको नाम	प्राथमिकता	मुख्य उपलब्धिहरू
१	वन तथा वातावरण मन्त्रालय	पहिलो (P1)	<ul style="list-style-type: none"> १५ वटा नीति तर्जुमा/परिमार्जित/संसोधित
२	नेपाल जलवायु परिवर्तन सहयोग कार्यक्रम	पहिलो (P1)	<ul style="list-style-type: none"> न्यून कार्बन उत्सर्जन र CDM सम्बन्धी सरोकारवाला परामर्श र कार्यविधि मस्यौदा तयार NDC लक्ष्य निर्धारणका लागि आवश्यक क्षेत्रगत (ऊर्जा: विद्युतीय यातायात, विद्युतीय खपत) वस्तुस्थितिको विश्लेषण र परिमार्जन खाकाको विषयवस्तु तयार सहक्षेत्र बजार विश्लेषण तथा कृषि जीविकोपार्जन रणनीति मस्यौदा तयार ४ वटा नर्सरी स्थापना १५६ वटा अनुकूलन र खाद्य सुरक्षा सम्बन्धि तालिम तथा ३२ वटा असल कृषि अभ्यास सम्बन्धि सीप विकास तालिम सम्पन्न ४ वटा बहुउपयोगी पानी सिंचाइ प्रणाली, १२२ वटा खानेपानी धारा, ८ वटा ट्यांकी निर्माण २ वटा लघु विद्युत आयोजना निर्माण NAP सम्बन्धि प्रदेश र संघीय कार्यशाला परामर्श गोष्ठी सम्पन्न

लसुन डाँडी सिंचाई, तिला, जुम्ला

उच्च प्रविधियुक्त नर्सरी, पचालझरना, कालिकोट

२.४.२ वन तथा भू-संरक्षण विभाग

सि.नं	आयोजना/ कार्यक्रमहरूको नाम	प्राथमिकता	मुख्य उपलब्धिहरू
१	वन तथा भू-संरक्षण विभाग	पहिलो (P1)	<ul style="list-style-type: none"> कर्मचारीहरूको तलब, भत्ता र अन्य अनिवार्य दायित्व, प्रशासनिक खर्चहरू र कार्यालय भवन संरचना निर्माण कार्य थालनी तथा मर्मत
२	डिभिजन वन कार्यालय (वन सुरक्षा सैनिक समेत)	पहिलो (P1)	<ul style="list-style-type: none"> डढेलो नियन्त्रण सामग्री (१६० सेट) खरीद २ जिल्लामा वन सुरक्षा योजना कार्यान्वयन कोभिड-१९ को लागि सुरक्षा सामग्री खरिद गरी ४० वटा डिभिजन वन कार्यालयहरूमा वितरण
३	राष्ट्रिय वन विकास तथा व्यवस्थापन कार्यक्रम	पहिलो (P1)	<ul style="list-style-type: none"> १२१ वटा समूह संस्थालाई समुदायमा आधारित वनजन्य उद्यम स्थापनाका लागि अनुदान सल्यानमा टिमूर र इलाममा अलैची र उत्तिस प्रजातिको कृषि वन मोडल अध्ययन खयर, सिमल, दार, मौवा र कर्मा को प्रजाति संरक्षण कार्ययोजना तयार (हल्दु) १४ वटा स्थानिय तहहरूको भू उपयोग योजना तयार अन्तर प्रादेशिक वनको सिमांकन सम्बन्धी अध्ययन राष्ट्रिय वृक्षारोपण वर्ष कार्यक्रम अन्तर्गत ७५,१५,२११ गोटा वन विरुवा ४,७३,८१० गोटा फलफूलको विरुवा उत्पादन/खरिद तथा वृक्षारोपण

राष्ट्रिय वृक्षारोपण वर्ष अन्तर्गत विरुवा उत्पादन खरिद तथा वितरणका गतिविधिहरू

शहरी वन विकास कार्यक्रमका कृषाकलापहरू

४	पर्वतीय जलाधारहरूको जलवायु परिवर्तन समानुकूलन आयोजना	पहिलो (P1)	<ul style="list-style-type: none"> विभिन्न तहका ५३ जना विद्यार्थीलाईरू (७५।६८ लाख) अध्ययन छात्रवृत्ति रकम प्रदान ३६ वटा तालिम सम्पन्न विभागमा MIS server जडान ५७ वटा पानी मूहान/श्रोत संरक्षण तथा व्यवस्थापन ४० वटा Recharge pit, २५ वटा Conservation pond, ४० वटा Tunnel निर्माण, ओखर ४५२५ वटा (४५हे), नास्पाती ४४५५ वटा (१५।९) र आरू ३४९२ वटा (१२।५५) जम्मा १२४७२ विरुवा र ७७।४५ हेक्टरमा वृक्षारोपण भएको, २४० वटा विभिन्न तरकारीको विरुवा वितरण
५	प्रकृतिमा आधारित पर्यटन कार्यक्रम	पहिलो (P1)	<ul style="list-style-type: none"> २७ वटा समूह/संघ संस्थाहरूलाई सामुदायिक वनमा पर्यापर्यटन प्रवर्धनको लागि अनुदान
६	सिमसार व्यवस्थापन कार्यक्रम	पहिलो (P1)	<ul style="list-style-type: none"> विभिन्न ८ स्थानमा ताल क्षेत्रको थिप्रीकरण न्यूनीकरण एकीकृत कार्यक्रम
७	जोखिमयुक्त जलाधारमा जलवायु समानुकूलन कार्यक्रम	पहिलो (P1)	<ul style="list-style-type: none"> आयोजना संचालनका लागि प्रारम्भिक फिल्ड सर्भेक्षण गर्दा GIS मार्फत कार्य क्षेत्रहरूको पहिचान र नक्साङ्कन
८	जलाधार संरक्षण तथा व्यवस्थापन कार्यक्रम	पहिलो (P1)	<ul style="list-style-type: none"> ५७ स्थानमा संरक्षण तथा सिचाई पोखरी निर्माण तथा मर्मत २० वटा गल्छी/पहिरो नियन्त्रण १५ कि.मि. खोला किनारा संरक्षण ११ स्थानमा कृषि वन प्रणाली प्रवर्धन (भूस्खलन न्यूनीकरणका लागि) राष्ट्रिय वृक्षारोपण वर्ष कार्यक्रम अन्तर्गत वन विरुवा १,६९,२५८ गोटा र फलफूलको विरुवा १,५४,७५० गोटा उत्पादन/खरिद तथा वृक्षारोपण बागमती जलाधार क्षेत्रमा जलीय स्वच्छता एकीकृत कार्यक्रम संचालन

पोखरी संरक्षण, पाटन-६, बैतडी

गल्छी नियन्त्रण एवं रिचार्ज पोखरी एकीकृत कार्यक्रम, दुधपोखरी, कीर्तिपुर, काठमाडौं

२.४.३ राष्ट्रिय निकुञ्ज तथा वन्यजन्तु संरक्षण विभाग

सि.नं	आयोजना/ कार्यक्रमहरूको नाम	प्राथमिकता	मुख्य उपलब्धिहरू
१	राष्ट्रिय निकुञ्ज तथा वन्यजन्तु संरक्षण विभाग	पहिलो (P1)	<ul style="list-style-type: none"> २ वटा कार्यालय भवन निर्माण ३ वटा नर्सरी निर्माण ३० वटा मध्यवर्ती सा. व. को विधान/कार्ययोजना निर्माण तथा नवीकरण १ वटा वन्यजन्तु पालनको नमुना केन्द्र निर्माण ३ वटा वन्यजन्तुको प्रजाति कार्ययोजना निर्माण १ वटा चितवन रा.नि.मा गैंडाको मृत्यु र वन्यजन्तुको वासस्थानमा भएको परिवर्तनको अध्ययन
२	राष्ट्रिय निकुञ्ज तथा आरक्ष आयोजना	पहिलो (P1)	<ul style="list-style-type: none"> १ वटा कार्यालय, २ वटा सेक्टर कार्यालय निर्माण, १३ वटा रेन्जपोस्ट भवन निर्माण ३ वटा हात्तिको सेड घर निर्माण १ वटा सुधारगृह निर्माण ३०२ कि.मि. बनपथ निर्माण तथा ५ कि.मि. पर्यटन पदमार्ग निर्माण १५७ कि.मि. अग्निरेखा निर्माण २७२८.९ हे. घाँसेमैदान व्यवस्थापन २८.९१ कि.मि. मेषजाली सहितको तारबार निर्माण १४ कि.मि. सोलार फेन्स निर्माण

पोस्ट भवन निर्माण, ढोरपाटन

सल्लेरी विश्रामस्थल, रारा

मेष जाली सहितको तरवार निर्माण, बर्दिया

घाँसे मैदान व्यवस्थापन, चितवन

सि.नं	आयोजना/ कार्यक्रमहरूको नाम	प्राथमिकता	मुख्य उपलब्धिहरू
३	प्रकृतिमा आधारित पर्यटन कार्यक्रम	पहिलो (P1)	<ul style="list-style-type: none"> १ वटा विधुतीय पर्यटक सूचना केन्द्र निर्माण २ वटा प्रकृतिमा आधारित पर्यटन कार्ययोजना निर्माण १ वटा हात्तीको बाथटप निर्माण
४	सिमसार व्यवस्थापन कार्यक्रम	पहिलो (P1)	<ul style="list-style-type: none"> २१ वटा रामसार सिमसार क्षेत्र व्यवस्थापन १ वटा रामसार सिमसार क्षेत्र व्यवस्थापन कार्ययोजना तयार
५	राष्ट्रिय निकुञ्ज (सुरक्षा टोली)	दोश्रो (P2)	<ul style="list-style-type: none"> २१ वटा सिमसार तथा ७ वटा रामसारमा सूचिकृत सिमसार क्षेत्र व्यवस्थापन १ वटा रामसारमा सूचिकृत सिमसार क्षेत्र व्यवस्थापन कार्ययोजना तयार
६	हात्तीसारहरू	दोश्रो (P2)	<ul style="list-style-type: none"> ४ वटा हात्तीको सेड घर निर्माण तथा १५ वटा मर्मत २४ वटा हात्तीको हाँदा/गद्दा मर्मत २०० जनालाई हात्ती व्यवस्थापन तालिम ३ पटक बच्चा हात्तीलाई तालिम

हात्तीको सेड घर निर्माण, बर्दिया

२.४.४ वनस्पति विभाग

सि.नं	आयोजना/ कार्यक्रमहरूको नाम	प्राथमिकता	मुख्य उपलब्धिहरू
१	वनस्पति विभाग	पहिलो (P1)	<ul style="list-style-type: none"> ७१ समुह/सहकारीहरूलाई अनुदान
२	जडिवुटी विकास कार्यक्रम	पहिलो (P1)	<ul style="list-style-type: none"> ३६८५३० जडिवुटी बिरुवा उत्पादन कर्णालीको १५ पकेट क्षेत्रमा व्यावसायिक खेती बाँकेको प्रयोगशाला भवन निर्माण १६ प्रजातिका वनस्पतिको ४८ वटा सारतत्वहरूको एण्टीमाइक्रोबियल क्षमता परीक्षण १,५०७ नमुनाहरूको विश्लेषण प्रमाणीकरण तथा सिफारिस
३	वनस्पति अध्ययन अनुसन्धान तथा वजारीकरण कार्यक्रम	पहिलो (P1)	<ul style="list-style-type: none"> ३०,०७० हर्वेरियम नमुनाहरूको डिजिटाइजेशन ४२०० वटा वनस्पति सम्बन्धी परम्परागत ज्ञानको अभिलेखकरण पाँच औंले र जटामसीको प्रजाति संरक्षण कार्ययोजना तयार राष्ट्रिय हर्वेरियम तथा वनस्पति प्रयोगशालामा २५ वटा Taxa New to KATH को रूपमा समावेश ४ वटा अनुसन्धानमुलक पुस्तक प्रकाशन (नेपालमा फैलिएका बाह्य मिचाहा वनस्पतिहरू, Fern and Fern Allies of Nepal Vol. 3, A Handbook of Algal Flora of Nepal Vol 1, A Checklist of Wetland Flora Reported from Nepal)
४	वनस्पति संरक्षण तथा उद्यान विकास आयोजना	पहिलो (P1)	<ul style="list-style-type: none"> ४ वटा नयाँ वनस्पति उद्यान (जाजरकोट, चितवन, लमजुँग र भोजपुर) निर्माण ११ वटा वनस्पति उद्यानहरूको स्तरोन्नती

टिमुर नर्सरी, सल्यान

लौठसल्ला बिरुवा उत्पादन, इलाम

राष्ट्रिय वनस्पति उद्यान, गोदावरीमा चेरी रोपण कार्य, गोदावरी, ललितपुर

वनस्पति सम्बन्धी तालिम, कैलाली

२.४.५ वातावरण विभाग

सि.नं	आयोजना/ कार्यक्रमहरूको नाम	प्राथमिकता	मुख्य उपलब्धिहरू
१	वातावरण विभाग	पहिलो (P1)	<ul style="list-style-type: none"> ३ सेट घरभित्रको वायु गुणस्तर मापन उपकरण खरिद रारा लगायत कुल ७ स्थानमा वायु गुणस्तर मापन केन्द्र स्थापना विभिन्न स्थानीय तहको साझेदारीमा कुल ९ स्थानमा उद्यान निर्माण प्रत्येक प्रदेशमा ३ वटाका दरले कुल २१ वटा Digital Display Board स्थापना १७ वटा न.पा. मा वातावरणीय तथा सरसफाई सचेतना जागरणका लागि खेलाडी कलाकार तथा स्वयंसेवक परिचालन गर्ने प्रयोगशाला Accreditation सम्बन्धी पुर्व तयारी नागार्जुन न.पा. का २ स्थानमा कौसी खेति स्थापना तथा प्रवर्द्धनको १७ स्थानमा वायु गुणस्तर मापन केन्द्र निरन्तर सञ्चालन १९ विद्यालयमा विद्यालय केन्द्रित वातावरण संरक्षण कार्यक्रम

वायु गुणस्तर मापन केन्द्र, कञ्चनपुर

डिजिटल डिस्प्ले बोर्ड, विराटनगर

२.४.६ वन अनुसन्धान तथा प्रशिक्षण केन्द्र

सि.नं	आयोजना/ कार्यक्रमहरूको नाम	प्राथमिकता	मुख्य उपलब्धिहरू
१	वन अनुसन्धान तथा सर्वेक्षण विभाग	पहिलो (P1)	<ul style="list-style-type: none"> प्रशासनिक कार्य भएको
२	वन अनुसन्धान तथा सर्वेक्षण आयोजना	दोश्रो (P2)	<ul style="list-style-type: none"> मध्य पहाडमा ४०१, उच्चपहाडमा १५१ र उच्चहिमालमा १९ गरी ५७१ वटा स्थायी नमुना प्लटहरूको मापन र पुनःमापन राष्ट्रिय वन स्रोत खपत सर्वेक्षणको प्रतिवेदन तयार वन क्षेत्रले अन्य आर्थिक उपक्षेत्रमा पुर्याएको योगदानको आंकलनको प्रतिवेदन तयार वनको जानकारी अनलाईन प्रकाशन भएको, प्रमुख रुख प्रजातिहरूको स्थानीय आयतन तालिका तयार गर्न तथ्याङ्क संकलन काष्ठ प्रयोगशाला, किट विज्ञान प्रयोगशाला, माटो प्रयोगशाला र पुस्तकालयको स्तरोन्नती
३	केन्द्रिय वन तालिम तथा प्रसार केन्द्र (३२९०६०११)	दोश्रो (P2)	<ul style="list-style-type: none"> २ पटक रा.प. तृतीय (प्रा.) को ३५ दिने सेवाकालिन तालिम १ पटक वैज्ञानिक आँकडा विश्लेषण र प्रतिवेदन लेखन तालिम १ पटक वन सेवाका राजपत्राङ्कित कर्मचारीहरूका लागि क्षमता अभिवृद्धि तालिम, वन सेवा राजपत्राङ्कित द्वितीय श्रेणीमा कर्मचारीहरूको ३५ दिने सेवाकालिन तालिम म्यानुअल तयार

वनस्रोत सर्वेक्षणका लागि स्थायी नमुना प्लटहरूको मापन र पुनः मापन

२.४.७ रेड कार्यान्वयन केन्द्र

सि.नं	आयोजना/ कार्यक्रमहरूको नाम	प्राथमिकता	मुख्य उपलब्धिहरू
१	रेड फरेष्ट्री तथा जलवायु परिवर्तन कार्यक्रम	पहिलो (P1)	<ul style="list-style-type: none"> समृद्धिको लागि वन परियोजना र सम्बन्धित दस्तावेजहरू तयार राष्ट्रिय रेडप्लस समन्वय समिति गठन भई प्रथम बैठक वनक्षेत्रमा लैंगिक समावेशीकरण राष्ट्रिय कार्यशाला गोष्ठी रेडप्लस प्रशिक्षक प्रशिक्षण कार्यक्रम मार्फत ६८ जनाको क्षमता अभिवृद्धि

लैंगिक नेतृत्व विकास तालिम, विराटनगर

समृद्धिका लागि वन आयोजनाको तयारी गोष्ठी, काठमाडौं

२.४.८ पहाडी साना किसानका लागि अनुकूलन आयोजना

सि.नं	आयोजना/ कार्यक्रमहरूको नाम	प्राथमिकता	मुख्य उपलब्धिहरू
१	पहाडी साना किसानका लागि अनुकूलन आयोजना	पहिलो (P1)	<ul style="list-style-type: none"> २०० वटा LAPA कार्यान्वयन २,६१,४२० वटा फलफूल र ४,३९,७१७ वटा वन विरुवा वितरण तथा ४,९५,७१७ वटा वन विरुवा उत्पादन गरी २१ हेक्टर क्षेत्रफल वृक्षारोपण जलवायुमैत्री कृषि अभ्यास, गल्छी तथा पहिरो नियन्त्रण, कृषिवन प्रवर्धन, संरक्षण वृक्षारोपण, गैहकाष्ठ वन पैदावार रोपण आदि जस्ता कृषाकलापहरू मार्फत करिव १,९०० हेक्टर जग्गा व्यवस्थापन ११७ वटा श्रोत संरक्षण तथा खानेपानी व्यवस्थापन भई २,३४८ घरधुरीहरू प्रत्यक्ष रूपमा लाभान्वित २७.११ कि.मी. साना सिंचाई कुलो निर्माणले १९८ हेक्टर जमिन सिंचित भई ४,४६९ घरधुरी प्रत्यक्ष लाभान्वित ४,९८५ संकटासन्न घरधुरीहरूले जलवायुमैत्री तरकारी खेती अबलम्बन गरी करिव २७५ हेक्टर जग्गा व्यवस्थापन १,३०३ संकटासन्न घरधुरीहरूमा घरायसी सौर्य उर्जा जडान तथा ५४० घरधुरीहरूले सुधारीएको चुल्हो (मेटालिक) जडान

धमलाबाडा मुहान संरक्षण तथा खापा व्यवस्थापन, चामुण्डा विन्द्रासेनी न.पा.-८ दैलेख

फलफूल, गैरकाष्ठ विरुवा वितरण, कालिकोट

जाम्ना सिंचाई पोखरी, डुंगेश्वर गा.पा.-३, दैलेख

२.४.९ राष्ट्रपति चुरे तराई मधेस संरक्षण विकास समिति

सि.नं	आयोजना/ कार्यक्रमहरूको नाम	प्राथमिकता	मुख्य उपलब्धिहरू
१	राष्ट्रपति चुरे संरक्षण कार्यक्रम	पहिलो (P1)	<ul style="list-style-type: none"> २०३ स्थानमा गल्छी/पहिरो नियन्त्रण १०३ स्थानमा भूमिगत जल पुनर्भरण र सतह मुनिको पानी उपयोग १९.३३४ कि.मि.मा नदी तथा खोला किनारा स्थिरीकरण/व्यस्थापन (स्पर, डाइक, बायोइन्जिनियरिंग) ७६.७ हे. संरचना निर्माण र वृक्षरोपण गरी हरित पेटीका निर्माण ९९ हेक्टरमा भिरालो जग्गामा बहुवर्षीय खेती (फलफूल खेती) तथा कृषि वन प्रवर्द्धन १८ स्थानमा पर्यापर्यटन क्षेत्र प्रवर्द्धन, २,१३,३१५ गोटा फलफूल तथा २०,९१,०९९ गोटा वन विरुवा खरिद तथा वृक्षारोपणका लागि वितरण १२ वटा नदी प्रणाली स्तरीय एकीकृत स्रोत व्यवस्थापन योजना तयार ६ वटा ताल तलैया संरक्षण तथा व्यवस्थापन

नदी प्रणाली स्तरीय योजना तर्जुमा गोष्ठी, चितवन

लमहि न पा ९ पुनर्भरण

भूमिगत जल पुनर्भरण, लमिह न.पा.-९, दाङ

जगधार खोल्सी नियन्त्रण जलाद, धनुषा

हर्कटे पानी खोल्सी मरिण ३, सिन्धुली

२.४.१० नेपाल वन निगम

सि.नं.	आयोजना/कार्यक्रमहरूको नाम	मुख्य उपलब्धिहरू
१	नेपाल वन निगम	<ul style="list-style-type: none"> ९२,१०४ क्यू.फिट गोलीया काठ र २२८ चट्टा दाउरा संकलन ३६,५६८ क्यू.फिट चिरान काठ उत्पादन ३७,६८१ क्यू.फिट चिरान काठ विक्री (१५,८६७ क्यू.फिट भूकम्प प्रभावित र सम्पदा संरचना पुनः निर्माणका लागि र २१,८१४ क्यू.फिट सर्व साधारणका लागि) दाहसंस्कार, धार्मिक प्रयोजनका लागि ३०५ चट्टा दाउरा आपूर्ति निगमबाट संचालित कार्यक्रमहरूबाट ६०,१४९ श्रमदिन रोजगारी सिर्जना

गोलिया काठ घाटगद्दीमा अनलोड गर्दै, गोठाटार, भक्तपुर

विद्युत प्रसारण लाइन विस्तारबाट उत्पादित दाउरा, बारा-पर्सा-रौतहट

२.४.११ जडिबुटी उत्पादन तथा प्रशोधन कम्पनी लिमिटेड

सि.नं	आयोजना/ कार्यक्रमहरूको नाम	मुख्य उपलब्धिहरू
१	जडिबुटी उत्पादन तथा प्रशोधन कम्पनी लिमिटेड	<ul style="list-style-type: none"> • ४४.८ टन सुगन्धित तेल उत्पादन • ४९,६५,९३४ गोटा हर्वल केयर उत्पादन • १० टन टिमुर संकलन पश्चात प्रशोधन गरी ४३१.४ के.जि उत्पादन १३ टन सुगन्धकोकिला संकलन गरि प्रशोधन पश्चात ५१७.६ के.जि तेल उत्पादन • ३ टन कोरा शिलाजित खरिद गरि प्रशोधन पश्चात १३५० के.जि शिलाजित उत्पादन • २३१.२ हेक्टरमा जडिबुटी खेति विस्तार • अर्गानिक सर्टिफिकेशन कार्य सम्पन्न भइ कम्पनिले अर्गानिक सर्टिफिकेट प्राप्त • हयाण्ड रब सेनेटाइजर १ लाख १३ हजार ६४ थान उत्पादन • जर्मनिको नयुरेम्बर्गमा भएको प्रदर्शनीमा कम्पनिको तर्फबाट सुगन्धित तेलको प्रदर्शनी गरिएको

निजी क्षेत्रमा जडीबुटी खेती (मेन्था, क्यामोमाइल)

हयाण्ड रब सेनिटाइजर उत्पादन

२.४.१२ राष्ट्रिय प्रकृति संरक्षण कोष

सि.नं	आयोजना/ कार्यक्रमहरूको नाम	मुख्य उपलब्धिहरू
१	राष्ट्रिय प्रकृति संरक्षण कोष	<ul style="list-style-type: none"> ७२,५०७ विरुवा उत्पादन भई ३६ हजार ६ सय १२ वृक्षारोपण गरी बाँकी स्थानीय उपभोक्तामा वितरण

चितुवाको उद्धार कार्य, कीर्तिपुर

मानव वन्यजन्तु द्वन्द्व न्यूनीकरणका लागि फेन्सिङ्ग कार्य, झापा

२.४.१३ राष्ट्रिय ताल संरक्षण विकास समिति

सि.नं	आयोजना/ कार्यक्रमहरूको नाम	मुख्य उपलब्धिहरू
१	राष्ट्रिय ताल संरक्षण विकास समिति	<ul style="list-style-type: none"> विभिन्न जिल्लामा रहेका ९ वटा ताल तथा सिमसारहरूको पूर्वाधार तयार गरि संरक्षण २७४० जना स्थानीयहरूलाई रोजगारी सृजना १७१०२५ जनसंख्या र ३४३२५ घरघुरीहरू लाभान्वित

ताराखसे पोखरी, अर्घाखाँची

पोखरीको चारैतिर सिमेन्टेड बाल निर्माण, अर्घाखाँची

बाबा ताल, सिराहा

ताल सरसफाई तथा चेक ड्याम निर्माण, सिराहा

विकास सहायतामा संचालित आयोजना परियोजनाहरूको संक्षिप्त जानकारी तथा आ.व.२०७६/०७७ मा भएका उपलब्धिहरू

३.१ कर्णाली क्षेत्रमा खाद्य उत्पादन र खाद्य सुरक्षामा जलवायु परिवर्तनद्वारा सिर्जित चुनौतिसंग अनुकूलन गर्ने कार्यक्रम (Adapting to Climate Induced Threats to Food Production and Food Security in the Karnali Region of Nepal)

आयोजनाको जानकारी

आयोजनाको उद्देश्य : प्राकृतिक स्रोत लगायतका जीविकोपार्जनका साधनहरूको समुचित व्यवस्थापनद्वारा जलवायु सम्बेदनशील र खाद्य असुरक्षित परिवारहरूको अनुकूलन क्षमता अभिवृद्धि गर्ने।

दातृ निकाय : UNFCCC Adaption Fund Board (AFB)

कार्यान्वयन गर्ने संस्था : विश्व खाद्य कार्यक्रम, नेपाल

कुल बजेट : ९,५२७,१६० अमेरिकी डलर

आयोजना अवधि : ४ वर्ष (अक्टोबर २०१८ देखि अक्टोबर २०२२ सम्म)

कार्यक्रम लागु भएको क्षेत्र : सोरु, खत्याड (मुगु), पलाता, पचालझरना (कालिकोट), तिला, तातोपानी र हिमा (जुम्ला) गरी कर्णाली प्रदेशका ७ वटा गाउँपालिकाहरू

आ.व. २०७६/०७७ मा सम्पादित प्रमुख क्रियाकलापहरू

- जुम्लाको तिला गाउँपालिकामा २ र मुगुको खत्याड र सोरु गाउँपालिकामा चार वटा सिंचाइ कूलो निर्माण भई ९३ हेक्टर जमिनमा सिंचाइ सुविधा पुगी ६०५ घरधुरी लाभान्वित।
- कालिकोट जिल्लाको पलाता गाउँपालिकामा १२० वटा खानेपानीको धारा जडान गरी १२० घरधुरी लाभान्वित।
- मुगु जिल्लामा २२ वटा आकाशे पानी संकलन पोखरी तथा ५० वटा सुधारिएको चूला निर्माण।
- जुम्ला जिल्लाको हिमा गाउँपालिका अर्न्तगत खगाल खोला र कालीकोट जिल्लाको पलाता गाउँपालिकामा पर्ने भुछी खोला लघु जलविद्युत योजनाको मर्मत संहार सम्पन्न गरी ५०१ घरधुरीमा विद्युत सुविधा उपलब्ध।

- १,५७,००० विरुवा उत्पादन भई १५५ हेक्टरमा वृक्षारोपण साथै व्यवसायिक स्याउ खेती अन्तर्गत मुगु, कालिकोट र जुम्लामा ६०,००० स्याउका विरुवाहरु रोपण।

३.२ पहाडी साना किसानका लागि अनुकूलन आयोजना (Adaption for Smallholder in Hilly Areas)

आयोजनाको जानकारी

आयोजनाको उद्देश्य: यस आयोजनाका उद्देश्यहरु देहाय बमोजिम रहेका छन्।

१. स्थानीय समुदायहरुको जलवायु जन्य जोखिमबाट सृजित सङ्कटासन्नता (Vulnerability to climate related risks) न्युनीकरण गर्ने।

दातृ निकाय: International Fund for Agriculture Development

कार्यान्वयन गर्ने निकाय: जिल्ला आयोजना समन्वय इकाई

कुल बजेट: ३७.६ मिलियन अमेरिकी डलर

आयोजना अवधि: आ.व. २०७१/०७२ (फेब्रुअरी २६, २०१५) देखि आ.व. २०७७/०७८ (मार्च २०२१) सम्म

कार्यक्रम लागु भएको क्षेत्र : कर्णाली प्रदेश अन्तर्गतका ५ वटा जिल्लाहरु (कालिकोट, दैलेख, सल्यान, रुकुम पश्चिम, जाजरकोट) र प्रदेश नं.५ अन्तर्गतका २ वटा जिल्लाहरु (रोल्पा र रुकुम पूर्व) गरी जम्मा ७ वटा जिल्लाहरु।

आ.व. २०७६/०७७ मा सम्पादित प्रमुख क्रियाकलापहरु

- २०० वटा LAPA कार्यान्वयन।
- मुहान संरक्षण सहित १५१ वटा संरक्षण तथा रिचार्ज, सिंचाइ, प्लाष्टिक पोखरीहरु निर्माण भई महिला घरधुरी १,०१९ र पुरुष घरधुरी ३,१३८ गरी जम्मा ४,१५७ घरधुरी प्रत्यक्ष रूपमा लाभान्वित र सो बाट करीब ४९५.३७ हेक्टर जमिन सिंचित।
- ४,९५,७१७ वटा वन विरुवा उत्पादन गरी २१ हेक्टर क्षेत्रफल वृक्षारोपण तथा ३,२५,४२० वटा फलफूलको विरुवा उत्पादन/खरीद गरी २,६१,४२० वटा विरुवा रोपणको लागि वितरण।
- जलवायुमैत्री कृषि अभ्यास, गल्छी तथा पहिरो नियन्त्रण, कृषिवन प्रवर्धन, संरक्षण वृक्षारोपण, गैहकाष्ठ वन पैदावार रोपण आदि जस्ता कृषाकलापहरु मार्फत करीब २,०५८ हेक्टर जग्गा व्यवस्थापन।

- ११८ वटा श्रोत संरक्षण तथा खानेपानी व्यवस्थापन भई २७४४ घरधुरीहरू प्रत्यक्ष रूपमा लाभान्वित ।
- २७.११ कि.मी. साना सिंचाई कुलो निर्माण भई ४४६९ घरधुरी प्रत्यक्ष लाभान्वित र १९८ हेक्टर जमिन सिंचित ।
- ४,९८५ संकटासन्न घरधुरीहरूले जलवायुमैत्री तरकारी खेती अबलम्बन गरी २७५ हेक्टर जग्गा व्यवस्थापन ।

३.३ जैविक विविधता वित्त व्यवस्था पहल, नेपाल (Biodiversity Finance Initiative-Nepal) BIOFIN- Nepal)

आयोजनाको जानकारी

आयोजनाको उद्देश्य : जैविक विविधता क्षेत्रमा लगानी अभिवृद्धिका लागि सम्भावित वित्तीय स्रोतहरूको पहिचान गर्ने तथा जैविक विविधताको

- जैविक विविधता वित्त व्यवस्था सम्बन्धी नीतिगत, कानुनी तथा संस्थागत अवस्था विश्लेषण तथा सुधार क्षेत्रहरूको पहिचान गर्ने (नीतिगत तथा संस्थागत समिक्षा)
- विभिन्न निकायहरू विशेषतः सरकारी, गैरसरकारी, विकास साझेदार, निजी क्षेत्र तथा समुदायमा आधारित संस्थाहरूबाट जैविक विविधता क्षेत्रमा भएको खर्चको प्रवृत्ति विश्लेषण गर्ने (जैविक विविधता खर्च पुनरावलोकन)
- जैविक विविधता सम्बन्धित लक्ष्य प्राप्तीका निमित्त वित्तीय आवश्यकता पहिचान गर्ने (वित्तीय आवश्यकता आंकलन)
- वित्तीय स्रोतहरूको पहिचान तथा प्राथमिकीकरण गर्दै दिर्घकालीन वित्तीय व्यवस्था योजना तर्जुमा गर्ने (व्यवस्था)
- जैविक विविधता वित्त व्यवस्था सम्बन्धी सरोकारवालाहरूको क्षमता अभिवृद्धि गर्ने

दातृ निकाय : संयुक्त राष्ट्र विकास कार्यक्रम (UNDP) / जर्मन सरकार (Government of Germany) - स्वीस अन्तराष्ट्रिय विकास संस्था (Swiss International Development Agency)

कुल बजेट : ३ लाख ५० हजार अमेरिकी डलर

आयोजना अवधि : ३ वर्ष (सन् २०१९ जनवरी देखि सन् २०२२ डिसेम्बरसम्म)

आ.व. २०७६/०७७ मा भएका प्रमुख कार्यहरू

- आयोजना कार्यन्वयन संयन्त्र स्थापना (आयोजना कार्यलय, आयोजना निर्देशक समिती गठन तथा कार्यन्वयन इकाई स्थापना) तथा केन्द्रिय स्तरमा आयोजना प्रारम्भ कार्यशाला गोष्ठी सम्पन्न ।

- जैविक विविधता वित्तीय व्यवस्था सम्बन्धी नीतिगत तथा संस्थागत अवस्था सम्बन्धी प्रारम्भिक मस्यौदा प्रतिवेदन तयार ।
- संरक्षण क्षेत्रमा रहेको समुदायमा आधारित संस्थाहरुबाट जैविक विविधता क्षेत्रमा भएको लगानी सम्बन्धी अध्ययन प्रतिवेदन तयार ।
- बन विज्ञान अध्ययन संस्थान, त्रिभुवन विश्वविद्यालयको स्नातकोत्तर तह अन्तर्गत प्राकृतिक स्रोत अर्थशास्त्र (Natural Resource Economics) विषयको पाठ्यक्रममा जैविक विविधता वित्त व्यवस्था सम्बन्धी विषय समावेश गरी अध्ययन संस्थान अन्तर्गत रहेको आंगिक तथा आबद्ध चार (४) क्याम्पसहरुका १२० विद्यार्थीहरुमा सो विषयमा अध्यापन गर्न सहयोग ।

३.४ राष्ट्रिय अनुकूलन योजना तर्जुमा क्षमता विकास (Building Capacity to Advance National Adaptation Plan Process in Nepal)

आयोजनाको जानकारी

आयोजनाको उद्देश्य: जलवायु जोखिम न्यूनीकरण र जलवायु परिवर्तन अनुकूलनलाई विकासका योजनाहरुमा निम्न माध्यमबाट समाहित गर्ने;

- राष्ट्रिय अनुकूलन योजना प्रक्रियामा अघि बढ्न राष्ट्रिय, प्रादेशिक र स्थानीय तहमा संस्थागत र प्राविधिक क्षमता सुदृढ गर्ने ।
- हाल विद्यमान र नयाँ आउने नीति, रणनीति तथा कार्यक्रममा जलवायु परिवर्तन अनुकूलनलाई समाहित गरी जलवायु जोखिम न्यूनीकरणमा योगदान पुर्याउने ।
- जलवायु अनुकूलन योजना बनाउन अन्तर्राष्ट्रिय, राष्ट्रिय र प्रादेशिक तहका ज्ञान, अनुभव, सिकाई र आवश्यकता जानकारी गराउने प्रणाली विकास र सबलीकरण गर्ने ।
- अनुकूलनका लाभहरु विभिन्न तहमा लैजान कार्यान्वयन, अनुगमन र सञ्चार रणनीति बनाउने ।

दातृ निकाय: हरित जलवायु कोष (Green Climate Fund)

कुल बजेट: अमेरिकी डलर २.९३५ अमेरिकी डलर

आयोजना अवधि: ३ वर्ष (नोभेम्बर २०१८ देखि मार्च २०२२ सम्म)

आ.व. २०७६/०७७ मा सम्पादित प्रमुख क्रियाकलापहरु

- राष्ट्रिय अनुकूलन योजना तर्जुमा क्षमता विकास (Building Capacity to Advance National Adaptation Plan Process in Nepal) कार्यक्रमको आयोजना व्यवस्थापन एकाई स्थापना भएको ।

- सात वटा प्रादेशिक तथा एक वटा राष्ट्रिय छलफल गोष्ठी सम्पन्न भई आयोजना तथा समग्रमा नेपालमा जलवायु परिवर्तनको अवस्था, अनुकूलन क्षमता विकास तथा सबै शासकीय तहका भूमिका तथा जिम्मेवारीका विषयमा छलफल तथा आयोजनाको कार्य योजना सम्बन्धी जानकारी आदन प्रदान।
- राष्ट्रिय जलवायु परिवर्तन नीति २०७६ ले पहिचान गरेको विषयगत र अन्तर विषयगत क्षेत्रहरू मध्ये ७ वटा विषयगत कार्यसमूहहरू (Thematic Working Group) र १ वटा अन्तरविषयगत कार्यसमूह (Inter-thematic Working Group) गठन।
- कर्णाली प्रदेशमा र प्रदेश नं २ प्रदेशस्तरीय जलवायु परिवर्तन समन्वय समिति गठन।
- जलवायु अनुकूलन सम्बन्धमा मध्यम र दिर्घकालीन रूपमा प्रमुख निकायहरूको योजना, कार्यान्वयन, अनुगमन तथा अनुसन्धानमा जिम्मेवारी तथा भूमिका बारे अध्ययन सम्पन्न भई प्रतिवेदन तयार।
- नेपालमा जलवायु अनुकूलनका लागि विगत तथा वर्तमानमा रहेका अभ्यासहरू बारे अध्ययन सम्पन्न भई प्रतिवेदन तयार।
- राष्ट्रिय अनुकूलन योजना तर्जुमा प्रक्रियामा सम्बन्धमा जानकारीमूलक एउटा छोटो भिडियो सामाग्री तयार।
- जलवायु अनुकूलन तथा राष्ट्रिय अनुकूलन योजना तर्जुमा सम्बन्धमा सूचना, जानकारी प्रवाह गर्नको लागि वेबसाइट तयार।

३.५ वनको स्वास्थ्य सुधार र दिगोपना कायम गरि वन र वनमा निर्भर समुदायको जिविकोपार्जन शहनशिलता वढाउनका लागि क्षमता अभिवृद्धि परियोजना (Building Capacities to improve and sustain forest health to enhance the resilience and livelihood of forest dependent communities in Nepal)

आयोजनाको जानकारी

आयोजनाको उद्देश्य:

- प्राकृतिक वन तथा वृक्षारोपण गरिएको वनमा रहेका मिचाह प्रजातीहरू (वनस्पति, वनमा लाग्ने किरा तथा रोग) को आधार रेखा सर्वेक्षण तथा तथ्यांक प्रतिवेदन तयार गर्ने।
- सरकारी तथा अन्य सम्बन्धित सरोकारवालाहरूमा मिचाह वनस्पति, किरा र रोग प्रजातीहरूको नकारात्मक प्रभावहरूको बारेमा जनचेतना अभिवृद्धि गर्ने।
- वनको स्वास्थ्य तथा उत्पादकत्वमा वृद्धि र दिगोपनाका निमित्त तालिम र क्षमता अभिवृद्धि कार्यक्रम गर्ने।

- भविष्यमा वृहत कार्यक्रम कार्यान्वयनका लागि आवश्यक रोडम्याप तयार गर्ने ।
- परियोजनाका सिकाई र उपलब्धिहरूलाई सम्बन्धित सरोकारवालाहरू माझ प्रस्तुत वा साझा गर्ने ।

दातृ निकाय: सयुक्तराष्ट्र संघको खाद्य तथा कृषि संगठन (Food and Agriculture Organization of the United Nations-FAO)

कुल बजेट : ३.५ मिलियन अमेरिकी डलर

आयोजना अवधि: २ वर्ष (जनवरी २०१९ देखी डिसेम्बर २०२० सम्म)

आ.व. २०७६/०७७ मा सम्पादित प्रमुख क्रियाकलापहरू

- प्राकृतिक वन तथा वृक्षारोपण गरिएको वनमा रहेका मिचाह प्रजातीहरू (वनष्पति, वनमा लाग्ने किरा तथा रोग) को आधार रेखा सर्वेक्षण विधि परियोजनाको लागि गठित प्राविधिक समितिबाट आवश्यक सुझाव समेत समावेश गरि नित्रयौलका साथै अनलाईन सर्वेक्षण तथा डिभिजन वन कार्यालयहरूले स्व मुल्यांकन तथा प्रतिवेदनका निमित्त आवश्यक तथ्यांक संकलन फारमको विकास र फिल्डमा परिक्षण ।
- वाह्य मिचाह प्रजातीहरूको सर्वेक्षण र अनुगमन सम्बन्धी अभिमुखीकरण तालिम सम्पन्न ।
- वाह्य मिचाह वन किराहरूको नेपालको मध्य क्षेत्रमा पर्ने ट्रान्जेक्ट रेखामा वर्षात अगावै वा वर्षातको समयमा गरिने सर्वेक्षण सम्पन्न ।
- फरेष्ट हेल्थ हेल्पलाईन सेवाको सुरुवात ।
- फरेष्ट हेल्थ सम्बन्धी अन्तराष्ट्रिय वर्ष कार्यक्रमको आयोजना ।
- वन किट तथा रोग सम्बन्धी आधारभुत परीक्षण सेवा सञ्चालनका निमित्त आवश्यक उपकरण खरीद गरी प्रयोगशालाको विकास ।
- वाह्य मिचाह प्रजातीहरूको सर्वेक्षण तथा अनुगमन, वनको रोग पहिचान तथा विश्लेषण, विउ संकलन, भण्डारण र वृक्षारोपण गर्न सकिने प्रजातिको नर्सरी व्यवस्थापन तालिम सम्पन्न ।

३.६ पर्वतीय जलाधारहरूको जलवायु परिवर्तन समानुकूलन आयोजना (Building Climate Resilience of Watershed in Mountain Eco-regions Project)

आयोजनाको जानकारी

आयोजनाको उद्देश्य: पर्वतीय क्षेत्रमा बस्ने समुदायहरूलाई विद्यमान पानीको स्रोतमा सहज पहुँच, पर्याप्त स्वच्छ पिउने पानीको सहज उपलब्धता, सिँचाई तथा अन्य उपयोगमा भइरहेको समस्या समाधान गर्न सहयोग गर्ने ।

दातृ निकाय: एसियन विकास बैंक (रणनीतिक जलवायु कोष), नोराडिक वकास कोष

कार्यान्वय गर्ने निकाय: वन तथा भू-संरक्षण विभाग (आयोजना कार्यान्वयन इकाई, आछाम आयोजना व्यवस्थापन इकाई डडेलधुरा)

कुल बजेट: ३०.११ मिलियन अमेरिकी डलर

आयोजनाको अवधि: २० जनवरी २०१४ देखि ३० जुलाई २०२० सम्म।

कार्यक्रम लागू भएको क्षेत्रहरू: अछाम, वैतडी, वझाङ्ग, बाजुरा, डडेलधुरा र डोटीका ६ वटा नगरपालिका र १६ वटा गाउँपालिका अन्तर्गतका १५२ वडाहरू (साविकका १०८ गा.वि.स.)।

आयोजनाको मुख्य उपलब्धिहरू

आ.व. २०७६/०७७ मा यस आयोजनाको अवधि सम्पन्न भैसकेको छ। नेपाल सरकार र दातृ निकायको संयुक्त मूल्यांकनमा सफल आयोजनाको रूपमा मूल्यांकन गरिएको छ। मूलतः यस आयोजनाबाट निम्न उपलब्धिहरू हासिल भएका छन्।

१. जम्मा लाभान्वित घरधुरी संख्या	- ५१,२७८
२. नयाँ धारा निर्माण	- १०४६ वटा
३. Reservoir Tank	- ६१९ वटा
४. सिंचाई पोखरी निर्माण	- ४६३ वटा
५. पानी वितरणका लागि पाइप लाईन बिछ्याइएको	- ८९ कि.मि.
६. जलाधार पुनारुत्थान क्षेत्रफल	- ३२७२ हेक्टर
७. सामुदायिक विकास समूह गठन संख्या	- १०८ वटा
८. क्षमता अभिवृद्धि तालिम	- २५७ पटक
• महिला सहभागिता	- २६५२ जना
• पुरुष सहभागिता	- ३९८७ जना

३.७ पारिस्थितिकीय प्रणालीमा आधारित अनुकूलन कार्यक्रम-दोस्रो (Catalyzing Ecosystem Restoration for Climate Resilient Natural Capital and Rural Livelihoods in Degraded Forest and Rangelands of Nepal EbA II)

कार्यक्रमको जानकारी

कार्यक्रमको उद्देश्य: मध्य तथा उच्च पहाडी क्षेत्रको वन क्षयीकरण र हास भएको चरनभूमीको पुनरुत्थान गर्न पारिस्थिकीय प्रणालीमा आधारित जलवायु परिवर्तन अनुकूलन कार्यक्रम सञ्चालन गरी

संघ, प्रदेश र स्थानीय तह तथा समुदायको जलवायु परिवर्तन अनुकूलन क्षमता अभिवृद्धि गर्ने। जलवायु परिवर्तन सम्बन्धी संस्थागत एवं नीतिगत सुदृढीकरण गर्न सहयोग पुर्याउने।

दातृ निकाय: अति कम विकसित राष्ट्र कोष (LDCF)

कुल बजेट: अमेरिकी डलर १६,२८५,४७५

कार्यक्रम अवधि: ४ वर्ष (अक्टोबर २०१८ देखि अक्टोबर २०२२ सम्म)

कार्यक्रम लागू भएको क्षेत्र: अछाम (साँफेवगन नगरपालिका, रामारोशन र मल्लेख गाउँपालिका), सल्यान (वनगाढ कुपिण्डे नगरपालिका, कुमाख गाउँपालिका) र दोलखा (भिमेश्वर र जिरि नगरपालिका, गौरि शंकर, कालिन्चोक, सैलुङ गाउँपालिका) को मध्य तथा उच्च हिमाली क्षेत्रका १० वटा स्थानीय तह।

आ.व. २०७६/०७७ मा सम्पादित प्रमुख क्रियाकलापहरू

- आयोजनाको आधार सर्वेक्षण कार्य सम्पन्न।
- दोलखा र सल्यानका लागि जिल्ला आयोजना संयोजक छनौट।
- विषयगत परामर्शदाता र प्राविधिक सल्लाहकारको छनौट।

३.८ हरियो वन कार्यक्रम (Hariyo Ban Program)

कार्यक्रमको जानकारी

कार्यक्रमको उद्देश्य: कार्यक्रमको प्रमुख दुई उद्देश्य चितवन अन्नपूर्ण भू-परिधि र तराई भू-परिधिको संरक्षण र व्यवस्थापनमा सुधार, र जलवायु परिवर्तनका जोखिमलाई क्रमशः कम गर्ने रहेका छन्। बजारमुखी जीविकोपार्जन, सुशासन र लैङ्गिक समानता तथा सामाजिक समावेशीकरण प्रवर्द्धन गर्ने।

दातृ निकाय: अमेरिकी विकास नियोग (युएसएआइडी)

कार्यान्वयन गर्ने निकाय: हरियो वन कार्यक्रम डब्लुडब्लुएफ नेपालको नेतृत्वमा केयर नेपाल, सामुदायिक वन उपभोक्ता महासंघ र राष्ट्रिय प्रकृति संरक्षण कोष।

कुल बजेट: १८,०००,००० अमेरिकी डलर

कार्यक्रमको अवधि: कार्यक्रमको पहिलो चरण सन् २०११ मा सुरु भएर सन् २०१६ मा अन्त्य भएको थियो। पहिलो चरणका उल्लेखनीय उपलब्धि र सिकाईहरूलाई अवलम्बन गर्दै कार्यक्रमको दोस्रो चरण सन् २०१६ देखि नै सुरु भई ५ वर्षसम्मका लागि सञ्चालन भइरहेको छ।

कार्यक्रम लागु भएको क्षेत्रहरू: हरियो वन कार्यक्रमले चितवन-अन्नपूर्ण भू-परिधि तथा तराई भू-परिधि अन्तर्गत रहेका १५ वटा जिल्लाहरू (डडेलधुरा, कञ्चनपुर, कैलाली, बर्दिया, बाँके, दाङ, नवलपुर, परासी, चितवन, कास्की, तनहुँ, स्याङ्जा, मनाङ, लमजुङ र गोरखा) मा तत्कालिन वन तथा भू-संरक्षण मन्त्रालयले तयार पारेको भू-परिधिका संरक्षित क्षेत्र र निश्चित जैविकमार्ग: शुक्लाफाँट राष्ट्रिय निकुञ्ज-ब्रम्हदेव जैविकमार्ग(प्रस्तावित), बर्दिया राष्ट्रिय निकुञ्ज-कर्णाली जैविकमार्ग, बाँके राष्ट्रिय निकुञ्ज-कम्दी जैविकमार्ग र चितवन राष्ट्रिय निकुञ्ज-बरन्डाभार जैविकमार्गलाई प्राथमिकतामा राखेको छ। साथै चितवन अन्नपूर्ण भू-परिधिका सेती, मर्स्याङ्दी र दरौँदी नदिको उप-वृहत जलाधार क्षेत्रहरूको संरक्षण र जलवायु परिवर्तनका असलाई कम गर्न कार्यक्रम परिष्करण गरी सफलताका आधारमा विस्तार गर्नेछ।

आ.व. २०७६/०७७ मा सम्पादित प्रमुख क्रियाकलापहरू

जैविक विविधता संरक्षण

- एकीकृत नदी वृहत जलाधार रणनीति तथा कार्ययोजना (२०२० - २०२५) तर्जुमाका लागि सहयोग।
- पारिस्थितिकीय प्रणाली र वनको प्रकारबारे सर्वेक्षण तथा नक्सांकनका लागि सहयोग।
- २६५ समुदायमा आधारित चोरी शिकार नियन्त्रण इकाईहरूलाई परिचालनका लागि सहयोग।
- २० घरधुरीमा घरपालुवा जनावरका लागि सुरक्षित खोर निर्माण।
- १७,७१४ हे. क्षेत्रमा बृक्षारोपण, तारबार, घाँसेमैदान तथा सिमसार व्यवस्थापन।
- ८३ वटा सामुदायिक वनको कार्य योजना नवीकरण।
- ७२८ वनमा आश्रित घरधुरीलाई साना उद्यम सञ्चालन तथा प्रबर्धन गर्न सहयोग।
- साना, मध्यम तथा ठूला गरी विभिन्न उद्यमहरू सञ्चालन गरी समुदायद्वारा रु. ५२,१६५,८८२ आम्दानी।
- ३,१६३ व्यक्तिहरूलाई जैविक विविधता सम्बन्धि तालिम प्रदान।

जलवायु परिवर्तन अनुकूलन

- १९ स्थानीय अनुकूलन योजना तथा ८ एकीकृत उप-जलाधार व्यवस्थापन योजना कार्यान्वयन गरी १,७७३ घरधुरीहरू लाभान्वित।
- ५,३८१ व्यक्तिहरूलाई जलवायु परिवर्तन अनुकूलन सम्बन्धि तालिम प्रदान।
- जलवायु परिवर्तन अनुकूलन कार्यक्रम अन्तर्गत विभिन्न गतिविधिहरू संचालनबाट यस वर्ष २३,९३४ जना व्यक्तिहरू लाभान्वित।
- वन तथा वातावरण मन्त्रालयलाई वातावरण संरक्षण तथा जलवायु परिवर्तन सम्बन्धि राष्ट्रिय कार्यशाला गोष्ठी आयोजना गर्न सहयोग।

- मादी जलाधार सहित सेती सब-बेसिनको 'बाढी-डुबान जोखिम नक्सांकन' मा सहयोग।
- जलवायुजन्य विपद् जोखिम न्यूनीकरण, व्यवस्थापन, प्रतिकार्य, पुनर्स्थापना तथा पूर्वतयारी योजना तर्जुमा तथा कार्यान्वयनमा कार्यक्रम सञ्चालनका निम्ति १५ वटा गाउँपालिका तथा नगरपालिकाहरूलाई सहयोग।
- निम्न स्थानीय तह तथा कार्यालयहरूलाई जलवायु परिवर्तन अनुकूलन तथा विपद् जोखिम न्यूनीकरणको मूलप्रवाहीकरण साथै विभिन्न योजना तर्जुमामा सहयोग:

क्र.सं	स्थानीय तह-कार्यालय	योजना तर्जुमामा सहयोग
१	जिल्ला प्रशासन कार्यालय, तनहुँ	विपद् पूर्वतयारी तथा प्रतिकार्य योजना
२	ठाकुरबाबा नगरपालिका	विपद् पूर्वतयारी तथा प्रतिकार्य योजना
३	कालिका नगरपालिका	आवधिक योजना
४	म्याग्दे गाउँपालिका	आवधिक योजना
५	टिकापुर नगरपालिका	स्थानीय विपद् तथा जलवायु प्रतिकार्य योजना

लैङ्गिक समानता तथा सामाजिक समावेशीकरण र सुशासन

- ६८ वटा प्राकृतिक स्रोत व्यवस्थापन समूहहरूले आफ्नो आन्तरिक लैङ्गिक समानता तथा सामाजिक समावेशीकरण नीति तर्जुमा गरेका र ती मध्ये १६ वटा समूहहरूले लैङ्गिक समानता तथा सामाजिक समावेशीकरणका विषयमा निर्णय गर्नका लागि लैङ्गिक समानता तथा सामाजिक समावेशीकरण फोकल व्यक्ति नियुक्त।
- सामाजिक विषयहरूमा महिलाको नेतृत्वमा बाधा पुऱ्याउने हानिकारक अभ्यासहरूको समाधानका लागि सामुदायिक सिकाई तथा कार्यकेन्द्रद्वारा सञ्चालित सामाजिक क्रियाकलापहरूमा सहयोगका लागि चौथो वर्षमा ९ वटा सामुदायिक सिकाई तथा कार्यकेन्द्रहरू परिचालन।
- सातवटै प्रदेशका रेडियो, टिभी, अनलाइन र प्रिन्ट मिडियाको प्रतिनिधित्व गर्ने गरी २७२ जना महिला पत्रकारहरूलाई वन्यजन्तु अपराधलाई नियन्त्रण गर्नका लागि मोड्युलमा आधारित प्रशिक्षण कार्यक्रम (१० वटा कार्यक्रमहरू) सञ्चालन।

३.९ कैलाश पवित्र भू-परिधि संरक्षण तथा विकास पहल (Kailash Sacred Landscape Conservation and Development Initiatives)

आयोजनाको जानकारी

आयोजनाको उद्देश्य: पर्वतीय परिस्थिकीय सेवा तथा भूपरिधि स्तरमा जीविकोपार्जनका समतामूलक लाभहरू पुर्याउनको लागि रणनीतिक साझेदारी र क्षेत्रीय नीतिहरूको माध्यमबाट कैलाश पवित्र भू-परिधि संरक्षण तथा विकास पहल सदस्य देशहरूबीच सीमापार सहयोग सुधार गर्ने।

दातृ निकाय: अन्तराष्ट्रिय एकीकृत पर्वतीय विकास केन्द्रका प्रमुख दाताहरू

कार्यान्वयन गर्ने निकाय: अन्तराष्ट्रिय एकीकृत पर्वतीय विकास केन्द्र तथा व्यवहारिक विज्ञान तथा प्रविधि अनुसन्धान केन्द्र, त्रिभुवन विश्विद्यालय

कुल बजेट: ५०००० (२०१९ का लागि) अमेरिकी डलर

आयोजनाको अवधि: २०१८ देखि २०२२ सम्म (फेज २)

कार्यक्रम लागु भएको क्षेत्रहरू: बैतडी, बझांग, दार्चुला, हुम्ला

आ.व. २०७६/०७७ मा सम्पादित प्रमुख क्रियाकलापहरू

- सिमापार छलफल मञ्च “प्रकृति आहवान” मा समुदाय, स्थानीय सरकार तथा सरोकारवाला संस्थाहरूको बिच सिमापार संरक्षण कार्यहरूको कार्यान्वयन सम्बन्धि छलफल सम्पन्न।
- प्रकृति जन्य वस्तुहरूको व्यापार, यासांगुम्बा, जलवायु परिवर्तन र सांस्कृतिक पारिस्थितिकीय प्रणाली सेवा लगायत विभिन्न क्षेत्रिय अध्ययन कार्यहरू जारी।

३.१० कञ्चनजङ्गा भू-परिधि संरक्षण तथा विकास परियोजना (Kanchanjunga Landscape Conservation and Development Project)

परियोजनाको जानकारी

परियोजनाको उद्देश्य: यस परियोजनाका उद्देश्यहरू देहाय बमोजिम रहेका छन्।

१. भू-परिधि क्षेत्रका महिला, पुरुष र बच्चाहरूको जिविकोपार्जनमा टेवा पुर्याउने।
२. प्राकृतिक स्रोतको समावेशी तथा समतामूलक लाभ बाँडफाड, समुदायमा आधारित प्रक्रियाहरू, र आर्थिक मूल्यांकन तथा प्रोत्साहन द्वारा पारिस्थितिकीय प्रणालीको व्यवस्थापन तथा प्रवर्धन गर्ने।
३. दीर्घकालीन वातावरणीय र समाजिक अनुगमन मार्फत प्रमाण-आधारित निर्णयको लागि स्थानीय र राष्ट्रिय स्तरका संयन्त्रहरूलाई सुदृढ गर्ने।
४. कंचनजंघा भू-परिधि क्षेत्रमा अन्तर्देशीय भू-परिधि व्यवस्थापनको लागि क्षेत्रीय सहकार्य गर्ने।

दातृ निकाय: अष्ट्रियन विकास नियोग, जर्मन विकास सहयोग

कार्यान्वय गर्ने निकाय: अन्तराष्ट्रिय एकीकृत पर्वतीय विकास केन्द्र तथा व्यवहारिक विज्ञान तथा प्रविधि अनुसन्धान केन्द्र, त्रिभुवन विश्विद्यालय

कुल बजेट: ३ लाख अमेरिकी डलर

परियोजनाको अवधि: जुन २०१६ देखि मे २०२१ सम्म

कार्यक्रम लागू भएको क्षेत्रहरू: पाँचथर (सिदिन गाविस, चिलिदिन गाविस) ईलाम (माईपोखरी गाविस, सुबुलुगं गाविस, सुम्बेक गाविस, जिर्मले गाविस) झापा (बाहुनडांगी गाविस, मेचिनगर नगरपालिका, च्यांगथापु-फलैचा)

आ.व. २०७६/०७७ मा सम्पादित प्रमुख क्रियाकलापहरू

- वन तथा वातावरण मन्त्रालय अन्तर्गत रहेको यस परियोजनाको राष्ट्रिय समन्वय समितिको बैठक द्वारा निर्णय भई भुटान सरकार द्वारा प्रदान गरिएका दुई उन्नत जातका भाले चौरीहरू फालेलुंग गाउँपालिका मार्फत पाँचथर, ईलाम र ताप्लेजुंग जिल्लाका चौरी किसान हरूलाई प्रदान ।
- भुटानसरकारसंगको अन्तर्देशिय सहकार्यमा भएको चौरीको नक्ष सुधार सम्बन्धी सफलताको कथा तयार पारिएको छ ।
- राष्ट्रिय समन्वय समितिको बैठकले पारित गरेका २०२० कार्यक्रमहरू ईसिमोड र रिकाष्ट बिच आर्थिक अनुबन्धन भई सन्चालनमा ल्याईएका छन् ।
- माईपोखरी व्यवस्थापनका लागि डिभिजन वन कार्यालय इलामको संयोजनमा आयोजना मार्फत १० वर्षे माई पोखरी व्यवस्थापन योजनाको मस्यौदा तयार भई स्विकृतीको लागि वन तथा वातावरण मन्त्रालयमा पेश ।

३.११ राष्ट्रिय संरक्षण प्राथमिकताका क्षेत्र कार्यक्रम (National Conservation Priority Area (NCPA) Program)

कार्यक्रमको जानकारी

कार्यक्रमको उद्देश्य: यस कार्यक्रमका उद्देश्यहरू निम्नानुसार रहेका छन् ।

१. तराई भू-परिधि र पवित्र हिमालय भू-परिधि भन्दा बाहिरको क्षेत्रमा जैविक विविधता संरक्षण गर्ने ।
२. स्थानीय समुदायको सहभागितामा वन तथा प्राकृतिक स्रोतको दिगो व्यवस्थापन गर्ने ।
३. प्राथमिकता प्राप्त दुर्लभ बन्जन्तुहरूको बासस्थान संरक्षण गर्नु ।
४. बन्जन्तुको संभावित अबैध व्यापार हुने सिमावर्ती क्षेत्र, नाकाहरूको पहिचान गर्ने र अबैध व्यापार नियन्त्रण गर्ने ।
५. द्विपक्षीय तथा बहु-पक्षीय क्षेत्रीय सहयोग तथा वातावरणीय सम्झौताको पालना तथा कार्यान्वयन ।
६. प्राकृतिक स्रोत, वातावरण तथा दीगो विकाससंग संबन्धित राष्ट्रिय नीतिहरू कार्यान्वयनमा सहयोग ।

दातृ निकाय: विश्व वन्यजन्तु कोष, नेपाल

कार्यान्वयन गर्ने निकाय: वन तथा वातावरण मन्त्रालय (वन तथा भू-संरक्षण विभाग र राष्ट्रिय निकुञ्ज तथा वन्यजन्तु संरक्षण विभाग)

कार्यक्रम लागु भएको क्षेत्र : तराई भू-परिधि र पवित्र हिमालय भू-परिधि बाहेकका राष्ट्रिय संरक्षण प्राथमिकताका क्षेत्र ।

आ.व. २०७६/०७७ मा सम्पादित प्रमुख क्रियाकलापहरू

१. शे फोक्सुण्डो राष्ट्रिय निकुञ्जमा २ वटा हिउँ चितुवामा कोलारिङ्ग जडान गरी अध्ययन भइरहेको । क्यामरा ट्राप विधिबाट हिउँ चितुवाको संख्या विश्लेषण भइरहेको । समुदायमा आधारित हिउँचितुवा तथा आहार प्रजाति नियमित अनुगमन ।
२. शे फोक्सुण्डो राष्ट्रिय निकुञ्ज भित्र रहेका सबै चरन क्षेत्रहरूको पहिचान, नक्शांकन तथा अबस्था विश्लेषण । मध्यवर्ती क्षेत्रमा संचालित ५ वटा पशु बिमा योजना अन्तरगत रु. १ करोड ५५ लाख बराबरको बिमा रकम ब्यबस्थापन । नेपालको पश्चिम क्षेत्रमा हिउ चितुवा संरक्षण भूपरिधि ब्यबस्थापन योजना तयार गर्ने कामको शुरुआत ।
३. १० जिल्ला वन्यजन्तु अपराध नियन्त्रण ब्यूरोलाई सस्थागत तथा परिचालनमा सहयोग ।
४. १४ जिल्लाका ३९८ जना सशस्त्र प्रहरी, ६०१ जना भन्सार तथा हुलाक कार्यालयका अधिकारी तथा ७२९ जना यातायात मजदुरहरूलाई वन्यजन्तुको अबैध ब्यापार नियन्त्रण विषयमा सचेतिकरण ।
५. कर्णाली प्रदेशको उद्योग, पर्यटन वन तथा वातावरण मन्त्रालयलाई पर्यटन गुरु योजना (Tourism Master Plan) तयार गर्न सहयोग ।
६. स्थानीय सरकारहरूका लागि वातावरण तथा प्राकृतिक श्रोत संरक्षण ऐनको प्रारूप तयार गर्न आवश्यक सहयोग ।
७. वातावरण मैत्री दीगो पूर्वाधार बिकासका लागि (Green Road Engineering Training Manual) तयार गरी कार्यान्वयनमा ल्याइएको ।
८. संरक्षण तथा बिकास आयोजनाहरूमा आदिवासी जनजातीहरूका सरोकारहरूलाई प्रचलित कानुन बमोजिम संबोधन गर्ने उद्देश्यले नेपाल आदिवासी जनजाती महासंघ संगको सहयोगमा स्वतन्त्र, अग्रिम जानकारी तथा सहमती संबन्धि (Free, Prior and Informed Consent) राष्ट्रिय स्तरको मार्गदर्शन तयार गर्न सहयोग ।

३.१२ नेपाल जलवायु परिवर्तन सहयोग कार्यक्रम-दोस्रो (Nepal Climate change Support Programme-II)

कार्यक्रमको जानकारी

कार्यक्रमको उद्देश्य: राष्ट्रिय अनुकूलन योजना प्रकृत्यामा अघि बढ्न नेपाल सरकारको राष्ट्रिय र स्थानीय तहमा संस्थागत र प्राविधिक क्षमता अभिवृद्धि गर्ने, संघीय तथा प्रादेशिक सरकारी संस्थाहरूले विकासका नीति तथा योजनामा जलवायु परिवर्तन अनुकूलनलाई समायोजन गरी जलवायु जोखिम न्यूनीकरणमा योगदान पुर्याउने, पारिस्थितिकीय प्रणाली पुनर्स्थापना र गरिव समुदायको लाभको लागि जलवायु अनुकूलन योजना बनाउन अन्तराष्ट्रिय, राष्ट्रिय र प्रादेशिक तहका ज्ञान, अनुभव, सिकाई र आवश्यकता जानकारी गराउने प्रणाली विकास र सबलीकरण गर्ने, अनुकूलनका लाभहरू विभिन्न तहमा लैजान कार्यान्वयन, अनुगमन र संचार रणनीति बनाउने।

दातृ निकाय: वेलायती अन्तराष्ट्रिय सहयोग नियोग (डि.एफ.आइ.डि.)

कुल बजेट: २३ मिलियन पाउण्ड

कार्यक्रम अवधि: ४.५ वर्ष (१ अक्टोबर २०१८ देखि ३१ मार्च २०२३ सम्म)

कार्यान्वयन गर्ने संस्था: स्थानीय निकायहरू

कार्यक्रम लागु भएको क्षेत्र : मुगु (मुगुम कार्मारोङ गाउँपालिका, छाँयानाथ रारा नगरपालिका), डोल्पा (त्रिपुरासुन्दरी/ ठूली भेरी नगरपालिका, मुङ्केचुला गाउँपालिका), हुम्ला (सिमकोट/खार्पुनाथ गाउँपालिका), जुम्ला (चन्दननाथ नगरपालिका, कनाकासुन्दरी/पातारासी/सिंजा गाउँपालिका), कालिकोट (खाँडाचक्र नगरपालिका र सान्नी त्रिवेणी गाउँपालिका), रुकुम (पश्चिम) (मुसीकोट नगरपालिका र बाफिकोट गाउँपालिका), जाजरकोट (नलगाड नगरपालिका, शिवालय/वारेकोट गाउँपालिका), दैलेख (नारायण नगरपालिका र नौमुले गाउँपालिका), कैलाली (टिकापुर नगरपालिका), आछाम (कमलबजार नगरपालिका), दांग (गढवा गाउँपालिका), बर्दिया (राजापुर नगरपालिका) रोल्पा (थवाङ गाउँपालिका), बाजुरा (त्रिवेणी नगरपालिका)

आ.व. २०७६/०७७ मा सम्पादित प्रमुख क्रियाकलापहरू

- २६ वटा स्थानीय तहमा १७२ वटा जलवायु परिवर्तन अनुकूलन तथा उत्थानशील योजनाहरूको छनौट भई १९ वटा योजनाहरू कार्यान्वयन शुरु।
- जलवायु उत्थानशील विकास योजनाहरू कार्यान्वयनको लागि सबै (२६ वटा) स्थानीय तह र प्राविधिक सेवा प्रदायक मट म्याकडोनाल्ड बीच समझदारी पत्र (MoU) हस्ताक्षर सम्पन्न।

- ५१ वटा जलवायु उत्थानशील सर्वेक्षण, डिजाईन, जलवायु उत्थानशील योजना तर्जुमा तालिम र अभिमुखीकरण कार्यक्रम सन्चालन भई ३० वटा स्थानीय तहका ६९९ जना सहभागिता।
- जलवायुमैत्री कृषि, एकीकृत जलाधार व्यवस्थापन, जलवायु परिवर्तन अनुकूलन तथा उत्थानशीलको अवधारणा, योजना तर्जुमा, प्रकोप नक्शाकनको अवधारणा तथा उपयोगिता जस्थन ८ वटा क्षमता विकासका तालिमहरू ३८ जना आयोजनाका कर्मचारीहरूको क्षमता विकास।
- कोभिड-१९ को प्रभावलाई सम्बोधन गर्ने खालका १९ वटा योजनाहरू (खानेपानी, साना सिचाई, कृषि तथा जीविकोपार्जन आदि) ११ वटा स्थानीय तहहरूमा कार्यान्वयनमा सहयोग।
- २८ वटा स्थानीय तहको मुख्य प्रकोपहरू जस्तै : पहिरो, बाढि, आगलागी आदि लाई समेटी तयार गरिएको प्रकोप नक्शाकनले स्थानीय तहहरूलाई तथ्यपरक (Evidence-Based) जलवायु परिवर्तन अनुकूलन तथा उत्थानशील योजना तर्जुमा तथा कार्यान्वयनमा सहयोग।
- जलवायु परिवर्तनको उच्च संकटासन्नता तथा जोखिममा रहेको प्रदेश ५, कर्णाली प्रदेश तथा सुदूरपश्चिम प्रदेशका स्थानीय तहहरूको संकटासन्नता तथा जोखिम विश्लेषण परिसूचकको आधारमा आगामी आ.व. २०७७/०७८ को कार्यक्रम सञ्चालनका लागि ३० वटा स्थानीय तह (२६ पुरानोको निरन्तरता तथा ४ वटा नयां) छनौट।
- वातावरण संरक्षण ऐन २०७६, वातावरण संरक्षण नियमावली २०७७, राष्ट्रिय जलवायु परिवर्तन नीति २०७६, स्थानीय अनुकूलन कार्य योजना (लापा) खाका २०७६ र स्थानीय सरकार संचालन ऐन २०७४ को आधारमा जलवायु परिवर्तन, जलवायु परिवर्तन अनुकूलन र जलवायु उत्थानशील विकास योजना तर्जुमा र कार्यान्वयनका लागि स्थानीय तहहरूमा क्षमता विकास तथा प्रचार-प्रसार सामग्रीहरू तयार।

३.१३ रेड प्लस हिमालय (REDD+Himalaya)

आयोजनाको जानकारी

आयोजनाको उद्देश्य: नेपाल भारत भुटान र म्यानमारमा सामाजिक र वातावरणीय सुरक्षा सहितको रेड प्लस कार्यान्वयनका लागि आवश्यक पूर्वतयारीमा सहयोग गर्ने।

दातृ निकाय: International Climate Initiative (IKI) of the Federal Ministry for the Environment, Nature Conservation and Nuclear Safety (BMU)

कार्यान्वयन गर्ने निकाय: रेड कार्यान्वयन केन्द्रसंगको सहकार्यमा अन्तराष्ट्रिय पर्वतीय एकीकृत पर्वतीय विकास केन्द्र

कुल बजेट: ३००,००० युरो

आयोजनाको अवधि: अप्रिल २०१५ देखि अक्टोबर २०२० सम्म

कार्यक्रम लागु भएको क्षेत्रहरू: दोलखा, गोर्खा, चितवन

आ.व. २०७६/०७७ मा सम्पादित प्रमुख क्रियाकलापहरू

- दोलखा, गोरखा र चितवन तीन वटै जिल्लाको रेड डेस्क अन्तरगत कार्यक्रम गरी विगतको समिक्षा र सन् २०२० का लागि कार्यक्रम तय गरिएको थियो।
- रेड कार्यान्वयन केन्द्र र UNDP नेपालको संलग्नतामा ईसिमोड द्वारा IKI मा “समुदाय आधारित जैविक विविधता र वन भुपरिधि पुनः स्थापना”(CBB&FLR) सम्बन्धित प्रस्तावना पेश।
- ईसिमोड तथा नीजि क्षेत्रको संलग्नतामा वन मन्त्रालय संग सहकार्य गरी carbon financing को प्रस्तावना तयारी भइरहेको।
- कुशल REDD MRV लागु गर्नका लागि आवश्यक प्रक्रियाहरू पनि सिफारिस गर्ने उद्देश्यले रेड प्लस हिमालयन परियोजना अवधिमा वन क्षेत्रको कार्बन संचितीको मात्रा परिवर्तनको अध्ययन गर्ने उद्देश्यले दोलखा, गोरखा र चितवनमा तीन वटा जलाधार क्षेत्रहरूमा अध्ययन गरिदै।

३.१४ पवित्र हिमालय भू-परिधि कार्यक्रम (Sacred Himalayan Landscape Programme)

कार्यक्रमको जानकारी

कार्यक्रमको उद्देश्य: यस कार्यक्रमका उद्देश्यहरू देहाय बमोजिम रहेका छन्।

१. प्राथमिकता प्राप्त दुर्लभ वन्यजन्तुहरू तथा तिनको बासस्थान संरक्षण गर्ने।
२. वन, जैविक विविधता तथा पारिस्थितिकीय प्रणालीको संरक्षण तथा पुनर्स्थापन गर्ने।
३. स्थानीय समुदायको सामाजिक-आर्थिक विकासमा सघाउ पुर्याउने।
४. सहज वातावरण र क्रसकटिङ्ग विषयगत क्षेत्रहरूमा सहजीकरण गर्ने।

दातृ निकाय: विश्व वन्यजन्तु कोष, नेपाल

कार्यान्वयन गर्ने निकाय: नेपाल सरकार, वन तथा वातावरण मन्त्रालय (वन तथा भूसंरक्षण विभाग र राष्ट्रिय निकुञ्ज तथा वन्यजन्तु संरक्षण विभाग)

कार्यक्रम लागु भएको क्षेत्र : तिनजुरे मिल्के जलजले क्षेत्र, लामटाङ्ग राष्ट्रिय निकुञ्ज र मध्यवर्ती क्षेत्र

आ.व. २०७६/०७७ मा सम्पादित प्रमुख क्रियाकलापहरू

तिनजुरे मिलके जलजले क्षेत्र अन्तर्गत

१. हिउँ चितुवा तथा यसका आहार प्रजातिको संरक्षणका लागी गठित हिउँ चितुवा संरक्षण उप-समिति एवं ८ वटा समुदायमा आधारित चोरी शिकारी नियन्त्रण उप समिति परिचालन ।
२. करिव ९० हे. चरिचरण क्षेत्र व्यवस्थापन, १४ वटा पानी मुहान र ८ घाल मूहानको संरक्षण, ३६ वटा रिचार्ज पोखरीको निर्माणबाट १३७५ घरघुरी लाभान्वित ।
३. ४.२ किमी खर्क जाने गोरेटो बाटो सुधार तथा विभिन्न ९ स्थानमा काठेपुल निर्माण जसबाट ४४१ पशुपालक घरघुरी लाभान्वित ।
४. ३५ वटा सामुदायिक वन कार्ययोजना नविकरण तथा ७५ सामुदायिक वनमा व्यवस्थापन सुधार कार्यक्रम कार्यान्वयन ।
५. लालीगुराँस नमुना संरक्षण प्लटको रूपमा व्यवस्थापन ।
६. करिव ५०,००० विरुवाहरू उत्पादन गरी सार्वजनिक जग्गामा विरुवा रोपण मार्फत १४ हे. क्षेत्र पुर्नस्थापित ।
७. विभिन्न ५ वटा हरित उद्यम (बासका हस्तकला, हातेकागज, दुना टपरी, सिस्नु पाउडर आदी) को स्थापना गरी ५५ घरघुरी लाभान्वित, ३९ जना नयाँ व्यवसायीहरू तयार । पर्यापर्यटन पर्वधन गर्न २२ घर होमस्टे संचालनमा सहयोग, १ लिम्बु सांस्कृतिक घर निर्माण र ५.६ कि.मि. लामो पर्यटक पदमार्ग निर्माण ।

लामटाङ्ग राष्ट्रिय निकुन्ज र मध्यवर्ती क्षेत्रमा

१. समुदायमा आधारित हिउँ चितुवा तथा आहार प्रजाति हिमाली थारको अनुगमन साथै समुदायमा आधारित रेड पाण्डाको नियमित अनुगमन ।
२. वन्यजन्तुको चोरी शिकार नियन्त्रणका लागि राष्ट्रिय निकुन्ज, वन्यजन्तु अपराध नियन्त्रण ब्यूरोलाई सहयोग ।
३. समुदायमा आधारित चोरी शिकारी नियन्त्रण उप-समितिहरूको नियमित परिचालन ।
४. Realtime SMART patrolling का लागि राष्ट्रिय निकुन्जलाई सहयोग ।

३.१५ तराई भू-परिधि कार्यक्रम (Terai Arc Landscape Programme)

कार्यक्रमको जानकारी

आयोजनाको उद्देश्य: जैविक विविधताहरूको एकीकृत रूपमा व्यवस्थापन तथा संरक्षण गर्दै त्यसबाट जनताको जीविकोपार्जनमा सकारात्मक टेवा पुर्याउने उद्देश्यको लागि भू-परिधिस्तरीय संरक्षण ।

दातृ निकाय: विश्व वन्यजन्तु कोष, नेपाल

कार्यान्वयन गर्ने संस्था: सरक्षित क्षेत्र भित्रको लागि राष्ट्रिय निकुन्ज तथा वन्यजन्तु संरक्षण विभाग मार्फत (TAL-PABZ) र सो भन्दा बाहिरको लागि वन तथा भू-संरक्षण विभाग मार्फत जैविक मार्ग पुनर्स्थापना आयोजना (TAL-CBRP)

कार्यक्रम लागु भएको क्षेत्र: पूर्वको रौतहट देखि पश्चिम कञ्चनपुर सम्मका १९ जिल्लाको २७,७१०.१३ र्ग कि.मी. क्षेत्रफल समेटेको

आ.व. २०७६/०७७ मा सम्पादित प्रमुख क्रियाकलापहरू

१. खाता जैविक मार्ग र डडेलन्धुराको महाभारत जंगलमा क्यामेरा जडान मार्फत बाघ तथा अन्य आहारा प्रजातिहरूको अनुगमन ।
२. ६ संरक्षित क्षेत्रहरू तथा ११ डिभिजन वन कार्यालयहरूको संस्थागत क्षमता अभिवृद्धिमा सहयोग (५७ वटा निकुञ्ज पोष्ट मर्मत र ३६ शुद्ध खानेपानी प्रणालीहरू जडान) ।
३. समुदायमा आधारित चोरी शिकारी नियन्त्रण इकाई र वन्यजन्तु अपराध नियन्त्रण व्युरो (WCCB) को संस्थागत क्षमता अभिवृद्धि ।
४. मानव वन्यजन्तु द्वन्द्व व्यवस्थापनमा सहयोग (४४६ वटा शिकारी वन्यजन्तु प्रतिरोधात्मक खोर ८२ जना विद्यार्थीलाई छात्रवृत्ति र १९१ जना वन हेरालु परिचालन) ।
५. वन्यजन्तु अपराध नियन्त्रण तथा वन्यजन्तुको उद्धारका लागि चितवन-पर्सा-बालमिकि तथा शुक्ला-पिलिभित-दुधवा क्षेत्रमा ७ पटक नेपाल भारत सिमापार बैठक सम्पन्न ।
६. २५ सामुदायिक वन कार्ययोजना नवीकरण तथा कार्यान्वयन मार्फत करिब ५,०८७ हेक्टर वनको व्यवस्थापनमा सहयोग ।
७. लालझाडी र कर्णाली जैविक मार्गको करिब ३,२४६.१८ हेक्टर सामुदायिक वनमा वैज्ञानिक वन व्यवस्थापन कार्यक्रम कार्यान्वयन गर्न सहयोग जसबाट ४३,८०७ कार्य दिन रोजगारी सृजना ।
८. ५१० हेक्टर हैसियत बिग्रेएको वनको पुनरुत्थापना ।

९. जीविकोपार्जनका विभिन्न गतिविधिहरू (सिपमूलक तालिम, होमस्टे, वन तथा कृषिमा आधारित उद्यम) सञ्चालन मार्फत स्थानीय समुदायको जीवनस्तरमा प्रत्यक्ष रूपमा सहयोग ।
१०. प्राकृतिक स्रोत सुशासन, मानव अधिकार एवं लैंगिक समानता तथा सामाजिक समावेशिताका बारेमा संरक्षण सरोकारवालाहरूको क्षमता अभिवृद्धि ।
११. वन्यजन्तुको बासस्थान व्यवस्थापन (११६ हेक्टर घाँसे मैदान व्यवस्थापन, १४ वटा सिमसार र ३ वटा घोल मुहान निर्माण, १४४ कि.मि. अग्निरेखा निर्माण तथा मर्मत र ४ वटा मचान निर्माण) ।
१२. ५.८५ कि.मि. फेन्सिङ्ग निर्माण ।
१३. ५७ वटा गार्डपोष्ट मर्मत ।
१४. ५ वटा मध्यवर्ती सामुदायिक वनको कार्ययोजना नवीकरण र १ वटा नयाँ निर्माण कार्यमा सहयोग ।
१५. १ वटा नर्सरी निर्माण ।
१६. जिल्ला वन तथा राष्ट्रिय निकुञ्ज क्षेत्रमा कार्यरत २७ जना अनुसन्धान अधिकृतहरूलाई वन्यजन्तु अपराध मुद्दाको अनुसन्धान तथा तहकिकात सम्बन्धी तालिम ।

३.१६ जूलोजिकल सोसाइटी अफ लण्डन (Zoological Society of London)

आयोजनाको जानकारी

आयोजनाको उद्देश्य: संरक्षित क्षेत्र र सो क्षेत्र वरिपरी बस्ने लोपोन्मुख प्रजातिको दिगो संरक्षण, महत्वपूर्ण जैविक मार्ग, फल्यागशिप प्रजातिको संरक्षण, संरक्षित क्षेत्रको व्यवस्थापन सुधारमा सहयोग, संरक्षित क्षेत्र र आसपासका क्षेत्रमा कानुन कार्यान्वयनमा सहयोग, खस्किएका वन र जैविक मार्गको स्तरनोत्तीमा सहयोग; मानव वन्यजन्तु द्वन्द्व निर्मुलीकरण, स्थानीय समुदायको जीवनस्तर सुधारमा सहयोग र अनाधिकृत वन्यजन्तु तस्करीको रोकथाम ।

दातृ निकाय: जुलोजीकल सोसाइटी अफ लण्डन (बेलायत) IUCN KFW Panthera UKAid

कुल बजेट: प्रस्तावित रू. ११.६ करोड

आयोजना अवधि: ५ वर्ष, (जुलाई २०१७ देखि जुलाई २०२० सम्म)

कार्यान्वयन गर्ने संस्था: नेपाल सरकार, वन तथा वातावरण मन्त्रालयसँगको समन्वयमा राष्ट्रिय निकुञ्ज तथा वन्यजन्तु संरक्षण विभाग, वन तथा भू-संरक्षण विभाग, राष्ट्रिय प्रकृति संरक्षण कोष, हिमाली प्रकृति र मिथिला वन्यजन्तु कोष ।

कार्यक्रम लागु भएको क्षेत्र: झापा, मोरङ, सुनसरी, उदयपुर, सप्तरी, धनुषा, महोत्तरी, सिन्धुली, रौतहट, बारा, पर्सा, मकवानपुर, चितवन, नवलपुर, परासी, कपिलवस्तु, रुपन्देही, दाङ्ग, बाँके, बर्दिया, कैलाली, कञ्चनपुर, काठमाण्डौ, भक्तपुर, काभ्रेपलाञ्चोक, संखुवासभा।

आ.व. २०७६/०७७ मा सम्पादित प्रमुख क्रियाकलापहरू

जैविक विविधता संरक्षण

- चितवन पर्सा कम्प्लेक्समा राष्ट्रिय निकुञ्ज तथा वन्यजन्तु संरक्षण विभागको नेतृत्वमा सम्पन्न बाघको Ecological Carrying Capacity अध्ययनमा राष्ट्रिय निकुञ्ज तथा वन्यजन्तु संरक्षण विभागलाई अर्थिक तथा प्राविधिक सहयोग पश्चिम तराइ र चुरे क्षेत्रममा जलवायु परिवर्तनका कारण भविष्यमा बाघको संभावित वासस्थानमा आउन सक्ने फेरबदलको अध्ययन जारी।
- बाघ पाइने राष्ट्रिय निकुञ्जहरूमा बाघका गतिविधिका अनुगमन र बाघ तथा बाघका अहारा प्रजातिको अवैध चोरी शिकार नियन्त्रणका लागि Hotspot monitoring camera तथा Surveillance Camera लगायतका आधुनिक प्रविधि प्रयोग गरि बाघको संरक्षण तथा चोरी शिकार नियन्त्रणमा सहयोग जारी र यस्ता ४० वटा Camera हरूबाट Hot-spot monitoring Camera तथा Surveillance Camera का ६०६५ तक्षीरहरूको विश्लेषण तथा १०१ जनालाई पक्राउ।
- बाघको वासस्थान तथा जैविकमार्गमा अन्तर्राष्ट्रिय सहयोग जुटाउन भारतको National Tiger Conservation Authority का प्रमुख तथा उच्चपदस्थ पदाधिकारीहरू र नेपालसँग सिमा जोडिएको भारतको बाघ पाइने संरक्षित क्षेत्रहरूका पदाधिकारीहरूको भ्रमण वन तथा वातावरण मन्त्रालय र राष्ट्रिय निकुञ्ज तथा वन्यजन्तु संरक्षण विभागसँगको सहकार्यमा सम्पन्न।
- चितवन राष्ट्रिय निकुञ्जस्थित घडियाल संरक्षण र प्रजनन केन्द्रमा हुर्काई रासी र नारायणी नदीहरूमा छाडिएका ४० वटा Radio-telemetry लगाइएका घडियालहरूको river use, habitat choice, survival rate, movement and reproductive behaviour को अनुगमन र अध्ययन जारी साझेदारहरूसँग समन्वय गरी घडियाल गणना गरीएको, घडियाल संरक्षण र प्रजनन केन्द्रको पर्यटकिय महत्वलाई ध्यानमा राखी केन्द्रको ५१७८ ब.फी. क्षेत्रमा Block paving।
- अति संकटापन्न सुचिमा रहेको Bengal Florican (*Houbaropsis bengalensis*) को अवस्थाको अध्ययन राष्ट्रिय निकुञ्ज तथा वन्यजन्तु संरक्षण विभागसँगको समन्वय, कोशीटप्पु वन्यजन्तु अरक्ष र जूलोजिकल सोसाइटी अफ लण्डनको स्थानिय संरक्षण साझेदार हिमाली प्रकृती र कोशीटप्पु वन्यजन्तु अरक्षसँगको सहकार्यमा कोशीटप्पु वन्यजन्तु आरक्षमा सम्पन्न।
- बाघ पाइने राष्ट्रिय निकुञ्जहरूका विभिन्न खण्डमा गरी जम्मा ७५ कि.मि. गस्ती मार्गको मर्मतमा सहयोग।
- मानव वन्यजन्तु द्वन्द्व न्यूनीकरण गर्नका निम्ति २ कि.मि. वन्यजन्तु प्रतिरोधी तारबार निर्माणमा सहयोग।

- चितवन तथा पर्सा राष्ट्रिय निकुञ्जहरूमा ४५ हेक्टर घाँसे मैदान व्यवस्थापन, १९ कि.मि. अग्निरेखा निर्माण, २ वटा मचान (View tower), र १ वटा काठेपुल निर्माणमा सहयोग।
- रामसारमा सूचिकृत घोडाघोडी ताल क्षेत्रको संरक्षणका लागि घोडाघोडी नगरपालिका र बृहत घोडाघोडी ताल तथा पर्यटन विकास बोर्ड (Comprehensive Ghodaghodi Lake and Tourism Development Board) सँगको सहकार्यमा त्यस क्षेत्रको जैविक-विविधता (Freshwater ecosystem) को अध्ययन, अनुसन्धान, पर्यटन विकास तथा जलाधार व्यवस्थापन योजना निर्माण र स्थानीय समुदायको जीविकोपार्जन सुधारका कार्यक्रम अयोजना अन्तर्गत अतिविपन्न तथा घोडाघोडी ताल क्षेत्रमा आश्रित ५० घरधुरीलाई समेटेर गठित २ वटा महिला समुहको जीविकोपार्जनमा सहयोगका साथै ३१० मी. वातावरण-मैत्री पर्यटकीय पदमार्ग निर्माण तथा एक सूचना केन्द्र व्यवस्थापन।
- मध्यवर्ती क्षेत्रका स्थानीय समुदायको जीवनस्तर सुधार तथा जीविकोपार्जन सम्बर्धनका लागि ६९६ जनालाई क्षमता अभिवृद्धि सम्बन्धी तालिम, ३९८ घरधुरीहरूलाई वैकल्पिक जीविकोपार्जनका लागि सिपमूलक तालिम प्रदान।
- मध्यवर्ती क्षेत्रका स्थानीय समुदायको जीवनस्तर सधारका लागि रु. ३७ लाख सहकारी स्थापनाार्थ ५ समुदायलाई सहयोग गरिएको।
- पर्सा, बाँके तथा बर्दिया राष्ट्रिय निकुञ्जहरूको मध्यवर्ती क्षेत्रमा बसोबास गर्ने स्थानीय उपभोक्ताहरूलाई ७० वटा शिकारी-वन्यजन्तु प्रतिरोधात्मक खोर (Predator-proof corrals) वितरण।
- मानव वन्यजन्तु द्वन्द्व न्यूनीकरण गर्नका निम्ति बाँके राष्ट्रिय निकुञ्जको चपरगौडी क्षेत्रमा २ कि.मि. वन्यजन्तु प्रतिरोधी तारबार निर्माणमा सहयोग।

समुदायमा संरक्षण शिक्षा

- विभिन्न संरक्षण शिक्षा तथा सचेतना सम्बन्धी कार्यक्रमहरूमा १५,५०,१०९ जना समावेश गरिएको।

लैङ्गिक समानता तथा सामाजिक समावेशीकरण र सुशासन

- ६४ जनालाई लैङ्गिक समानता तथा सामाजिक समावेशीकरण अभिमूखीकरण तालिम सञ्चालन गरिएको।
- चितवन राष्ट्रिय निकुञ्जको मध्यवर्ती क्षेत्रमा विगत ३ वर्षदेखि सञ्चालनमा रहेका ८ वटा सामुदायिक माछापोखरीहरूमा गरिएको सहयोगबाट ३८ लाख बराबरको पूँजी परिचालनले उक्त ८ वटा सामुदायिक माछापोखरीहरूमा आवद्ध सीमान्तकृत, नदीमा आश्रित थारू, माझी, बोटे, मुशहर समुदायका १६४ घरधुरीको जीवनस्तरमा सुधारमा सहयोग गरिएको।
- मध्यवर्ती क्षेत्रका स्थानीय समुदायको जीवनस्तर सुधारका लागि रु. ६०,६४,००० विभिन्न १० वटा मध्यवर्ती क्षेत्रका स्थानीय समुदायलाई सहयोग परिचालन गरिएको।

आर्थिक वर्ष २०७६/०७७ मा वन तथा वातावरण मन्त्रालयको विभिन्न क्षेत्रगत प्रगति

४.१ सविधानको धारा ५३ अनुरूपको प्रगति

नेपालको संविधानको धारा ५१ मा राज्यले अवलम्बन गर्नुपर्ने विभिन्न १३ वटा नीतिहरूको व्यवस्था रहको छ। १३ वटा नीतिहरू मध्ये यस मन्त्रालय अन्तर्गत अर्थ, उद्योग र वाणिज्य, विकास सम्बन्धी नीति, प्राकृतिक साधन स्रोतको संरक्षण संवर्द्धन र उपयोग सम्बन्धी नीति र सामाजिक न्याय र समावेशीकरण सम्बन्धी नीति सम्बन्धित रहेका छन्। आर्थिक वर्ष २०७६/०७७ मा सोही नीति अनुरूप यस मन्त्रालयमार्फत भएका उपलब्धीहरूलाई निम्न लिखित वुदाँहरूमा प्रस्तुत गरिएको छ।

अर्थ, उद्योग र वाणिज्य सम्बन्धी नीति

- पर्यापर्यटन प्रवर्द्धनका लागि समुदायमा आधारित वन समूह/संस्थालाई अनुदान दिने सम्बन्धी कार्यविधि २०७६, वनजन्य उद्यम प्रवर्द्धन तथा विकासका लागि अनुदान सम्बन्धी कार्यविधि २०७५ (पहिलो संसोधन) २०७६, प्रदेशहरूबाट सञ्चालन गरिने सशर्त अनुदानका कार्यक्रमहरूको कार्यान्वयन कार्यविधि २०७६, स्थानीय तहहरूबाट सञ्चालन गरिने सशर्त अनुदानका कार्यक्रमहरूको कार्यान्वयन कार्यविधि २०७६ स्वीकृत भई कार्यान्वयनमा आएको छ।
- वन क्षेत्रलाई पन्ध्रौं योजनाले आर्थिक क्षेत्रको रूपमा पहिचान गरी आर्थिक लाभका लागि वैज्ञानिक वन व्यवस्थापन, जडिवुटी खेती, वनमा आधारित उद्यम विकास, प्रकृतिमा आधारित पर्यापर्यटन प्रवर्द्धन, वन्यजन्तु पालन प्रजनन जस्ता कार्यक्रमहरू संचालनमा ल्याइएका छन्।
- वनमा आधारित साना उद्योगहरूको स्थापना र संचालनमा ३४ प्रतिशतले वृद्धि भएको देखिन्छ। आ.व २०७४/०७५ मा वनमा आधारित लघु उद्योगहरूको संख्या ४५ वटा रहेकोमा २०७५/०७६ मा १४९० र २०७६/०७७ मा २००४ रहेको छ।
- आ.व २०७५/०७६ को तुलनामा काठको आयात ३५ प्रतिशतले घटेको देखिन्छ। आ.व २०७४/०७५ मा ९ लाख ७५ हजार क्यू.फिट काठ आयात भएकोमा २०७५/०७६ मा ७ लाख ८६ हजार क्यू.फिट र २०७६/०७७ मा ५ लाख १० हजार क्यू.फिट. काठ आयात भएको छ।
- आ.व. २०७६/०७७ वन पैदावार, पर्यापर्यटन तथा पेट्रोलियम प्रदुषणको कर मार्फत रु. ५ अरब १ करोड राजस्व हासिल गरिएको छ भने आ.व. २०७५/०७६ रु. ३ अरब ११ करोड र २०७४/०७५ मा २ अरब ४७ करोड राजस्व संकलन भएको थियो।

६. आ.व २०७५/०७६ को तुलनामा आ.व २०७६/०७७ मा वन क्षेत्रको आम्दानी ३८ प्रतिशतले घटेको देखिन्छ। आ.व २०७६/०७७ मा वन क्षेत्रका समिति/संस्थान/कोषको आम्दानी ८६ करोड ८१ लाख छ भने आ.व २०७५/०७६ मा १ अरब ३८ करोड रहेको थियो।

७. आ.व २०७५/०७६ को तुलनामा आ.व. २०७६/०७७ मा ६ प्रतिशतले जडिवुटी प्रजातिका नमूनाहरूको विदेश निकासीको सिफारिसमा कमी आएको छ। आ.व. २०७६/०७७ मा १ हजार ५ सय ७ जडिवुटी प्रजातिका नमूनाहरूको परीक्षण, विश्लेषण, प्रमाणीकरण, गुण निर्धारण तथा सिफारिस गरी विदेश निकासीमा सहजीकरण गरिएको छ भने २०७५/०७६ मा १ हजार ६ सय १८ नमूनाहरू र २०७४/०७५ मा १ हजार ६ सय ६७ नमूनाहरू विदेश निकासीमा सहजीकरण गरिएको थियो।

विकास सम्बन्धी नीति

१. आ.व. २०७५/०७६ को तुलनामा आ.व. २०७६/०७७ मा वातावरण अध्ययन प्रतिवेदन स्वीकृति संख्या ४५ प्रतिशतले बढेको देखिन्छ। आ.व. २०७६/०७७ मा ६४ वटा वातावरणीय प्रभाव अध्ययन प्रतिवेदन, ५ वटा पूरक वातावरणीय प्रभाव अध्ययन प्रतिवेदन, ८३ वटा क्षेत्र निर्धारण प्रतिवेदन/कार्यसूची स्वीकृत भएका छन् भने आ.व. २०७५/०७६मा ४४ वटा वातावरणीय प्रभाव अध्ययन प्रतिवेदन, ४ वटा पूरक वातावरणीय प्रभाव अध्ययन प्रतिवेदन, ९१ वटा क्षेत्र निर्धारण प्रतिवेदन/कार्यसूची र आ.व. २०७४/०७५ मा ३२ वटा वातावरणीय प्रभाव अध्ययन प्रतिवेदन, ५ वटा पूरक वातावरणीय प्रभाव अध्ययन प्रतिवेदन, ४२ वटा क्षेत्र निर्धारण प्रतिवेदन/कार्यसूची स्वीकृत भएका थिए।

२. आ.व. २०७६/०७७ मा ४२ वटा आयोजनालाई वन क्षेत्रको ५७४.०७५ हेक्टर क्षेत्रफल गरी हालसम्म १७ हजार ९ सय १३ हेक्टर वन क्षेत्र उपलब्ध गराइएको छ भने आ.व. २०७५/०७६ मा ६४ वटा आयोजनालाई ५७७.१९६ हेक्टर र २०७४/०७७ मा १९४५.६५ हेक्टर वन क्षेत्र उपलब्ध गराइएको थियो।

३. आ.व. २०७६/०७७ राष्ट्रिय हर्वोरियम तथा वनस्पति प्रयोगशाला गोदावारीमा संरक्षित वनस्पतिको ३० हजार ७० हर्वोरियम नमूना डिजिटाइजेसनहरू भएको छ भने आ.व. २०७५/०७६ मा १२ हजार ५ सय ७७ र आ.व. २०७४/०७५ मा ५ हजार ९ सय ४७ हर्वोरियम नमूनाहरूको डिजिटाइजेसन गरिएको थियो।

प्राकृतिक साधन स्रोतको संरक्षण, संवर्द्धन र उपयोग सम्बन्धी नीति

१. नेपालमा वन क्षेत्रले ५९ लाख ६२ हजार हेक्टर र अन्य झाडी बुट्यान क्षेत्रले ६ लाख ४८ हजार हेक्टर भू-भाग ओगटेको छ, जस अनुसार कूल भू-भागको ४०.३६ प्रतिशत वन र ४.३८ प्रतिशत झाडी तथा बुट्यान क्षेत्र गरी कूल क्षेत्रफल ४४.७४ प्रतिशत हुन आउँछ।

२. आ.व. २०७६/०७७ को अन्त्य सम्ममा २३ हजार ६ सय ८२ वटा सामुदायिक वनको रूपमा व्यवस्थापन भई आएको छ जस मध्ये १ हजार ३७ वटा मध्येवर्ती क्षेत्र तथा संरक्षण क्षेत्र भित्र रहेका, ७ हजार ९ सय ७६ वटा कवुलियती वनको रूपमा व्यवस्थापन भई आएको छ जस मध्ये ८८ वटा मध्येवर्ती क्षेत्र तथा संरक्षण क्षेत्र भित्र रहेका, १ सय ८६ वटा धार्मिक वनको रूपमा व्यवस्थापन भई आएको छ जस मध्ये ७ वटा मध्यवर्ती धार्मिक वन रहेका छन् । तराईका विभिन्न १३ वटा जिल्लाहरूमा ३१ वटा साझेदारी वन रहेको तथा नेपालभर १० वटा संरक्षित वनको रूपमा व्यवस्थापन हुदै आएका छन् ।
३. जैविक विविधता एवं पारिस्थितिकीय प्रणालीको संरक्षण र प्रकृतिमा आधारित पर्यटन प्रवर्द्धन गर्ने उद्देश्यले १२ वटा राष्ट्रिय निकुञ्ज, १ वटा वन्यजन्तु आरक्ष, १ वटा शिकार आरक्ष र ६ वटा संरक्षण क्षेत्र समेत २० वटा संरक्षित क्षेत्रहरू स्थापना गरी देशको ३४,४१९.७५ वर्ग कि.मि. अर्थात् २३.३९ प्रतिशत भू-भाग संरक्षित क्षेत्र प्रणाली अन्तर्गत व्यवस्थापन गरिएको छ। त्यसै गरी १० वटा वन संरक्षण क्षेत्र मार्फत १,९०,८०९.४३ हेक्टर वन क्षेत्र व्यवस्थापन गरिएको छ।
४. अन्तर्राष्ट्रिय महत्वका १० वटा सिमसार क्षेत्रलाई रामसार सूचीमा सूचीकृत गरिएको छ जसमध्ये ६ वटा सिमसार क्षेत्र संरक्षित क्षेत्रमा रहेका छन्। त्यसै गरी सगरमाथा र चितवन राष्ट्रिय निकुञ्ज विश्व सम्पदा सूचीमा सूचीकृत भई व्यवस्थापन हुदै आएको छ।
५. आ.व.२०७६/०७७मा १७ लाख २४ हजार फलफूलका विरुवा उत्पादन/खरीद भई ८ लाख २ हजार विरुवा रोपण भएको छ।
६. आ.व. २०७५/०७६ को तुलनामा आ.व २०७६/०७७ मा काठ उत्पादनमा २६ प्रतिशतले कमी आएको छ। आ.व. २०७६/०७७ मा १ करोड ४३ लाख २१ हजार क्यू फिट काठ उत्पादन भएको छ भने आ.व. २०७५/०७६ मा १ करोड ९४ लाख क्यू.फिट र आ.व. २०७४/०७५ मा १ करोड ७५ लाख क्यू फिट काठ उत्पादन भएको थियो।
७. आ.व. २०७६/०७७ मा २ करोड ३४ लाख २१ हजार विरुवा उत्पादन भई २ हजार ९ सय ७३ हेक्टर वृक्षारोपण भएको छ भने आ.व. २०७५/०७६ मा २ करोड ५ लाख विरुवा उत्पादन भई ४ हजार १ सय हेक्टर वृक्षारोपण र आ.व. २०७४/०७५ मा १ करोड ९७ लाख विरुवा उत्पादन भई २ हजार २७ हेक्टर वृक्षारोपण भएको थियो।
८. आ.व. २०७५/०७६ को तुलनामा आ.व २०७६/०७७ मा संरक्षित क्षेत्र भ्रमण गर्ने विदेशी पर्यटकको संख्या ३९ प्रतिशतले घटेको देखिन्छ। आ.व. २०७६/०७७ मा २ लाख ६० हजार ५ सय ३५ विदेशी पर्यटकको संख्या सहित कूल ५ लाख ५ सय ३७ पर्यटकले भ्रमण गरेका छन् भने आ.व. २०७५/०७६ मा ४ लाख २९ हजार ३ सय ५६ विदेशी पर्यटक सहित ७ लाख ६ हजार १ साय ११ र आ.व. २०७४/०७५ मा ३ लाख ९५ हजार विदेशी पर्यटक सहित ६ लाख ९९ हजार ५ सय ५२ पर्यटकले भ्रमण गरेका थिए।

९. आ.व. २०७६/०७७ मा पर्यटन प्रवर्द्धनका लागि संरक्षित क्षेत्रहरूमा २७ वटा मचान, ३९ वटा कोठेपुल र ५८ वटा पर्यटक विश्रामस्थल निर्माण भएको छ । शुक्लाफाँटा, पर्सा, खप्तड र शे फोक्सुन्डो राष्ट्रिय निकुन्जमा प्रकृतिमा आधारित पर्यटन कार्ययोजना निर्माण भई कार्यान्वयनमा आएको छ । मकालु वरुण र खप्तड राष्ट्रिय निकुञ्जहरूमा २ वटा होमस्टे प्रवर्द्धन तथा संचालन भएका छन् ।
१०. आ.व. २०७५/०७६ को तुलनामा आ.व २०७६/०७७ मा चिडीयाखाना तथा वनस्पति उद्यानमा भ्रमण गर्ने आगन्तुकको संख्या २६ प्रतिशतले घटेको देखिन्छ। आ.व. २०७६/०७७ मा ११ लाख ५ हजार ६ सय १५ आगन्तुकहरूले भ्रमण गरेका छन् भने आ.व. २०७५/०७६ मा १६ लाख आगन्तुकहरूले भ्रमण गरेका थिए।
११. आ.व २०७६/०७७ मा ७९७.०८ हेक्टर वन अतिक्रमण हटाई वनको पुनर्स्थापना गरिएको छ भने आ.व २०७५/०७६ मा २०४४ हेक्टर र आ.व २०७४/०७४ मा ९२० हेक्टर अतिक्रमण हटाइएको थियो।
१२. मानव वन्यजन्तु द्वन्द्व व्यवस्थापनको लागि आ.व. २०७६/०७७ मा ८ हजार १ सय ६४ घटनाको लागि १० करोड ५१ लाख १२ हजार ५ सय ०५ राहत वितरण गरिएको छ भने आ.व २०७५/०७६ मा ५ हजार ६७ घटनाको लागि ८ करोड गत ९० लाख राहत वितरण गरिएको थियो।
१३. मानव वन्यजन्तु द्वन्द्व व्यवस्थापनको लागि आ.व. २०७६/०७७ मा २८.९१ कि.मि मेषजाली सहितको तारवार र १४ कि.मि. विद्युतीय तारवार निर्माण भएकोमा आ.व. २०७५/०७६ मा ११० किमि विद्युतीय तारवार निर्माण र ४५ किमि मर्मत र आ.व. २०७४/०७५ मा ३५ किमि विद्युतीय तारवार निर्माण भएको थियो।
१४. आ.व. २०७६/०७७ मा ३० वटा आयोजनाहरूको अनुगमन र ८ वटा आयोजनाहरूको वातावरणीय परीक्षण भएको छ।
१५. आ.व. २०७६/०७७ मा पाँचऔंले, जटामसी, खयर, सिमल, दार, मौवा र हल्दु गरी ७ वनस्पति प्रजाति र डल्फिन, सारस र कस्तुरी गरी ३ वन्यजन्तु प्रजातिहरूको संरक्षण कार्ययोजना तयार भएको छ भने आ.व २०७५/०७६ मा ओखर चाँप र सतिसाल गरी ३ वटा काष्ठ प्रजाति सहित रेड पान्डा, फिजेन्ट, गौर, भालु, हात्ती र अर्ना गरी ६ वटा वन्यजन्तु प्रजातिहरूको संरक्षण योजना तयार भएको थियो।
१६. आ.व २०७५/०७६ को तुलनामा आ.व २०७६/०७७ मा हर्वल केयर उत्पादन ५५ प्रतिशतले बढेको देखिन्छ। आ.व. २०७६/०७७ मा ४९ लाख ६५ हजार ९ सय ३४ थान हर्वल केयर उत्पादन भएको छ भने आ.व. २०७५/०७६ मा २२ लाख २४ हजार थान उत्पादन भएको थियो।

१७. आ.व २०७५/०७६ को तुलनामा आ.व २०७६/०७७ मा सुगन्धित तेल उत्पादन ६६ प्रतिशतले बढेको देखिन्छ। आ.व. २०७६/०७७ मा ४४.८ टन सुगन्धित तेल उत्पादन भएको छ भने आ.व. २०७५/०७६ मा १५ टन उत्पादन भएको थियो।
१८. चुरे क्षेत्रको संरक्षणका लागि आ.व २०७६/०७७ मा राष्ट्रपति चुरे तराई मधेस संरक्षण कार्यक्रम अन्तर्गत ३७ जिल्लाका ३० वटा मुख्य नदी प्रणालीमा २०३ वटा गल्छी पहिरो र खहरे नियन्त्रण, १९.३३४ कि.मि. नदी खोला किनारा व्यवस्थापन, १०३ वटा भूमिगत जल पुनर्भरण र सतहमुनिको पानी उपयोग, हरित पेटीका निर्माणका लागि ७३.६ हेक्टर वृक्षारोपण तथा ९९ हेक्टर भिरालो जग्गामा बहुवर्षीय खेती गरिएको थियो भने आर्थिक वर्ष २०७५/०७६ मा १६५ वटा गल्छी पहिरो र खहरे नियन्त्रण, २५.९७ कि.मि. नदी खोला किनारा व्यवस्थापन, २२ हेक्टर क्षतिग्रस्त भूमिको पुनरुत्थान, ८० वटा रेनवाटर हार्वेस्टिंग ड्याम निर्माण र १४६ हेक्टर अति संवेदनशील क्षेत्र (Hot Spot) संरक्षण भएको थियो।
१९. आ.व. २०७६/०७७ मा ७०७ वटा पानी मुहान, पोखरी संरक्षण र सिमसार क्षेत्र व्यवस्थापन भएको छ भने आ.व. २०७५/०७६ मा १३०५ तथा आ.व. २०७४/०७५ मा ९६२ वटा संरक्षण तथा व्यवस्थापन भएका थिए।
२०. आ.व २०७६/०७७ मा महेन्द्रनगर, धनगढी, रारा, भरतपुर, हेटौडा, जनकपुर र विराटनगर गरी ७ स्थानमा वायु गुणस्तर मापन केन्द्र स्थापना भएको छ भने आ.व २०७५/०७६मा दमक धनकुटा र विरेन्द्रनगर गरी ३ स्थानमा स्थापना तथा संचालन भएको थियो। हाल सम्म नेपाल भरी २९ वटा वायु गुणस्तर मापन केन्द्रहरू संचालनमा आएका छन्।
२१. आ.व. २०७६/०७७ मा शहरी क्षेत्रमा हरियाली प्रवर्द्धनका लागि ९ वटा शहरी हरित उद्यान, ४ वटा वनस्पति उद्यान निर्माण र ११ वटा वनस्पति उद्यानहरू स्तरोन्नती भएका छन्।
२२. आ.व. २०७६/०७७ मा वन्यजन्तुको वासस्थापन संरक्षण तथा व्यवस्थापनका लागि २०८० हे. घाँसे मैदान निर्माण तथा व्यवस्थापन भएको छ भने आ.व. २०७५/०७६ मा ५८३ हेक्टर तथा आ.व. २०७४/०७५ मा ४७९ हेक्टर घाँसे मैदान निर्माण तथा व्यवस्थापन भएको थियो।
२३. आ.व. २०७६/०७७ मा २१९ वटा स्थानीय अनुकूलन योजना कार्यान्वयनमा आएका छन्।
२४. विगत पन्ध्र वर्षको वन्यजन्तुको तथ्याङ्क हेर्दा बाघ तथा अर्नाको संख्या करीब दोब्बर अनुपातले वृद्धि भई २३५ वटा बाघ र ४४१ वटा अर्ना रहेको देखिएको छ। सन् २००० मा ६१२ वटा गैंडा रहेकामा सन् २०११ को गणनामा ४३४ मा घटेको र सन् २०१४ मा पुनः वृद्धि भई ६४५ वटा पुगेको देखिन्छ। यसैगरी सन् २०१२ मा २८५ वटा कृष्णसार रहेकामा २०१८ मा आइपुग्दा ३२६ वटा रहेको छ। यसका साथै विभिन्न वर्षका पछिल्लो गणनाहरू

अनुसार ४७३ वटा गौरीगाई, १९८ वटा घडियाल गोही, ३५०-४०० हिउँचितुवा र २,३२५ वटा बाहसिंहा रहेका छन्।

२५. जलवायु परिवर्तन सम्बन्धी संयुक्त राष्ट्र संघीय संरचना महासन्धी (UNFCCC) संग सम्बन्धित हरित जलवायु कोष (GCF) वाट ५ अरब लगानिको Building a Resilient Churia Region in Nepal (BRCRN) आयोजना स्वीकृत भएको छ । पेरिस सम्झौता बमोजिम महासन्धीको सचिवालयमा पेश गर्नु पर्ने राष्ट्रियस्तरमा निर्धारित योगदान (NDC) को मस्यौदा तयारका लागि आवश्यक सहायक प्रतिवेदनहरु तयार भएको तथा सम्झौता बमोजिम Capacity Building Initiative for Transparency (CBIT) मा सहभागी हुनका लागि प्रस्ताव तर्जुमा भएको छ । राष्ट्रिय अनुकूलन योजना तर्जुमाका लागि Laying the groundwork and addressing gaps को कार्य सम्पन्न भएको छ । क्योटो अभिसन्धीको दोहा संसोधनको स्वीकृति/सम्मिलनका लागि संघीय संसदमा पेश भएको छ ।

२६. B.R.S. अन्तर्गत British Gorkha Pokhara (BGP) को जिर्णोद्धारको क्रममा भेटिएको ०.१ Asbestos containing waste materials वेलायत निकासी अनुमतिका लागि Duty Reasoned Requested Form भरी Consular विभाग मार्फत पत्राचार गरिएको छ । Vienna Convention अन्तर्गत सन् २०२० का लागि निर्धारित वार्षिक कोटा (११.५३) बमोजिम विभिन्न आयातकर्ताहरुलाई १०.३६ मे.टन Refrigerant gas (R२२) आयात सिफारिस गरिएको छ । Montreal Protocol अन्तर्गतको Kigali Amendment अनुमोदनको प्रकृया अघि बढाइएको छ । Convention on Biological Diversity (CBD) अन्तर्गत छैटौँ राष्ट्रिय प्रतिवेदन तयार गरी CBD को सचिवालयमा पठाइएको छ ।

२७. सङ्कटापन्न वन्यजन्तु तथा वनस्पतिको अन्तराष्ट्रिय व्यापार सम्बन्धी महासन्धि (CITES Convention) अन्तर्गत सङ्कटापन्न वन्यजन्तु तथा वनस्पतिको अन्तराष्ट्रिय व्यापार नियन्त्रण नियमावली, २०७६ तर्जुमा भई कार्यान्वयनमा आएको छ । ढोरपाटन शिकार आरक्षमा नियमानुसार शिकार गरीएका ७ वटा आखेटोपहारहरुको निकासी अनुमति प्रदान गरिएको छ । रामसार महासन्धि, सन् १९७१ अन्तर्गत रारा ताल रामसार क्षेत्रको व्यवस्थापन योजनाको मस्यौदा तयारी भएको छ ।

सामाजिक न्याय र समावेशीकरण सम्बन्धी नीति

१. वन क्षेत्रमा लैगिक तथा सामाजिक समावेशीकरण आन्तरिकीकरण गर्ने उद्देश्यले राष्ट्रिय वन नीति २०७५, राष्ट्रिय जलवायु परिवर्तन नीति २०७६, वातावरण नीति २०७६ तथा समुदायद्वारा व्यवस्थित वन व्यवस्थापन निर्देशिका तथा दिग्दर्शनहरुमा लैगिक तथा सामाजिक समावेशीकरण सम्बन्धी व्यवस्था गरिनुका साथै वन क्षेत्रमा लैगिक तथा सामाजिक समावेशीकरण रणनीति २०६५ कार्यान्वयन रहेका छन्।

२. वन ऐन २०७६ मा पहिलो पटक सामुदायिक वन वाट प्राप्त हुने आयबाट कम्तीमा पच्चीस प्रतिशत रकम वनको विकास, संरक्षण र व्यवस्थापन कार्यमा खर्च गरी बाँकी रहेको रकमको कम्तीमा पचास प्रतिशत रकम सम्बन्धित स्थानीय तहसँग समन्वय गरी गरिबी न्यूनीकरण, महिला सशक्तिकरण तथा उद्यम विकास कार्यमा खर्च गर्नुपर्ने कानुनी व्यवस्था गरेको छ।
३. आर्थिक वर्ष २०७६/०७७ मा वन क्षेत्रमा लैगिक आन्तरिकीकरण गर्ने उद्देश्यले मन्त्रालयस्तरमा वन वातावरण र जलवायु क्षेत्रका लागि लैगिक कार्यदल गठन भई कार्य भइरहेको छ।
४. वन क्षेत्रमा लैगिक समावेशीकरण आन्तरिकीकरण गर्ने उद्देश्यले आ.व. २०७६/०७७ मा पहिलो पटक वन क्षेत्रमा लैगिक समावेशीकरण राष्ट्रिय कार्यशाला गोष्ठी सम्पन्न भई नीतिगत, संस्थागत कार्यक्रम बजेट तथा कार्य वातावरण गरी ४ वटा क्षेत्रहरूमा लैगिक आन्तरिकीकरण गर्ने ३४ वुँदै घोषणापत्र जारी भएको छ।

४.२ पन्ध्रौ योजना (आ.व. २०७६/०७७-२०८०/०८१) को नतिजा खाकामा उल्लेखित सूचकहरूको प्रगति

पन्ध्रौ योजना (आ.व. २०७६/०७७-२०८०/०८१) मा रहेको नतिजा सूचकहरूको विस्तृत प्रगति विवरण तालिका ४.१ मा प्रस्तुत गरिएको छ ।

तालिका ४.१: नतिजा सूचकहरूको प्रगति

क्र.सं.	नतिजा सूचक	एकाई	आधार वर्ष	लक्ष्य	प्रगति
			२०७५/०७६	२०७६/०७७	
असर					
१	वन क्षेत्रबाट प्राप्त अनुमानित राजस्व रकम	रु. अर्ब	३.००	३.१	५.०१
२	काठ उत्पादन	घन फिट (लाख)	१९४	२००	१४३
प्रतिफल					
३	वृक्षारोपण गरिएको क्षेत्रफल	हेक्टर(हजारमा)	४	७	२.९७३
४	बिरुवा उत्पादन (वार्षिक)	संख्या (करोडमा)	२०.५	२२.०	२.३४
५	वन्यजन्तुको पालन	प्रजाति	-	२	०
६	वनजन्य उद्यमको विकास तथा प्रवर्द्धन	संख्या	२०००	२०००	२००४

क्र.सं.	नतिजा सूचक	एकाई	आधार वर्ष		प्रगति २०७६/०७७
			२०७५/०७६	२०७६/०७७	
७	वैज्ञानिक वन व्यवस्थापन भएको क्षेत्रफल	हेक्टर (हजारमा)	८४	९०	९३
८	दर्ता भएका निजी वन विकास	हेक्टर (हजारमा)	२.३६	२.५	-
९	गौर काष्ठ वनपैदावारको व्यावसायिक खेती गरिएको कुल क्षेत्रफल	हेक्टर	-	४००	१५०
असर					
वन, जैविक विविधता र जलाधार					
१०	संरक्षित क्षेत्रले ओगटेको क्षेत्रफल	प्रतिशत	२३.३९	२३.३९	२३.३९
११	वनजंगल घनत्व	रुख प्रतिहेक्टर	४३०	४३०	४३०
वातावरण तथा जलवायु परिवर्तन					
१२	वायु प्रदुषणको औसत मात्रा (पि पि एम २.५)	माइक्रोग्राम प्रति घनमिटर	५०	४८	३९.६५ (रत्नपार्क वायु प्रदुषण मापन केन्द्र)
१३	वायुमा सस्पेन्सन पार्टिकुलेटको गाढापन (२४ घण्टाको औषत)	माइक्रोग्राम प्रति घनमिटर	२३०	२१०	९९.५६ (रत्नपार्क वायु प्रदुषण मापन केन्द्र)
१४	फोहोर पानीको सुरक्षित प्रशोधन अनुपात	प्रतिशत	५	१०	-
१५	प्रशोधन नगरिएको औद्योगिक फोहोर पानीको अनुपात	प्रतिशत	९५	९०	-
१६	अनुकूलन योजना तयार भएका स्थानीय तह	संख्या	२१७	२८०	२१९
प्रतिफल					
वन, जैविक विविधता र जलाधार					
१७	काठ उत्पादन	घन फिट (लाख)	१९४	२००	१४३
१८	दाउरा उत्पादन	चट्टा संख्या	४०००	४२००	१३,२८०

क्र.सं.	नतिजा सूचक	एकाई	आधार वर्ष	लक्ष्य	प्रगति
			२०७५/०७६	२०७६/०७७	२०७६/०७७
१९	वन उद्यमको विकास तथा प्रवर्द्धन	संख्या	२०००	२०००	२००४
२०	पानी मुहान, पोखरी संरक्षण र सिमसार क्षेत्र व्यवस्थापन	संख्या	२१३	११७	७०७
२१	बस्ती तथा बजार संरक्षण	संख्या	१३	२७	२७
२२	बायो इन्जिनियरिङ गरेको क्षेत्रफल	हेक्टर	२७	१५	३४ कि मि
वातावरण तथा जलवायु परिवर्तन					
२३	वायु गुणस्तर मापन केन्द्र	संख्या	१७	२४	२९
२४	फोहोर मैला प्रशोधन केन्द्र	संख्या	२	६	-
२५	प्लाष्टिकको प्रयोग	प्रतिव्यक्ति प्रतिदिन, ग्राममा	२	२	-
२६	प्लाष्टिकको पुनः प्रशोधन गरी तयारी वस्तु उत्पादन गर्ने उद्योग	प्रतिशत	२५	३८	-
२७	सिसा र धातुजन्य पदार्थको पुनः प्रशोधन गरी तयारी वस्तु उत्पादन गर्ने उद्योग	प्रतिशत	७.२	२०	-
२८	जलवायु परिवर्तन अनुकूलन योजना तयारी र कार्यान्वयन भएका स्थानीय तह	संख्या	२१७	२२६	२१९

४.३ आर्थिक वर्ष २०७६/०७७ को नीति तथा कार्यक्रम अनुसारको प्रगति

नेपाल सरकारको आर्थिक वर्ष २०७६/०७७ को वार्षिक नीति तथा कार्यक्रमहरूमा यस मन्त्रालय अन्तरगतको कार्यक्षेत्रमा ६ वटा नीति तथा कार्यक्रमका बूँदाहरू तथा बजेट वक्तव्यका ९ वटा बूँदाहरू रहेका थिए । नीति तथा कार्यक्रम तथा बजेट वक्तव्यका बूँदाहरू कार्यान्वयन तथा अनुगमन गर्ने उद्देश्यले ८१ वटा कृयाकलाप तथा २८३ वटा माईलस्टोन सहितको नीति तथा कार्यक्रमको कार्यान्वयन योजना बनाई कार्य गरिएको थियो । जसलाई अनुसूची १ मा देखाएको छ । जसमध्ये २८ कार्यक्रमहरू सम्पन्न भएका थिए भने ४६ कार्यक्रमहरू कार्य भैरहेका र ७ कार्यक्रमहरू शुरू नै नभएको कार्य सम्पादन स्थिति थियो । नीति तथा कार्यक्रमको प्रगति तालिका ४.२ मा प्रस्तुत गरिएको छ ।

तालिका ४.२: आ.व. २०७६/०७७ को नीति तथा कार्यक्रमको प्रगतिको अवस्था

बुँदा न.	बजेट बक्तव्यको बुँदा नं	सि.नं	मुख्य क्रियाकलाप	आ.व. २०७६/०७७ को प्रगति	कैफियत
७५	११७	१	बहु उपयोगी वन विकासको लागि वन उपयोग रणनीति तयारी र नक्साङ्कन (१ पटक)	१ पटक प्रतिवेदन तयार भएको।	
	११७	२	सामुदायिक वन, साझेदारी वन तथा व्लक फरेष्टको बैज्ञानिक वन व्यवस्थापनको प्राविधिक परीक्षण (१० वटा)	-	कार्यविधि स्वीकृत गरी प्राविधिक समिति समेत गठन भई फिल्ड कार्य समेत भएकोमा वन्दा वन्दीका कारणले कार्य प्रभावित भएको।
	११७	३	बैज्ञानिक वन व्यवस्थापनको कार्ययोजना तयार (२५ वटा)	२२ वटा कार्ययोजना तयार भएको।	सेवा खरीद प्रकृयमा विवाद आएकोले ३ वटा कार्ययोजना तयारको कार्यक्रम स्थगित भएको।
	११७	४	वन अतिक्रमण हटाई व्यवस्थापन (५०० हेक्टर)	७९७.०८ हेक्टर वन अतिक्रमण हटाई व्यवस्थापन भएको।	
	११७	५	काठ उत्पादन (१ करोड ९० लाख क्यू फिट)	१ करोड ४३ लाख क्यू फिट काठ उत्पादन भएको।	कोरोना महामारीको कारणले प्रभावित।
	११७	६	नीति, कानून, मापदण्ड, निर्देशिका परिमार्जन/तर्जुमा (१३ वटा)	१५ वटा विभिन्न नीति/ कानून मापदण्ड/निर्देशिका परिमार्जन /तर्जुमा भएको।	
	११७	७	काठजन्य उद्योग स्थापना (२ वटा)	-	नेपाल वन निगम सञ्चालन सम्बन्धमा सम्मानित सर्वोच्च अदालतमा मुद्दा परी अदालतबाट अन्तरिम आदेश जारी भएको।
	११७	८	विद्युत प्रसारणको लागि मसलाको पोल उत्पादन (२०,००० वटा)	-	" "
	११७	९	पूननिर्माणका लागि चिरान काठ आपूर्ति (६०,००० क्यू फिट)	३५२१३.४३ क्यू फिट काठ आपूर्ति भएको।	कोरोना महामारीको कारणले काठ सकलन तथा ओसार पसार प्रभावित भएको।

बुँदा न.	बजेट वक्तव्यको बुँदा नं	सि.नं	मुख्य क्रियाकलाप	आ.व. २०७६/०७७ को प्रगति	कैफियत
	११७	१०	वनक्षेत्रले अन्य आर्थिक उपक्षेत्रहरूमा पुर्याएको योगदान आंकलन (१ पटक)	१ पटक प्रतिवेदन तयार भएको।	
	११७	११	राष्ट्रिय वनस्रोत खपत सर्वेक्षण (१ पटक)	१ पटक प्रतिवेदन तयार भएको।	
	११९	१२	जडिबुटी क्षेत्रमा व्यवसायिक खेती (४०० हेक्टर/४० स्थान)	१५० हेक्टर/१५ स्थानमा पकेट क्षेत्रमा जडिबुटी खेती भएको।	कोरोना महामारीको कारणले प्रभावित भई वजेट समर्पण भएको।
	११९	१३	जडिबुटी निर्यातमा सहजीकरण (१५०० वटा नमूना)	१५०७ वटा नमूनाहरूको विश्लेषण प्रमाणीकरण, गुण, नियन्त्रण तथा सिफारिस कार्य गरेको।	
	११९	१४	वनस्पति प्रयोगको परम्परागत ज्ञान अभिलेखीकरण (१ प्याकेज)	१ प्याकेज (४२०० वटा वनस्पति सम्बन्धी परम्परागत ज्ञानको अभिलेखीकरण भएको)	
	११९	१५	हर्वेरियम नमूनाहरूको डिजिटलाईजेसन कार्य (३०००० नमूना)	३०,०७० हर्वेरियम नमूनाहरूको डिजिटलाईजेसन कार्य सम्पन्न भएको।	
	११९	१६	सुगन्धित तेल उत्पादन (६४ टन)	४४.८ टन सुगन्धित तेल उत्पादन भएको।	कोरोना महामारीको कारणले प्रभावित।
	११९	१७	हर्वल केयर उत्पादन (१ करोड १० लाख ४४ हजार थान)	४९ लाख ६५ हजार ९ सय ३४ थान हर्वल केयर उत्पादन भएको।	कोरोना महामारीको कारणले प्रभावित।
	११९	१८	जडिबुटी भण्डारण तथा प्रशोधन केन्द्र स्थापना (७ वटा)	१० वटा जडिबुटी भण्डारण तथा प्रशोधन केन्द्र स्थापना।	
	१२०	१९	प्रजाति संरक्षण कार्य योजना तयार (१० प्रजाति : प्राणी-३ वनस्पति-७)	७ वनस्पती प्रजाति (पाँचऔंले, जटामसी, खयर, सिमल, दार, मौवा र हल्लु) र ३ वन्यजन्तु प्रजाति (डल्फिन, सारस र कस्तुरी) गरी १० वटा प्रजाति संरक्षण कार्ययोजना तयार भएको।	

बुँदा न.	बजेट बक्तव्यको बुँदा नं	सि.नं	मुख्य क्रियाकलाप	आ.व. २०७६/०७७ को प्रगति	कैफियत
	१२१	२०	जडिबुटि प्रशोधन केन्द्र स्थापना (१ वटा)	जाजरकोटमा जडिबुटि प्रशोधन केन्द्र स्थापनाका लागि जडिबुटि उत्पादन तथा प्रशोधन कम्पनी लिमिटेडसँग साझेदारी पत्रमा सम्झौता सम्पन्न भई सामुदायिक वनमा जग्गा प्राप्ति समेत भइसकेकोमा वन्दावन्दीले कार्य प्रभावित भएको।	तयारीको काम सकाएर केन्द्र स्थापनाको काम शुरु हुदा कोरोनाको कारणले प्रभावित।
	१२१	२१	समुदायमा आधारित वनजन्य उद्यम स्थापना (६० वटा)	१२१ वटा समुदायमा आधारित वनजन्य उद्यम स्थापना भएको।	
	१२२	२२	वन्यजन्तु पालन प्रजननको मापदण्ड तयार (१वटा)	वन्यजन्तु पालन प्रजननको मापदण्ड तयार भएको।	
	१२२	२३	वन्यजन्तु पालनको नमुना केन्द्र निर्माण (२ वटा)	१ वटा (चितवन रा.नि. मा) वन्यजन्तु पालनको नमुना केन्द्र निर्माण कार्य सम्पन्न र १ वटाको निर्माण कार्य भइरहेको।	कोभिड १९ महामारीबाट हुन गएको लकडाउनका साथै वर्षा र बाढी पहिरोको कारणले पहुँच मार्गमा अवरोध भएकोले जाजरकोटको कार्यमा ढिलाइ हुन गएको।
७६	११७	२४	टिमुर, अलैची र उत्तिस प्रजातिको कृषि वन मोडल अध्ययन (२ वटा)	टिमुर, अलैची र उत्तिस प्रजातिको २ वटा अध्ययन प्रतिवेदन तयार भएको।	
	११७	२५	कृषि वन विकास (२१९ हेक्टर)	१८५ हेक्टरमा वृक्षारोपण भएको।	वृक्षारोपणको समयमा कोरोनाको महामारीले कार्य प्रभावित
	१२३	२६	संरक्षण तथा सिँचाई पोखरी निर्माण/ मर्मत (६२२ वटा)	१७९ वटा संरक्षण तथा सिँचाई पोखरी निर्माण/ मर्मत भएको।	कोरोना महामारीको कारणले प्रभावित।
	१२३	२७	गल्छी/पहिरो नियन्त्रण (१३३ वटा)	४० वटा इन्जिनियरिङ तथा जैविक संरचना निर्माण भएको।	कोरोना महामारीको कारणले प्रभावित।
	१२३	२८	पानी मुहान/श्रोत संरक्षण तथा व्यवस्थापन (१००० वटा)	२०३ वटा संरचना निर्माण तथा व्यवस्थापन भएको।	कोरोना महामारीको कारणले प्रभावित।

बुँदा न.	बजेट बक्तव्यको बुँदा नं	सि.नं	मुख्य क्रियाकलाप	आ.व. २०७६/०७७ को प्रगति	कैफियत
	१२३	२९	पानी श्रोत व्यवस्थापन तथा बहुउपयोग (ताल, रनअफ हार्भेस्टिङ ड्याम निर्माण) (७० वटा)	६० वटा संरचना निर्माण भएको।	प्रदेशवाट तथ्याकं उपलब्ध नभएको।
	१२३	३०	खोला किनारा संरक्षण (१५ कि मि)	१५ कि.मि इन्जिनियरिङ्ग तथा जैविक संरचना निर्माण भएको।	
	१२३	३१	जलाधार व्यवस्थापन एकीकृत रणनिति तयार (कोशी, गण्डकी, कर्णाली र महाकाली) (१वटा)	जलाधार व्यवस्थापन एकीकृत रणनिति तयार भएको।	
१०७	१२०	३२	घाँसे मैदान निर्माण तथा व्यवस्थापन (२०८० हे.)	२७२९ हे. घाँसे मैदान निर्माण तथा व्यवस्थापन भएको।	
	१२०	३३	वन्यजन्तुका लागि पानी पोखरी निर्माण तथा मर्मत (२३५ वटा)	२३५ वटा पानी पोखरी निर्माण तथा मर्मत गरिएको।	
	१२०	३४	अर्नाको ईन्क्लोजर निर्माण तथा व्यवस्थापन (२५ हेक्टर/१ स्थान)	२२ हेक्टर/१ स्थानमा अर्नाको ईन्क्लोजर निर्माण तथा व्यवस्थापन गरिएको।	
	१२०	३५	सूर्यविनायक प्राणी उद्यानको विस्तृत योजना प्रतिवेदन (DPR) तयार (१ पटक)	-	RFP/EOI/ToR तयार भई बहुवर्षीय कार्यक्रम स्वीकृत गरी EOI को लागि पुन सूचना प्रकाशन प्रकाशन भएको (बहुवर्षीय कार्यक्रममा लिएको)।
	१२०	३६	बाघको आहारा प्रजातीको अध्ययन, अनुगमन (५ स्थान)	-	कार्यदल गठन तथा स्थलगत समन्वयको कार्य सम्पन्न भई स्थलगत सर्वेक्षण तथा तथ्याङ्क संकलनको कार्य अगाडि बढिरहेकोमा कोभिड १९ का कारण कार्य प्रभावित हुन गई कार्य सम्पन्न हुन नसकेको।

बुँदा न.	बजेट बक्तव्यको बुँदा नं	सि.नं	मुख्य क्रियाकलाप	आ.व. २०७६/०७७ को प्रगति	कैफियत
	१२०	३७	विद्युतीय पर्यटक सूचना केन्द्र निर्माण तथा व्यवस्थापन (४ वटा)	३ वटा (शुक्लाफाँटा, चितवन र शिवपुरी नागर्जुन रा. नि.) मा निर्माण भएको।	१ वटा (पर्सा रा. नि.) मा निर्माणका लागि विनियोजित बजेट समर्पण भएको।
	१२०	३८	प्रकृतिमा आधारित पर्यटन कार्ययोजना निर्माण (५स्थान)	४ वटा (शुक्लाफाँटा, पर्सा, खप्तड र शे फोक्सुन्डो रा.नि.) मा प्रकृतिमा आधारित पर्यटन कार्ययोजना निर्माण भएको।	कोभिड १९ का कारण समयमा कार्य सम्पन्न गर्न नसकिने भनी रा.नि.ले बजेट समर्पण गरेको।
	१२०	३९	वनपथ/गोरेटो बाटो निर्माण (३०२ कि.मि) तथा मर्मत सुधार (५९० कि.मि)	३०२ कि.मि. वनपथ/ गोरेटो बाटो निर्माण र ५९० कि.मि. मर्मत सुधार भएको।	
	१२०	४०	संरक्षित क्षेत्रमा पर्यापर्यटन प्रवर्द्धन	२७ वटा मचान निर्माण, ३९ वटा काठेपूल निर्माण र ५८ वटा पर्यटक विश्रामस्थल निर्माण भएको।	कोरोना महामारीको कारणले प्रभावित।
	१२०	४१	होमस्टे प्रवर्द्धन (९वटा)	२ वटा होमस्टे प्रवर्द्धन तथा संचालन (मकालु वरुण र खप्तड रा.नि) भएको।	कोरोना महामारीको कारणले प्रभावित।
	१२०	४२	सामुदायिक वनमा पर्यापर्यटन (४५ वटा)	२७ वटा सामुदायिक वनमा पर्यापर्यटन प्रवर्द्धन गरी अनुगमन गरिएको।	माग गरे अनुसार उपर्युक्त प्रस्ताव नआएको।
	१२०	४३	प्राणी उद्यान स्थापना संभाव्यता अध्ययन र कार्ययोजना तयारी (६ स्थान)	-	
	१२०	४४	नयाँ वनस्पति उद्यान निर्माण (जाजरकोट चितवन लमजुङ्ग र भोजपुर) (४ वटा)	४ वटा नयाँ वनस्पति उद्यान निर्माण	
	१२०	४५	वनस्पति उद्यानहरूको स्तरोन्नति (११ वटा)	११ वटा वनस्पति उद्यानहरूको स्तरोन्नति भएको।	

बुँदा न.	बजेट बक्तव्यको बुँदा नं	सि.नं	मुख्य क्रियाकलाप	आ.व. २०७६/०७७ को प्रगति	कैफियत
	१२२	४६	वन्यजन्तु गणना (३ प्रजाति : गौरीगाँई, नाउर, गैडा)	-	वन्यजन्तु गणनाका लागि कार्यदल गठन, स्थलगत समन्वय र उपकरण खरिदको कार्य सम्पन्न भएकोमा कोभिड १९ का कारण बाँकी कार्य प्रभावित हुन गई कार्यसम्पन्न हुन नसकेको।
	१२२	४७	मेपजाली सहितको तारवार(३४ कि.मि.) तथा सोलार फेन्स (५४ कि.मि.) निर्माण	२८.९१ कि.मि मेपजाली सहितको तारवार निर्माण भएको र १४ कि.मि सोलार फेन्स निर्माण भएको।	राष्ट्रिय प्रकृति संरक्षण कोषलाई उपलब्ध गराइएको वजेट फिर्ता भएको र १० कि.मि. सोलार फेन्स निर्माणको वजेट रा.नि. विभागले समर्पण गरेको।
	१२२	४८	वन्यजन्तु उद्धार केन्द्र निर्माण तथा व्यवस्थापन (३ स्थान)	३ स्थान (चितवन रा.नि., बर्दिया रा.नि. र कोशी टप्पु वन्यजन्तु आरक्ष) मा उद्धार केन्द्र निर्माण तथा व्यवस्थापन भएको।	
	१२४	४९	EIA/IEE गरेका ६० वटा आयोजनाहरूको अनुगमन तथा १५ वटा आयोजनाहरूको वातावरणीय परीक्षण	३० वटा आयोजनाहरूको अनुगमन र ८ वटा आयोजनाहरूको वातावरणीय परीक्षण भएको।	कोरोना महामारीको कारणले प्रभावित।
	१२४	५०	वातावरण प्रदूषण सम्बन्धी अनुगमन एवं निरीक्षण गरी नमुना संकलन (१५० वटा उद्योग)	४० वटा उद्योग नमुनाको संकलन तथा प्रयोगशाला परीक्षण गरिएको।	कोरोना महामारीको कारणले प्रभावित।
	१२४	५१	स्वीकृत EIA प्रतिवेदनको डिजिटलाईजेसन (१०० वटा)	१०० वटा स्वीकृत EIA प्रतिवेदनको डिजिटलाईजेसन भएको।	
१०८	११७	५२	१६ रुख प्रजातीहरूको आयतन तालिका तयार	-	१० करोड भन्दा बढीको कार्यक्रम भएकाले PRIOR REVIEW गर्नु पर्दा समय लागेको र गुणस्तरीय प्रस्तावहरू समेत प्राप्त नभएकोले अर्को वर्ष गर्ने गरी स्थगन गर्नु परेको।

बुँदा न.	बजेट बक्तव्यको बुँदा नं	सि.नं	मुख्य क्रियाकलाप	आ.व. २०७६/०७७ को प्रगति	कैफियत
	११७	५३	अन्तराष्ट्रिय सन्धि सम्झौता कार्यान्वयन	राष्ट्रिय रुपमा निर्धारित योगदान (NDC) दस्तावेज र तेस्रो राष्ट्रिय सञ्चार (TNC) प्रतिवेदन तयारका लागि मस्यौदा तयार भएको।	
	१२४	५४	राष्ट्रिय कार्वन रजिष्ट्रि संयन्त्र स्थापना (१ वटा)	-	प्राबिधिक प्रस्ताव मूल्यांकन गरी विश्व बैंकमा पुनरावलोकनको लागि पठाएकोमा सहमति प्राप्त नभएको।
	१२४	५५	स्थानीय तहहरुको भू उपयोग योजना तयारी (७४ वटा)	१४ वटा स्थानीय तहहरुको भू उपयोग योजना तयार भएको।	कोरोना महामारीको कारणले कार्य प्रभावित भएको। बाँकीको कार्य सम्पन्नार्थ म्याद थप गरिएको।
	१२४	५६	मध्य पहाडी, उच्च पहाडी र उच्च हिमाली क्षेत्रको वनस्रोत सर्वेक्षणका लागि स्थायी नमुना प्लटहरुको मापन/पुनः मापन (८५० प्लट)	५७१ प्लटको स्थायी नमुना प्लटहरुको मापन/पुनः मापन भएको।	कोरोना महामारको कारणले कार्य प्रभावित भएको।
	१२४	५७	स्थानीय अनुकूलन/जलवायु उत्थानशील विकास योजना कार्यान्वयन (२२६ वटा)	२१९ वटा स्थानीय अनुकूलन/जलवायु उत्थानशील विकास योजना कार्यान्वयन गरिएको।	
	१२४	५८	स्थानीय अनुकूलन योजना खाका परिमार्जन (१ वटा) तथा कार्ययोजना तयार (७ गाउँपालिका)	१ वटा स्थानीय अनुकूलन योजना खाका परिमार्जन भएको र स्थानीय अनुकूलन कार्ययोजना तयार भएको।	
	१२४	५९	जलाधार पुनरुत्थान (९३७ हेक्टर)	४० वटा Recharge pit, २५ वटा Conservation pond, ४० वटा Tunnel निर्माण भएको तथा ७७.४५ हेक्टरमा वृक्षारोपण भएको।	कोरोना महामारीको कारणले प्रभावित।

बुँदा न.	बजेट वक्तव्यको बुँदा नं	सि.नं	मुख्य क्रियाकलाप	आ.व. २०७६/०७७ को प्रगति	कैफियत
१०९	१२२	६०	सिमसार क्षेत्र संरक्षण तथा व्यवस्थापन (३३ वटा)	३० वटा सिमसार क्षेत्र संरक्षण तथा व्यवस्थापन भएको।	सिमसार क्षेत्र व्यवस्थापनका लागि सम्झौता भैसकेको भएता पनि कोरोना महामारीका कारणले प्रभावित।
	१२२	६१	रामसार साईटको क्षेत्रगत व्यवस्थापन योजना तयारी र प्रकाशन (३ वटा : गोसाँईकूण्ड, गोक्यो र फोकसुण्डो)	१ वटा (गोसाँईकूण्ड) को व्यवस्थापन योजना तयारी र प्रकाशन गरिएको।	
	१२२	६२	ताल क्षेत्रको थिग्रीकरण न्यूनीकरण एकीकृत कार्यक्रम (४ वटा)	४ वटा ताल क्षेत्रको थिग्रीकरण न्यूनीकरणका लागि संरचना निर्माण/ मर्मत भएको।	
	१२२	६३	गुरुयोजना सहितको सिमसार क्षेत्र व्यवस्थापन (४ वटा)	-	
१३२	१२३	६४	गल्छी/पहिरो नियन्त्रण (२०१ वटा)	२०३ वटा संरचना निर्माण भएको।	
	१२३	६५	भूमिगत जल पुनर्भरण र सतहमुनिको पानी उपयोग (११६ वटा)	१०३ वटा संरचना निर्माण भएको।	कोरोना महामारीको कारणले प्रभावित।
	१२३	६६	नदी तथा खोला किनारा स्थिरकरण/ व्यवस्थापन -स्पर, डाइक, बायोइन्जिनियरिंग (१९.७ कि.मि)	१९.३३४ कि.मि संरचना निर्माण भएको।	
	१२३	६७	हरित पेटीका निर्माण(१२५ हेक्टर)	७३.६ हेक्टर वृक्षारोपण भएको।	कोरोना महामारीको कारणले प्रभावित।
	१२३	६८	भिरालो जग्गामा बहुवर्षीय खेती (फलफूल खेति १२५ हेक्टर)	९९ हेक्टरमा खेती विस्तार गरिएको।	कोरोना महामारीको कारणले प्रभावित।
	१२३	६९	पर्यापर्यटन क्षेत्र प्रवर्द्धन (१८ स्थान)	१८ स्थानमा पर्यापर्यटन क्षेत्र प्रवर्द्धन गरिएको।	

बुँदा न.	बजेट बक्तव्यको बुँदा नं	सि.नं	मुख्य क्रियाकलाप	आ.व. २०७६/०७७ को प्रगति	कैफियत
१३३	११८	७०	आधुनिक अनुसन्धानमूलक/प्रविधीयुक्त नर्सरी स्थापना (३ वटा)	२ वटा नर्सरी स्थापना भएको।	नर्सरी स्थापना सम्झौता भैसकेको भएता पनि कोरोनाको कारणले प्रभावित।
	११८	७१	फलफूलको विरुवा उत्पादन/खरिद(२३ लाख) तथा वृक्षारोपण	१७ लाख २४ हजार फलफूलका विरुवा उत्पादन/खरिद तथा ८ लाख २ हजार फलफूल विरुवा रोपण भएको।	
	११८	७२	विरुवा उत्पादन (१ करोड ४८ लाख) तथा वृक्षारोपण (५००० हेक्टर)	२ करोड १६ लाख ९८ हजार वनजन्य विरुवा उत्पादन तथा खरिद भएको र २९७३.७४९ हेक्टर वृक्षारोपण भएको।	वृक्षारोपणको उपयुक्त समय श्रावण बाँकी नै रहेको तथा निजी किसानले विरुवा लगी निजको व्यक्तिगत जग्गामा पनि रोपण हुने।
१३४	१२४	७३	सगरमाथा सहित ६ वटा हिमाल सरसफाई (१पटक)	६ वटा हिमाल सरसफाईका लागि सामग्री खरीद मात्र भएको।	बाँकी बजेट समर्पण गरिएको।
	१२४	७४	राजधानीमा फोहोरमैला व्यवस्थापनमा ठुला खालका डस्टबिनहरू राख्ने (१०० स्थान)	-	खरीद प्रकृया सम्पन्न भएता पनि कोभिड १९ को कारणले भएको लकडाउनले कार्य प्रभावित भएकाले बजेट समर्पण गरिएको।
	१२४	७५	पर्यटकीय क्षेत्रको फोहोर मैला व्यवस्थापन (२० पटक)	४३ पटक (शिवपुरी २१, सगरमाथा १, रारा ८, शुक्लाफाँटा १० र कृष्णसार ३ पटक) फोहोरमैला व्यवस्थापन कार्य सम्पन्न भएको।	
	१२४	७६	वातावरणीय जानकारीमूलक विद्युतिय सुचना बोर्ड स्थापना (१४ वटा)	१४ स्थानमा वातावरणीय जानकारीमूलक विद्युतिय सुचना बोर्ड स्थापना भएको।	
	१२४	७७	वायु गुणस्तर मापन केन्द्र स्थापना (७ स्थानमा)	७ स्थानमा वायु गुणस्तर मापन केन्द्र स्थापना भएको।	

बुँदा न.	बजेट वक्तव्यको बुँदा नं	सि.नं	मुख्य क्रियाकलाप	आ.व. २०७६/०७७ को प्रगति	कैफियत
	१२४	७८	खोलाको पानीको गूणस्तर अनुगमन स्टेशन स्थापना (तल्लो तटीय माथिल्लो तटिय) (१ नदी)	-	नेपालमा पहिलो पटक यस्तो अध्ययन गर्न लागिएको हुदा विभिन्न राष्ट्रिय तथा अन्तराष्ट्रिय विज्ञहरूसंग परामर्श गरी स्पेसिफिकेशन तयार गर्नुपर्दा वढी समय लागेको र कार्यक्रम शुरु गर्ने समयमा बन्दाबन्दीले असर गरेकोले वजेट समर्पण गरिएको।
	१२४	७९	शहरी हरित उद्यान विकास कार्यक्रम (१४ वटा)	९ वटा हरित उद्यान निर्माण भएको।	कोरोनाको कारणले प्रभावित।
	१२४	८०	विद्यालय केन्द्रित वातावरण संरक्षण कार्यक्रम (२५ वटा)	१९ वटा विद्यालयमा वातावरण संरक्षण कार्यक्रम गरिएको।	कोरोना महामारीको कारणले प्रभावित।
	१२४	८१	सचेतना जागरणका लागि खेलाडी कलाकार तथा स्वयमसेवक परिचालन (५० वटा)	१७ वटा सचेतना कार्यक्रम कार्यान्वयन भएको।	कोरोना महामारीको कारणले प्रभावित।

४.४ आर्थिक वर्ष २०७६/०७७ को वजेट वक्तव्य अनुसारको प्रगति

चालु आर्थिक वर्ष २०७६/०७७ को वजेटले जीवनस्तरमा गुणात्मक सुधार गर्ने सामाजिक न्याय सहितको द्रुत आर्थिक विकास गर्ने र समाजवाद उन्मुख अर्थतन्त्रको आधारशिला निर्माण गर्ने उद्देश्य लिएको छ। वजेट वक्तव्यको बुँदाहरूमा यस मन्त्रालयको कार्यक्षेत्र अन्तरगत पर्ने ९ वटा बुँदाहरू रहेका थिए ती बुँदा अनुसार यस मन्त्रालयको प्रगति तालिका ४.३ मा समावेश गरिएको छ।

तालिका ४.३: आ.व. २०७६/०७७ को बजेट वक्तव्यको प्रगति

बुँदा नं.	बजेट वक्तव्यको संक्षिप्त व्यहोरा	प्रगति
११७	नेपालीहरूको जीवनपद्धति र समृद्धिको आधारको रूपमा रहेको वन सम्पदाको सन्तुलित रूपमा संरक्षण र उपयोग हुने गरिने छ। वन क्षेत्रको सम्बर्धन मार्फत वातावरणीय सन्तुलन कायम गर्दै वनजन्य क्षेत्रको बहुउपयोग गरी आय र रोजगारी सिर्जनालाई प्राथमिकता दिइनेछ। संघ, प्रदेश र स्थानीय तह एवं वन उपभोक्ता समूहहरूको सहकार्य र समन्वयमा बहुउपयोगी वन र ब्लक फरेष्ट विस्तार एवं वैज्ञानिक वन व्यवस्थापन गरी वन संरक्षण तथा वनश्रोतको दिगो उपयोगको व्यवस्था मिलाएको हुनेछ।	<ul style="list-style-type: none"> वन क्षेत्रका विभिन्न कृयाकलापहरूबाट ५३ हजार श्रमदिन रोजगारी सृजना भएको ७९७.०८ हेक्टर वन अतिक्रमण हटाई पुनर्स्थापना भएको (वार्षिक लक्ष्य: ५०० हेक्टर) राष्ट्रिय तथा निजी वनबाट १ करोड ४३ लाख क्यू. फिट काठ उत्पादन भएको (वार्षिक लक्ष्य: वार्षिक १ करोड ९० लाख क्यू फिट) ३५.२१३.४३ पुनर्निर्माणका लागि चिरान काठ आपूर्ति क्यू. फिट आपूर्ति भएको (वार्षिक लक्ष्य: ६०,००० क्यू. फिट)
११८	आगामी आर्थिक वर्षलाई “वृक्षारोपण वर्ष” घोषणा गरी काष्ठ, गैरकाष्ठ तथा फलफूलका विरुवा रोपण कार्य अभियानकै रूपमा अघि बढाइनेछ खाली वन क्षेत्र, नदी उकास क्षेत्र, सार्वजनिक जग्गाहरू तथा निजी वनमा फलफूल तथा जडिवुटीका विरुवा रोपे कार्यक्रम अभियानका रूपमा सञ्चालन गरिनेछ। फलफूलका विरुवा उत्पादन गर्ने नर्सरीको स्थापना र विकास गर्न सरकारीका अतिरिक्त निजी र सहकारी क्षेत्रलाई समेत प्रोत्साहित गरिनेछ।	<ul style="list-style-type: none"> आर्थिक वर्ष २०७६/७७ लाई वृक्षारोपण वर्ष घोषणा गरेको र सो अवधिमा १७.२४ लाख फलफूल तथा २१६.९८ लाख काष्ठ तथा गैरकाष्ठजन्य गरी जम्मा २३४.१२ लाख विरुवा उत्पादन भएको उत्पादन/खरीद भएको (वार्षिक लक्ष्य: २३ लाख फलफूल विरुवा उत्पादन/१ करोड ४८ लाख काष्ठ तथा गैरकाष्ठजन्य विरुवा उत्पादन) ८.०२ लाख फलफूलको विरुवा रोपण तथा २,९७३.७४ हेक्टर काष्ठ तथा गैरकाष्ठजन्य विरुवा वृक्षारोपण भएको
११९	जडिवुटी लगायत वनमा आधारित हरित उद्योग तथा व्यवसायको प्रवर्द्धन तथा विस्तार गरिनेछ। जडिवुटीजन्य वनस्पतिहरूको भेराइटी विकास कार्यक्रम मार्फत उपयुक्त प्रविधि र प्रजातिहरूको पहिचान र विस्तार गरिनेछ। जडिवुटी उत्पादन तथा प्रशोधन केन्द्र कम्पनीमा रूपान्तरण गरी सम्भाव्य प्रदेशहरूमा न्यूनतम एक जडिवुटी प्रशोधन केन्द्र स्थापना गरिनेछ।	<ul style="list-style-type: none"> १५ वटा स्थानमा १५० हेक्टरमा जडिवुटी खेती विस्तार गरिएको (वार्षिक लक्ष्य: ४०० हेक्टर/४० स्थान) १,५०७ वटा विभिन्न जडिवुटी प्रजातिका नमुनाहरूको परीक्षण, विश्लेषण, प्रमाणीकरण, गुण निर्धारण तथा सिफारिस गरी विदेश निकासिमा टेवा पुर्‍याइएको। (वार्षिक लक्ष्य: १,५०० वटा नमुना) राष्ट्रिय हर्वेरीयम तथा वनस्पति प्रयोगशाला गोदावरीमा ३०,०७० वटा हर्वेरीयम नमुनाहरूको डिजिटलाईजेशन कार्य सम्पन्न भएको (वार्षिक लक्ष्य: ३०,००० नमुना) जडिवुटी उत्पादन तथा प्रशोधन कम्पनी लिमिटेड द्वारा ४४.८ टन सुगन्धित तेल उत्पादन भएको (वार्षिक लक्ष्य: ६४ टन) जडिवुटी उत्पादन तथा प्रशोधन कम्पनी लिमिटेडद्वारा ४९,६५,९३४ थान हर्वल केयर उत्पादन भएको (वार्षिक लक्ष्य: १ करोड १० लाख ४४ हजार थान)

बुँदा नं.	बजेट वक्तव्यको संक्षिप्त व्यहोरा	प्रगति
१२०	जैविक विविधता तथा वासस्थानको संरक्षण गरिनेछ। नयाँ वनस्पति उद्यानहरूको निर्माण गरिनेछ। पुराना उद्यानहरूको स्तरोन्नती गरिनेछ। नयाँ प्रणी उद्यानहरूको सम्भाव्यता अध्ययन गरिनेछ। सबै संरक्षित क्षेत्र, मध्यवर्ती क्षेत्र, वनस्पति उद्यान, प्राणी उद्यानलाई प्रकृतिमा आधारित पर्यटन गन्तव्यका रूपमा विकास गरिनेछ।	<ul style="list-style-type: none"> संरक्षित क्षेत्र भित्र २,७२९ हेक्टर घाँसे मैदान निर्माण तथा व्यवस्थापन भएको (वार्षिक लक्ष्य: २,०८० हे.) वन्यजन्तुका लागि २३५ वटा पानी पोखरी निर्माण तथा मर्मत भएको (वार्षिक लक्ष्य: २३५ वटा) ३ वटामा राष्ट्रिय निकुञ्जहरू (शुक्लाफाँटा, चितवन र शिवपुरी नागार्जुन)मा विद्युतीय पर्यटक सूचना केन्द्र निर्माण तथा व्यवस्थापन भएको (वार्षिक लक्ष्य: ४ वटा) संरक्षित क्षेत्रमा पर्यापर्यटन प्रवर्द्धनका लागि २७ वटा मचान निर्माण, ३९ वटा काठेपूल निर्माण र ५८ वटा पर्यटक विश्रामस्थल निर्माण भएको २ वटा राष्ट्रिय निकुञ्ज (मकालु वरुण र खसड) मा होमस्टे प्रवर्द्धन भएको (वार्षिक लक्ष्य: ९ वटा) ११ वटा वनस्पति उद्यानहरूको स्तरोन्नति भएको (वार्षिक लक्ष्य: ११ वटा)
१२१	स्थानीय तहमा सामुदायिक वन उपभोक्ता समुहसँगको सहकार्यमा वनमा आधारित उद्यमको विकास गरिनेछ। उच्च पहाडी जिल्लाका ग्रामीण क्षेत्रमा जडिबुटी सुकाउने प्रविधि र जडिबुटी भण्डारणका लागि सामुदायिक वन उपभोक्ता समुहका लघु उद्यमहरू स्थापना गरिनेछ।	<ul style="list-style-type: none"> जडिबुटी प्रशोधन केन्द्र स्थापनाका लागि निर्देशिका तयार तथा स्वीकृत भएको। वनस्पति विभागद्वारा जडिबुटी उत्पादन तथा प्रशोधन कम्पनी लिमिटेडसँग जाजरकोटमा जडिबुटी प्रशोधन केन्द्र स्थापनाका लागि सम्झौता भएको (वार्षिक लक्ष्य: १ वटा)
१२२	मानव वन्यजन्तु द्वन्द्व न्यूनीकरणका लागि जङ्गल र आवासको मध्यवर्ती क्षेत्रमा सुरक्षाका लागि आवश्यक पुर्वाधार निर्माण तथा कृषि वन प्रवर्द्धन गरिनेछ। लोपोन्मुख तथा दुर्लभ वन्यजन्तुहरूको प्रजाती संरक्षण कार्ययोजना तयार गरी गणना गरिनेछ। वन्यजन्तुको व्यवसायिक पालन तथा प्रजननका लागि राष्ट्रिय निकुञ्ज विभाग र राष्ट्रिय प्रकृति संरक्षण कोषबाट नमुना अभ्यासको थालनी गरिनेछ। तालतलैयाहरूको संरक्षण र विकासको गुरुयोजना बनाई कार्यान्वयन गरिनेछ।	<ul style="list-style-type: none"> वन्यजन्तु पालन प्रजननको मापदण्ड तयार भएको (वार्षिक लक्ष्य: १ वटा) २८.९१ कि.मि. मेषजाली सहितको तारवार तथा १४ कि.मि सोलार फेन्स निर्माण भएको (वार्षिक लक्ष्य: ३४ कि.मि.) चितवन राष्ट्रिय निकुञ्जमा, कोशी वन्यजन्तु आरक्ष र बर्दिया राष्ट्रिय निकुञ्जमा वन्यजन्तु उद्धार केन्द्र निर्माण भएको (वार्षिक लक्ष्य: ३ स्थान) चितवन राष्ट्रिय निकुञ्जमा ३, बर्दिया राष्ट्रिय निकुञ्जमा २, कोशी वन्यजन्तु आरक्षमा १ र पर्सा राष्ट्रिय निकुञ्जमा १ वटा गरी जम्म ७ वटा सिमसार क्षेत्र संरक्षण तथा व्यवस्थापन भएको (वार्षिक लक्ष्य: ३३ वटा)

बुँदा नं.	बजेट वक्तव्यको संक्षिप्त व्यहोरा	प्रगति
१२३	राष्ट्रपति चुरे संरक्षण कार्यक्रमको संरचनागत परिवर्तन गर्दै पूर्वी, मध्य र पश्चिम क्षेत्रमा आयोजना कार्यालय मार्फत कार्यक्रम अघि बढाउन रु १ अर्ब ७४ करोड विनियोजन गरेको। चुरे र भावर क्षेत्रका गल्छी पहिरो नियन्त्रण तथा खोंचहरूमा जल पुनर्भरणका लागि आगामी आर्थिक वर्षमा ११६ पोखरीहरू निर्माण गर्न बजेट विनियोजन गरेको छु। कोशी, गण्डकी, कर्णाली र महाकाली जलाधारहरूको एकीकृत व्यवस्थापन रणनीति तयार गरी भू-संरक्षणका क्रियाकलापहरू संचालन गरिनेछ।	चुरे क्षेत्रमा <ul style="list-style-type: none"> गल्छी/पहिरो नियन्त्रणका लागि २०३ वटा संरचना निर्माण भएको (वार्षिक लक्ष्य: २०१ वटा) भूमिगत जल पुनर्भरण र सतहमुनिको पानी उपयोगका लागि १०३ वटा पुनर्भरण पोखरी जस्ता संरचना निर्माण भएको (वार्षिक लक्ष्य: ११६ वटा) १९.३३४ कि.मी. नदी तथा खोला किनारा स्थिरिकरण भएको (वार्षिक लक्ष्य: १९.७ कि.मि) ७३.६ हेक्टर क्षेत्रमा हरित पेटीका निर्माण भएको (वार्षिक लक्ष्य: १२५ हेक्टर) ९९ हेक्टर भिरालो जग्गामा बहुवर्षीय खेती विस्तार गरिएको (वार्षिक लक्ष्य: १२५ हेक्टरमा खेती विस्तार) १५ स्थानमा पर्यापर्यटन क्षेत्र प्रवर्धनका लागि उद्यान निर्माण, हरियाली प्रवर्धन, मन्दिर/ताल वरीपरी तटबन्ध लगायतका संरचना निर्माण जस्ता कार्य भएको (वार्षिक लक्ष्य: १८ स्थान)
१२४	प्रदूषण नियन्त्रण एवं नियन्त्रणका लागि सापेक्ष रूपमा वातावरणीय मापदण्डहरू परिमार्जन तथा निर्माण गरी प्रभावकारी कार्यान्वयनको व्यवस्था मिलाईनेछ। राष्ट्रिय तथा स्थानीय स्तरमा जलवायु परिवर्तन अनुकूलन तथा न्यूनीकरणका कार्यक्रमहरू सञ्चालन गरिनेछ।	<ul style="list-style-type: none"> २१९ वटा स्थानीय अनुकूलन/जलवायु उत्थानशील विकास योजना कार्यान्वयन भएको (वार्षिक लक्ष्य: २२६ वटा) ४३ पटक पर्यटकीय क्षेत्रमा फोहरमैला व्यवस्थापन भएको (वार्षिक लक्ष्य: २० पटक) १४ स्थानमा वातावरणीय जानकारीमूलक विद्युतिय सूचना बोर्ड स्थापना भएको (वार्षिक लक्ष्य: १४ स्थान) ९ वटा शहरी हरित उद्यान निर्माण भएको (वार्षिक लक्ष्य: १४ वटा) १९ वटा विद्यालय केन्द्रित वातावरण संरक्षण कार्यक्रम सञ्चालन (वार्षिक लक्ष्य: २५ वटा)
१२५	वन तथा वातावरण मन्त्रालय अन्तर्गतका संघ, प्रदेश र स्थानीय तहमा सञ्चालन हुने आयोजना तथा कार्यक्रम सञ्चालनका लागि रु १५ अर्ब ४९ करोड विनियोजन गरिएको।	

४.५ आर्थिक वर्ष २०७६/०७७ बजेट वक्तव्यको अनुसूची ११ अनुसारको प्रगति

आ.व. २०७६/०७७ को बजेट वक्तव्यको अनुसूची ११ अनुसारको प्रगति विवरण ४.४ मा प्रस्तुत गरिएको छ ।

तालिका ४.४: बजेट वक्तव्यको अनुसूची ११ को प्रगति अवस्था

क्र.सं	क्षेत्रगत कार्यक्रम	उपक्षेत्रगत कार्यक्रम	इकाई	आ.व. २०७६/०७७ को लक्ष्य	आ.व. २०७६/०७७ को प्रगति	आ.व. २०७६/०७७ सम्मको प्रगति
१	वन	विरुवा उत्पादन, खरीद तथा वितरण	गोटा	४,००,००,०००	२,५१,४५,४४०	२,५१,४५,४४०
		वन क्षेत्रबाट अनुमानित राजस्व रकम	रु. अर्ब	२.७५	५.०१	५.०१
		काठको उत्पादन	क्यू.फिट (लाखमा)	२००	१४३	१४३
		समुदायमा आधारित वन व्यवस्थापनबाट लाभान्वित हुने	घरघुरी	३८,८२,६३९	४१,९६,०४१	४१,९६,०४१
		घाँसे मैदान व्यवस्थापन	हेक्टर	१,५००	२,७२९	२,७२९
		वातावरणीय अध्ययन तथा मापदण्ड कार्यान्वयन	संख्या	२००	२०३	२०३

४.६ आ.व. २०७६/०७७ मा वन तथा वातावरण मन्त्रालयले हासिल गरेका मुख्य उपलब्धिहरू

वन तथा वातावरण मन्त्रालयले आ.व. २०७६/०७७ मा हासिल गरेका प्रमुख उपलब्धिहरू तालिका ४.५ मा देखाइएको छ ।

तालिका ४.५: मुख्य उपलब्धिहरू

सि नं.	मुख्य सूचकहरू	उपलब्धि
१	राजस्व संकलन	५ अरब १ करोड (प्रदुषण नियन्त्रण शुल्क ३ अरब २६ करोड समेत) (गत वर्ष ३ अरब ११ करोड)
२	वन क्षेत्रको (कोष, समिति, संस्थानको) आम्दानी	८६ करोड ८१ लाख ४६ हजार (गत वर्ष १ अरब ३८ करोड)
३	काठ उत्पादन (क्यू. फिट)	१ करोड ४३ लाख २१ हजार (गत वर्ष १ करोड ९४ लाख)

सि. नं.	मुख्य सूचकहरू	उपलब्धि
४	काठ आयात (क्यू. फिट)	५ लाख १० हजार (गत वर्ष ७ लाख ८६ हजार)
५	दाउरा उत्पादन (चट्टा)	१३ हजार २ सय ८० (गत वर्ष ४१ हजार ३ सय २८)
६	विरुवा उत्पादन (फलफूल संख्या)	१७ लाख २४ हजार ४ सय ४० विरुवा उत्पादन तथा ८ लाख २ हजार विरुवा रोपण
७	विरुवा उत्पादन (काष्ठजन्य संख्या)	२ करोड ३४ लाख २१ हजार विरुवा उत्पादन तथा २ हजार ९ सय ७३ हेक्टर वृक्षारोपण (गत वर्ष २ करोड ०५ लाख विरुवा उत्पादन तथा ४१०० हेक्टर वृक्षारोपण)
८	अतिक्रमण नियन्त्रण (हेक्टर)	७९७.०८ (गत वर्ष २०४४ हेक्टर)
९	रोजगारी सृजना (श्रमदिन)	५६ लाख (गत वर्ष १ करोड २० लाख)
१०	वनमा आधारित उद्योगहरूको स्थापना (संख्या)	२००४ वनमा आधारित लघु तथा साना उद्योग (गत वर्ष १४९० वटा)
११	संरक्षित क्षेत्रमा पर्यटकको संख्या	वाह्य पर्यटक : २ लाख ६० हजार ५ सय ३५ जना (गत वर्ष ४ लाख २९ हजार ३ सय ५६ जना) जम्मा पर्यटक : ५ लाख ५ सय ३७ जना (गत वर्ष ७ लाख ६ हजार १ सय ११ जना) (अनुसूची-२)
१२	वनस्पति उद्यान र सदर चिडियाखानामा आगन्तुकको संख्या	११ लाख ५ हजार ६ सय १५ जना (गत वर्ष १६ लाख जना)
१३	राहत वितरण	८,१६४ घटनाको लागि १० करोड ६६ लाख ७५ हजार ९ सय ७१ (गत वर्ष ५०६७ घटनाहरूको लागि रु ८ करोड ९० लाख राहत वितरण) (अनुसूची-३)
१४	विकास निर्माणका आयोजनाहरूलाई वन क्षेत्रको उपलब्धता	४२ वटा विकास आयोजनालाई ५७४.०७५ हेक्टर (गत वर्ष ६४ वटा आयोजनालाई कुल ५७७.१९६ हेक्टर वन क्षेत्र उपलब्ध गराइएको) (अनुसूची-४)
१५	वातावरणीय नियमन	६४ वटा EIA, ५ वटा SEIA, ८३ वटा SD/ToR र ९ वटा कार्वाही (गत वर्ष ४४ वटा EIA, ९१ वटा SD/ToR स्वीकृत) (अनुसूची-५)
१६	हर्वल केयर उत्पादन (थान)	४९ लाख ६५ हजार ९ सय ३४ (गत वर्ष २२ लाख २४ हजार)
१७	सुगन्धित तेल उत्पादन (टन)	४४.८ (गत वर्ष १५)
१८	वेरुजु फछ्यौट (प्रतिशत)	३१.५६ (गत वर्ष ४८.९८ प्रतिशत) (अनुसूची-६)
१९	गुनासो फछ्यौट (प्रतिशत)	६३.५३ (गत वर्ष ४५.६८ प्रतिशत) (अनुसूची-७)

मन्त्रालयले कार्यान्वयन गर्ने गरी भएका उच्चस्तरीय निर्णयहरूको कार्यान्वयन प्रगति

५.१ आर्थिक वर्ष २०७६/०७७ मा वन तथा वातावरण मन्त्रालयको कार्यक्षेत्रभित्र परेका नेपाल सरकार मन्त्रपरिषद्का निर्णयहरूको कार्यान्वयन प्रगति

मिति	निर्णयहरू	कार्यान्वयन प्रगति
२०७६/०४/६	<p>१. बर्दगोरिया ४००/१३२ के.भी. सबस्टेशन (कैलाली) का लागि राष्ट्रिय वन क्षेत्र प्रयोग गर्न दिने ।</p> <p>२. राष्ट्रिय जलवायु परिवर्तन नीति, २०७६ स्वीकृत गर्ने प्रस्ताव मन्त्रपरिषद्, सामाजिक समितिमा छलफल गरी पेश गर्ने ।</p> <p>३. अस्थायी दरवन्दी स्वीकृत गर्ने ।</p>	<p>१. वन तथा भू-संरक्षण विभाग र उक्त आयोजना बीच मिति २०७६/०४/२७ मा सम्झौता भई डिभिजन वन कार्यालय र आयोजना मार्फत कार्यान्वयनमा रहेको ।</p> <p>२. राष्ट्रिय जलवायु परिवर्तन नीति, २०७६ स्वीकृत गर्ने प्रस्ताव मन्त्रपरिषद्, सामाजिक समितिमा छलफल भई मन्त्रपरिषदबाट स्वीकृत भएको ।</p> <p>३. अस्थायी दरवन्दी स्वीकृत भएको ।</p>
२०७६/०४/१६	<p>१. मनास्लु संरक्षण क्षेत्रको व्यवस्थापकीय जिम्मेवारी राष्ट्रिय प्रकृति संरक्षण कोषलाई दिने ।</p> <p>२. मातातिर्थ-नौविसे ३३ के.भी. प्रसारणलाईन निर्माणको लागि वन क्षेत्र प्रयोग गर्न दिने ।</p>	<p>१. मनास्लु संरक्षण क्षेत्रको व्यवस्थापकीय जिम्मेवारी मिति २०७५/०९/१३ गतेदेखि लागू हुने गरी एक वर्ष छ महिनाको लागि कोषलाई दिने निर्णय भएको र कोषले सो संरक्षण क्षेत्र व्यवस्थापन गर्दै आएको</p> <p>२. मातातिर्थ-नौविसे ३३ के.भी. प्रसारणलाईन निर्माणको लागि वन क्षेत्र प्रयोग गर्न दिने सम्बन्धमा वन तथा भू-संरक्षण विभागबाट आयोजनालाई सम्झौताका लागि पत्राचार भएको ।</p>

मिति	निर्णयहरू	कार्यान्वयन प्रगति
२०७६/०५/०२	<ol style="list-style-type: none"> १. बेर्दियाको मुक्त कमैया बसोवास क्षेत्रमा रहेका रुखहरू हटाई व्यवस्थापन गर्ने । २. हेटौडा-ढल्केवर-दुहवी ४०० के.भी. प्रसारणलाइनमा परेका थप रुखविरुवाहरू हटाउन स्वीकृत दिने । ३. वर्षातको समयावधिमा समेत वन प्रवेश पूर्जी उपलब्ध गराउने गर्ने । 	<ol style="list-style-type: none"> १. मिति २०७६।८।२० मा सम्झौता भई डिभिजन वन कार्यालयलाई आवश्यक कारवाहीको लागि पठाइएको । २. वन तथा भू-संरक्षण विभाग र उक्त आयोजना बीच मिति २०७६/११/२० मा सम्झौता भई डिभिजन वन कार्यालय र आयोजना मार्फत कार्यान्वयनमा रहेको । ३. सम्बन्धित डिभिजन वन कार्यालय मार्फत कार्यान्वयन भएको ।
२०७६/०५/०४	<ol style="list-style-type: none"> १. कैलालीको मुक्त कमैया बसोवास क्षेत्रमा रहेका रुखहरू हटाई व्यवस्थापन गर्ने । २. राष्ट्रिय प्राथमिकता प्राप्त योजनाको लागि राष्ट्रिय वन क्षेत्र प्रयोग गर्ने सम्बन्धी मापदण्ड सहितको कार्यविधि, २०७६ स्वीकृत गर्ने । ३. राष्ट्रिय जलवायु परिवर्तन नीति, २०७६ स्वीकृत गर्ने । 	<ol style="list-style-type: none"> १. मिति २०७६।०५।२२ मा डिभिजन वन कार्यालयलाई आवश्यक कारवाहीको लागि पत्र पठाइएको । २. कार्यविधि स्वीकृत भई कार्यान्वयनमा रहेको । ३. राष्ट्रिय जलवायु परिवर्तन नीति, २०७६ स्वीकृत भई कार्यान्वयनमा रहेको ।
२०७६/०५/२२	<ol style="list-style-type: none"> १. शुभश्री अग्नि सिमेण्ट उद्योग प्रा. लि.लाई चूनदुङ्गा उत्खननका लागि राष्ट्रिय वन क्षेत्र प्रयोग गर्न स्वीकृत दिने । २. सम्राट सिमेण्ट कम्पनी प्रा.लि.लाई चूनदुङ्गा उत्खननका लागि राष्ट्रिय वन क्षेत्र प्रयोग गर्न स्वीकृत गर्ने । ३. केशी कोरिडोर २२० के.भी. प्रसारण लाइनको लागि वन क्षेत्र प्रयोग गर्न स्वीकृत दिने । 	<ol style="list-style-type: none"> १. वन तथा भू-संरक्षण विभाग र उक्त आयोजना बीच मिति २०७६/०६/३० मा सम्झौता भई डिभिजन वन कार्यालय र आयोजना मार्फत कार्यान्वयनमा रहेको । २. वन तथा भू-संरक्षण विभाग र उक्त आयोजना बीच मिति २०७६/०६/०६ मा सम्झौता भई डिभिजन वन कार्यालय र आयोजना मार्फत कार्यान्वयनमा रहेको । ३. वन तथा भू-संरक्षण विभाग र उक्त आयोजना बीच मिति २०७६/०६/१० मा सम्झौता भई डिभिजन वन कार्यालय र आयोजना मार्फत कार्यान्वयनमा रहेको ।

मिति	निर्णयहरू	कार्यान्वयन प्रगति
	<p>४. बुटवल सव्स्टेशन (योगीकुटी स्वीचयार्ड) विस्तारको लागि वन क्षेत्र प्रयोग गर्न स्वीकृति दिने ।</p> <p>५. बुर्तिबाङ्ग-पौदीअमराई-सन्धिखर्क-गोरुसिङ्गे १३२ के.भी. प्रसारण लाइनलाई वन क्षेत्र प्रयोग गर्न दिने ।</p>	<p>४. वन तथा भू-संरक्षण विभाग र उक्त आयोजना बीच मिति २०७६/०६/०७ मा सम्झौता भई डिभिजन वन कार्यालय र आयोजना मार्फत कार्यान्वयनमा रहेको ।</p> <p>५. वन तथा भू-संरक्षण विभाग र उक्त आयोजना बीच मिति २०७६/०६/१६ मा सम्झौता भई डिभिजन वन कार्यालय र आयोजना मार्फत कार्यान्वयनमा रहेको ।</p>
२०७६/०५/२६	१. सङ्कटापन्न वन्यजन्तु तथा वनस्पतिको अन्तराष्ट्रिय व्यापार नियन्त्रण नियमावली, २०७६ स्वीकृत गर्ने विषयको प्रस्ताव मन्त्रिपरिषद्, विधेयक समितिमा छलफल गरी पेश गर्ने ।	१. नियमावली स्वीकृत भई कार्यान्वयनमा रहेको ।
२०७६/०६/१७	१. नख्खुखोला-भैसेपाटी-बुङमति सडक स्तरोन्नति गर्नका लागि राष्ट्रिय वन क्षेत्र प्रयोग गर्न दिने ।	१. वन तथा भू-संरक्षण विभाग र उक्त आयोजना बीच मिति २०७६/०७/०३ मा सम्झौता भई डिभिजन वन कार्यालयलाई कार्यान्वयनका लागि पठाइएको ।
२०७६/०६/३०	<p>१. वाराहि क्वरेज प्रा.लि. लाई चूनदुङ्गा उत्खननका लागि राष्ट्रिय वन क्षेत्र प्रयोग गर्न स्वीकृति दिने ।</p> <p>२. कसमस सिमेन्ट इन्डष्ट्रिज प्रा.लि. लाई चूनदुङ्गा उत्खननका लागि राष्ट्रिय वन क्षेत्र प्रयोग गर्न स्वीकृति दिने ।</p> <p>३. युनाईटेड सिमेन्ट प्रा.लि. लाई चूनदुङ्गा उत्खननका लागि राष्ट्रिय वन क्षेत्र प्रयोग गर्न स्वीकृति दिने ।</p>	<p>१. वन तथा भू-संरक्षण विभाग र उक्त आयोजना बीच मिति २०७६/०७/२४ मा सम्झौता भई डिभिजन वन कार्यालयलाई कार्यान्वयनका लागि पठाइएको ।</p> <p>२. वन तथा भू-संरक्षण विभाग र उक्त आयोजना बीच मिति २०७६/०८/१८ मा सम्झौता भई डिभिजन वन कार्यालयलाई कार्यान्वयनका लागि पठाइएको ।</p> <p>३. वन तथा भू-संरक्षण विभाग र उक्त आयोजना बीच मिति २०७६/०७/२४ मा सम्झौता भई डिभिजन वन कार्यालयलाई कार्यान्वयनका लागि पठाइएको ।</p>

मिति	निर्णयहरू	कार्यान्वयन प्रगति
	<p>४. तल्लो ईर्खुवा खोला जलविद्युत आयोजनालाई राष्ट्रिय वन क्षेत्र प्रयोग गर्न स्वीकृति दिने ।</p> <p>५. नेपाल विद्युत प्राधिकरणलाई मर्स्याङ्दी कोरिडोर २२० के.भी. प्रसारणलाइन निर्माणको लागि राष्ट्रिय वन क्षेत्र प्रयोग गर्न स्वीकृति दिने ।</p> <p>६. छन्चु बसपार्क निर्माणका लागि राष्ट्रिय वन क्षेत्र प्रयोग गर्न स्वीकृति दिने ।</p> <p>७. माथिल्ला छन्दी खोला साना जलविद्युत आयोजना निर्माणको लागि राष्ट्रिय वन क्षेत्र प्रयोग गर्न स्वीकृति दिने ।</p>	<p>४. वन तथा भू-संरक्षण विभाग र उक्त आयोजना बीच मिति २०७६/०८/१५ मा सम्झौता भई डिभिजन वन कार्यालयलाई कार्यान्वयनका लागि पठाइएको ।</p> <p>५. वन तथा भू-संरक्षण विभाग र उक्त आयोजना बीच मिति २०७६/०८/०५ मा सम्झौता भई डिभिजन वन कार्यालयलाई कार्यान्वयनका लागि पठाइएको ।</p> <p>६. वन तथा भू-संरक्षण विभाग र उक्त आयोजना बीच मिति २०७६/०७/०८ मा सम्झौता भई डिभिजन वन कार्यालयलाई कार्यान्वयनका लागि पठाइएको ।</p> <p>७. वन तथा भू-संरक्षण विभाग र उक्त आयोजना बीच मिति २०७६/०८/०५ मा सम्झौता भई डिभिजन वन कार्यालयलाई कार्यान्वयनका लागि पठाइएको ।</p>
२०७६/०७/१७	<p>१. बागलुङको राष्ट्रिय वन क्षेत्रमा कवुलियती वन सञ्चालन गर्न अनुमति प्रदान गर्ने विषयको प्रस्ताव-मन्त्रपरिषद्, आर्थिक तथा पुर्वाधार समितिमा छलफल गरी पेश गर्ने ।</p> <p>२. सोलुखुम्बुको राष्ट्रिय वन क्षेत्रमा कवुलियती वन सञ्चालन गर्न अनुमति प्रदान गर्ने विषयको प्रस्ताव-मन्त्रपरिषद्, आर्थिक तथा पुर्वाधार समितिमा छलफल गरी पेश गर्ने ।</p>	<p>१. मन्त्रपरिषद्को आर्थिक तथा पुर्वाधार समितिमा प्रस्ताव माथि छलफल भएको ।</p> <p>२. मन्त्रपरिषद्को आर्थिक तथा पुर्वाधार समितिमा प्रस्ताव माथि छलफल भएको ।</p>
२०७६/०७/२९	<p>१. बर्दघाट-सर्दी १३२ के.भी. प्रसारणलाइनको लागि वन क्षेत्र प्रयोग गर्न स्वीकृति दिने ।</p> <p>२. सङ्कटापन्न वन्यजन्तु तथा वनस्पतिको अन्तराष्ट्रिय व्यापार नियन्त्रण नियमावली, २०७६ स्वीकृत गर्ने ।</p>	<p>१. वन तथा भू-संरक्षण विभाग र उक्त आयोजना बीच मिति २०७६/०९/०७ मा सम्झौता भई डिभिजन वन कार्यालयलाई कार्यान्वयनका लागि पठाइएको ।</p> <p>२. नियमावली स्वीकृत भई कार्यान्वयनमा रहेको ।</p>

मिति	निर्णयहरू	कार्यान्वयन प्रगति
२०७६/०९/१४	<p>१. नेपाल वाटर एण्ड इनर्जी डेभलपमेन्ट कम्पनी प्रा.लि. काठमाडौंलाई प्रयोग गर्न दिएको जग्गा सो कम्पनीलाई पूर्ववत् रूपमा प्रयोग गर्न स्वीकृति दिने ।</p> <p>२. सोलुखुम्बुको राष्ट्रियवन क्षेत्रमा कवुलियती वन सञ्चालन गर्न अनुमति प्रदान गर्ने विषयको प्रस्ताव थप अध्ययनका लागि फिर्ता गर्ने ।</p> <p>३. बागलुङको राष्ट्रिय वन क्षेत्रमा कवुलियती वन सञ्चालन गर्न अनुमति प्रदान गर्ने विषयको प्रस्ताव थप अध्ययनका लागि फिर्ता गर्ने ।</p>	<p>१. मिति २०७६।११।०७ मा डिभिजन वन कार्यालय, रसुवालाई म.प.को निर्णय संलग्न राखी पत्राचार भएको ।</p> <p>२. सम्बन्धित निकाय र प्रस्तावकबाट थप अध्ययन भईरहेको ।</p> <p>३. सम्बन्धित निकाय र प्रस्तावकबाट थप अध्ययन भईरहेको ।</p>
२०७६/०९/२१	<p>१. महाकाली सिँचाई आयोजनाको नहर निर्माणका लागि थप राष्ट्रिय वन क्षेत्र प्रयोग गर्न स्वीकृति दिने ।</p>	<p>१. वन तथा भू-संरक्षण विभाग र उक्त आयोजना बीच मिति २०७६/११/१८ मा सम्झौता भई डिभिजन वन कार्यालयलाई कार्यान्वयनका लागि पठाइएको ।</p>
२०७६/०९/२८	<p>१. बृहत जलाधार व्यवस्थापन केन्द्र गण्डकीका प्रमुखलाई जलाधार संरक्षण अधिकृत तोक्ने र भू-तथा जलाधार संरक्षण समिति, कास्कीलाई पुनर्गठन गर्ने ।</p> <p>२. संकटापन्न वन्यजन्तु तथा वनस्पतिको अन्तर्राष्ट्रिय व्यापार नियन्त्रण ऐन, २०७३ बमोजिम रक्तचन्दन उत्पत्ति मुलुक भारत फिर्ता लैजान स्वीकृति दिने ।</p> <p>३. तामाकोशी-काठमाडौं २२०/४०० के.भी. प्रसारणलाईनलाई राष्ट्रिय वन क्षेत्र प्रयोग गर्न दिने ।</p> <p>५. हेटौंडा-ढल्केबर-दुहबी ४०० के.भी. प्रसारणलाईनलाई राष्ट्रिय वन क्षेत्र प्रयोग गर्न स्वीकृति दिने ।</p>	<p>१. बृहत जलाधार व्यवस्थापन केन्द्र गण्डकी, कास्कीमा भू तथा जलाधार संरक्षण समिति कास्कीको सचिवालय २०७६।११।२३ मा स्थापना गरिएको ।</p> <p>२. विवरण तयार गरी वन तथा वातावरण मन्त्रालयमा च.नं. १५१ मिति २०७६/०६/१० पत्राचार भएको ।</p> <p>३. वन तथा भू-संरक्षण विभाग र उक्त आयोजना बीच मिति २०७६/११/२१ मा सम्झौता भई डिभिजन वन कार्यालयलाई कार्यान्वयनका लागि पठाइएको ।</p> <p>५. वन तथा भू-संरक्षण विभाग र उक्त आयोजना बीच मिति २०७६/११/२० मा सम्झौता भई डिभिजन वन कार्यालयलाई कार्यान्वयनका लागि पठाइएको ।</p>

मिति	निर्णयहरू	कार्यान्वयन प्रगति
	६. रुकुमगाड जलविद्युत आयोजनाको ३३ के.भी. प्रसारणलाइनलाई राष्ट्रिय वन क्षेत्र प्रयोग गर्न स्वीकृति दिने ।	६. वन तथा भू-संरक्षण विभाग र उक्त आयोजना बीच मिति २०७६/११/०८ मा सम्झौता भई डिभिजन वन कार्यालयलाई कार्यान्वयनका लागि पठाइएको ।
२०७६/१०/०६	१. प्रवर्द्धक सेन्चुरी इनर्जी प्रा.लि.लाई हाँडी खोला (सुनकोशी ए) साना जलविद्युत आयोजनाको निर्माण गर्न राष्ट्रिय वन प्रयोग गर्न दिने । २. कमाने (हेटौंडा) रिद्धि सिद्धि ३३ के.भी. प्रसारणलाई राष्ट्रिय वन क्षेत्र प्रयोग गर्न स्वीकृति दिने ।	१. प्रवर्द्धक सेन्चुरी इनर्जी प्रा.लि.लाई हाँडी खोला (सुनकोशी ए) साना जलविद्युत आयोजनाको निर्माण गर्न राष्ट्रिय वन प्रयोग गर्न दिने सम्बन्धमा मिति २०७७/९/३ मा मन्त्रिपरिषदको निर्णयको बुंदा नं. १ बमोजिम त्रिपक्षीय (वन तथा भू संरक्षण विभाग, रास्ट्रिय निकुन्ज तथा वन्यजन्तु विभाग र आयोजना) सम्झौता भएको । २. वन तथा भू-संरक्षण विभाग र उक्त आयोजना बीच मिति २०७६/१०/१६ मा सम्झौता भई डिभिजन वन कार्यालयलाई कार्यान्वयनका लागि पठाइएको ।
२०७६/१०/१३	१. अन्नपूर्ण संरक्षण क्षेत्रको व्यवस्थापनको लागि राष्ट्रिय प्रकृति संरक्षण कोषलाई १ वर्षको म्याद थप गर्ने ।	१. अन्नपूर्ण संरक्षण क्षेत्रको व्यवस्थापकीय जिम्मेवारी मिति २०७६/१०/४ गतेदेखि लागू हुने र पूर्ववत रूपमा व्यवस्थापन हुने गरी एक वर्ष म्याद थप गरिएकोमा कोषले सोही बमोजिम सो संरक्षण क्षेत्र व्यवस्थापन गर्दै आएको ।
२०७६/१०/२०	१. भेरी ज्ञानोदय बहुमुखी क्याम्पस, जाजरकोटलाई राष्ट्रिय वन क्षेत्र प्रयोग गर्न दिने ।	१. वन तथा भू-संरक्षण विभाग र उक्त आयोजना बीच मिति २०७६/११/०७ मा सम्झौता भई डिभिजन वन कार्यालयलाई कार्यान्वयनका लागि पठाइएको ।

मिति	निर्णयहरू	कार्यान्वयन प्रगति
२०७६/१०/२७	<p>१. तल्लो लिखु जलविद्युत आयोजनालाई राष्ट्रिय वन प्रयोग गर्न दिने ।</p> <p>२. नारायणी नदीमा क्रुज पोर्ट निर्माण गर्न राष्ट्रिय वन क्षेत्र प्रयोग गर्न दिने ।</p> <p>३. बुर्तिवाङ्ग-पहुँदीअमराई-तम्घास-गोरुसिङ्गे १३२ के.भी. प्रसारणलाईनलाई राष्ट्रिय वन क्षेत्र प्रयोग गर्न दिने ।</p>	<p>१. वन तथा भू-संरक्षण विभाग र उक्त आयोजना बीच मिति २०७६/११/२१ मा सम्झौता भई डिभिजन वन कार्यालयलाई कार्यान्वयनका लागि पठाइएको ।</p> <p>२. वन तथा भू-संरक्षण विभाग र उक्त आयोजना बीच मिति २०७६/११/१८ मा सम्झौता भई डिभिजन वन कार्यालयलाई कार्यान्वयनका लागि पठाइएको ।</p> <p>३. वन तथा भू-संरक्षण विभाग र उक्त आयोजना बीच मिति २०७६/११/२० मा सम्झौता भई डिभिजन वन कार्यालयलाई कार्यान्वयनका लागि पठाइएको ।</p>
२०७६/११/०५	<p>१. बहुप्राविधिक महाविद्यालय सञ्चालनार्थ सिन्धुपाल्चोकमा राष्ट्रिय वन क्षेत्र प्रयोग गर्न दिने ।</p>	<p>१. वन तथा भू-संरक्षण विभाग र उक्त आयोजना बीच मिति २०७६/१२/०४ मा सम्झौता भई डिभिजन वन कार्यालयलाई कार्यान्वयनका लागि पठाइएको ।</p>
२०७६/११/१२	<p>१. मोलाकाली केवलकार सञ्चालनका लागि नवलपुर जिल्ला (बर्दघाट सुस्तापूर्व नवलपुर) को गैडाकोट नगरपालिका-१ मा पर्ने मोलाकाली सामुदायिक वन/मोलाकाली धार्मिक वन समेतको गरी कूलजम्मा २.८२०६ हेक्टर राष्ट्रिय वन क्षेत्रको जग्गा २५ वर्षसम्म प्रयोग गर्न र तहाँ रहेका जम्मा १६८५ वटा रुखविरुवाहरू हटाउन समेत स्वीकृति दिने ।</p> <p>२. सिद्धार्थ केवलकार सञ्चालनका लागि रुपन्देही जिल्ला बूटवल उपमहानगरपालिका-१ स्थित थप कूलजम्मा २.११८ हेक्टर (दुइ दशमलव एक एक आठ हेक्टर) राष्ट्रिय वन क्षेत्र (बूटवल समुदायिक वनभित्र रहेको) को जग्गा ३० वर्षसम्म प्रयोग गर्न दिने र तहाँ रहेका ७८० वटा रुखविरुवा हटाउन समेत स्वीकृति दिने ।</p>	<p>१. वन तथा भू-संरक्षण विभाग र उक्त आयोजना बीच मिति २०७६/१२/०७ मा सम्झौता भई डिभिजन वन कार्यालयलाई कार्यान्वयनका लागि पठाइएको ।</p> <p>२. वन तथा भू-संरक्षण विभाग र उक्त आयोजना बीच मिति २०७६/१२/०४ मा सम्झौता भई डिभिजन वन कार्यालयलाई कार्यान्वयनका लागि पठाइएको ।</p>

मिति	निर्णयहरू	कार्यान्वयन प्रगति
२०७६/१२/०९	<p>१. ६ वटा ग्रामीण सन्जाल सडकहरूको स्तरोन्नतिको लागि झापा, सुनसरी, पर्वत, सिन्धुपाल्चोक, पश्चिम रुकुम र मोरङ जिल्लाहरूमा रहेको कूलजम्मा २९.८२५ हेक्टर(उन्नतीस दशमलव आठ दुइ पाँच हेक्टर) राष्ट्रिय वन क्षेत्र प्रयोग गर्न दिने र तहाँ रहेका जम्मा ७५२ वटा रुखविरुवाहरु हटाउन समेत स्वीकृति दिने ।</p> <p>२. वातावरण संरक्षण नियमावली,२०७६ स्वीकृत गर्ने विषयको प्रस्ताव मन्त्रपरिषद्, विधेयक समितिमा छलफल गरी पेश गर्ने ।</p> <p>३. विराट बुद्धपार्क निर्माणका लागि झापा जिल्लाको दमक न.पा.- ३ दुम्सेमा रहेको कूलजम्मा १३.५४५२ हेक्टर (२० विगाह) राष्ट्रिय वन क्षेत्र प्रयोग गर्न दिने र तहाँ रहका जम्मा ६२७ वटा रुखविरुवा हटाउन समेत स्वीकृति दिने ।</p>	<p>१. वन तथा भू-संरक्षण विभाग र उक्त आयोजना बीच ५ वटा सडकको मिति २०७७/०५/०२ मा सम्झौता भई डिभिजन वन कार्यालयलाई कार्यान्वयनका लागि पठाइएको र एउटा सडकको विवरण फरक परेकोले वन तथा वातावरण मन्त्रालयमा निर्देशनका लागी पत्राचार भएको ।</p> <p>२. वातावरण संरक्षण नियमावली,२०७६ स्वीकृत भई कार्यान्वयनमा रहेको ।</p> <p>३. वन तथा भू-संरक्षण विभाग र उक्त आयोजना बीच मिति २०७७/०८/२१ मा सम्झौता भई डिभिजन वन कार्यालयलाई कार्यान्वयनका लागि पठाइएको ।</p>
२०७७/०१/२४	<p>१. सोर्य सिमेण्टस् लिमिटेडलाई चूनढुङ्गा उत्खननका लागि राष्ट्रिय वन क्षेत्र प्रयोग गर्न दिने ।</p>	<p>१. वन तथा भू-संरक्षण विभाग र उक्त आयोजना बीच मिति २०७७/०५/११ मा सम्झौता भई डिभिजन वन कार्यालयलाई कार्यान्वयनका लागि पठाइएको ।</p>
२०७७/०२/१२	<p>१. शिवपुरी नागार्जुन राष्ट्रिय निकुञ्ज (पहिलो संशोधन) नियमावली, २०७७ स्वीकृत गर्ने विषयको प्रस्ताव मन्त्रपरिषद्, विधेयक समितिमा छलफल गरी पेश गर्ने ।</p>	

मिति	निर्णयहरू	कार्यान्वयन प्रगति
२०७७/०२/१५	<p>वन क्षेत्रमा रुख कटानीलगायत हानी नोक्सानी रोक्ने विषयको नेपाल सरकार मन्त्रिपरिषद्को मिति २०७७ जेठ १५ गते भएको निर्णयका सम्बन्धमा देहायबमोजिम गर्ने</p> <ol style="list-style-type: none"> १. राष्ट्रिय वन क्षेत्रमा रहेका साल प्रजातिको रुखको कटान मुछान, संकलन र ओसारपसार हाललाई रोक्न राख्ने । २. राष्ट्रिय वन क्षेत्रबाट नियमानुसार कटान मुछान भइसकेका, वन क्षेत्रबाट घटगद्दीसम्म ढुवानी भइसकेका वा ढुवानी हुन बाँकी साल बाहेकका विभिन्न जातीका गोलिया काठहरू मुटान गर्ने, घटगद्दी गर्ने, ढुवानी र ओसारपसार तथा नियमानुसार समूहभित्र वा बाहिर विक्री वितरण गर्ने व्यवस्था मिलाउने । ३. निजी हकभोगको जग्गामा नियमानुसार कटान मुटान भइसकेको साल बाहेकका काठ दाउरा नियमानुसार ढुवानी, विक्री वितरण वा ओसारपसारको कार्य सुचारु गर्ने । ४. विद्युत प्रसारण लाइनलगायत राष्ट्रिय प्राथमिकताप्राप्त आयोजनाहरूको हकमा वनक्षेत्र प्रयोग गर्न र सो क्षेत्रमा रहेका वन पैदावर हटाउन नेपाल सरकार, मन्त्रिपरिषद्को निर्णयबाट स्वीकृति पाएका आयोजनाले नियमानुसार साललगायतका विभिन्न जातका रुखहरू कटान मुटान गर्ने, घाटगद्दी गर्ने, ढुवानी र ओसारपसार तथा विक्री वितरण गर्ने व्यवस्था मिलाउने । 	<ol style="list-style-type: none"> १. कार्यान्वयनमा भइरहेको । २. कार्यान्वयनमा भइरहेको । ३. कार्यान्वयनमा भइरहेको । ४. कार्यान्वयनमा भइरहेको ।

मिति	निर्णयहरू	कार्यान्वयन प्रगति
	<p>५. जिल्ला वन पैदावार आपूर्ति समितिलाई नियमानुसार प्राप्त भएका साल बाहेकका वन पैदावरको ढुवानी र ओसारपसार तथा नियमानुसार विक्री वितरण गर्ने व्यवस्था सम्बन्धित जिल्ला वन पैदावार आपूर्ति समितिले मिलाउने ।</p> <p>६. राष्ट्रिय वन क्षेत्रबाट नियमानुसार कटान, मुछान, घाटगद्दी भई सम्पूर्ण प्रक्रिया पूरा गरी निकासी इजाजत माग गरेका साल बाहेकका पैसा बुझाएका र छोडपुर्जी मात्र दिन बाँकी काठ दाउरा (कतिपय छोडपुर्जीसमेत भइसकेका तर बन्दाबन्दीको कारणले निकासी हुन नसकेका, रकम जम्मा भइसकेका, विमार्का हुन बाँकी रहेका र केही रकम जम्मा गर्ने प्रक्रियामा रहेकासमेत) को ओसारपसार वा निकासी सहमति दिने व्यवस्था मिलाउने ।</p> <p>राष्ट्रिय वन क्षेत्रमा अनुचित रूपमा साललगायतका विभिन्न रुखरु कटान, मुछान, सङ्कलन तथा ओसारपसार गरी वन विनास भएको भन्ने सम्बन्धमा छानविन गरी प्रतिवेदन पेश गर्न देहायबमोजिमको उच्चस्तरीय छानविन समिति गठन गर्ने :-</p> <p>क. डा. नेत्रप्रसाद तिमिसिना, मोरङ -अध्यक्ष</p> <p>ख. श्री रेणु शाह, सप्तरी -सदस्य</p> <p>ग. डा. अखिलेश्वर लाल कर्ण, धनुषा -सदस्य</p> <p>घ. सुश्री कान्ति राजभण्डारी, ओखलढुंगा -सदस्य</p> <p>ड. डा. सिन्धुप्रसाद ढुङ्गाना, सहसचिव, वन तथा वातावरण मन्त्रालय -सदस्य सचिव</p>	<p>५. कार्यान्वयनमा भइरहेको ।</p> <p>६. उच्चस्तरीय छानविन समिति गठन भई समितिले छानविन गरी सोको प्रतिवेदन बुझाएको ।</p>

मिति	निर्णयहरू	कार्यान्वयन प्रगति
२०७७/०२/२२	<p>१. नेपाली सेनाई राष्ट्रिय प्रतिरक्षा विश्विद्यालयको भौतिक संरचना निर्माण गर्नका लागि काभ्रेपलान्चोक जिल्लाको बनेपा न.पा.-१३ र १४ मा रहेको पेरुडे सामुदायिक वनको ७५० रोपनी वन प्रयोग गर्न स्वीकृति दिने ।</p> <p>२. नेपाल टेलिभिजनलाई उक्त वटा रिले प्रसार केन्द्र निर्माण गर्नेका लागि डडेल्धुरा जिल्लाको अजेयमेरु गा.पा.-१ को ०.१०१७ हेक्टर र पश्चिम रुकुमको मुसीकोट न.पा.-१ को ०.१२१० हेक्टर गरी कूलजम्मा ०.२२२७ हेक्टर राष्ट्रिय वन क्षेत्र प्रयोग गर्न स्वीकृति दिने ।</p>	<p>१. वन तथा भू-संरक्षण विभाग र नेपाली सेना बीच मिति २०७७/०२/२९ मा सम्झौता भई डिभिजन वन कार्यालयलाई कार्यान्वयनका लागि पठाइएको ।</p> <p>२. वन तथा भू-संरक्षण विभागसँग सम्झौता गर्न सम्पर्कका लागि मिति २०७७/०३/०३ नेपाल टेलिभिजनलाई पत्राचार भएको ।</p>

५.२ राष्ट्रिय विकास समस्या समाधान समितिको बैठकको वन क्षेत्रसंग सम्बन्धित निर्णयहरू र कार्यान्वयन स्थिति

राष्ट्रिय विकास समस्या समाधान समितिको ४५ औं बैठकको वन क्षेत्रसंग सम्बन्धित निर्णयहरू र कार्यान्वयन स्थिति

बैठकको निर्णय	कार्यान्वयन स्थिति
सडक विस्तार तथा स्तरोन्नति गर्ने सन्दर्भमा साविकमा सडकले सडक विस्तार तथा स्तरोन्नति गर्ने सन्दर्भमा साविकमा सडकले चर्चेको क्षेत्रफललाई समेत समावेश गरी वा अलग गरी वातावरणीय संरक्षण नियमावलीमा भएको प्रावधान अनुसार IEE वा EIA के गर्ने भन्ने सम्बन्धी अन्यौलता भएकोले सडक विस्तार वा स्तरोन्नती गर्दा थप लिनु पर्ने वनको क्षेत्रफललाई मात्र आधार लिई IEE वा EIA गर्नु पर्ने ।	सडकको स्तरोन्नति गर्दा थप हुने वन क्षेत्रको क्षेत्रफल मात्र गणना गर्ने गरी वातावरण संरक्षण नियमावली, २०७७ मा व्यवस्था गरिएको ।
विद्युत वितरण र टेलिफोन लाईनको लागि काठको पोल प्रयोग गर्ने व्यवस्था मिलाउन वन तथा वातावरण मन्त्रालय, उर्जा, जलस्रोत तथा सिंचाई मन्त्रालय र संचार तथा सूचना प्रविधि मन्त्रालयले आपसी समन्वय गर्ने र उपयुक्तता र उपलब्धताको आधारमा काठको पोल नै प्रयोग गर्नु पर्ने गरी नीतिगत निर्णय हुन वन तथा वातावरण मन्त्रालयले निर्णयको लागि नेपाल सरकार मन्त्रपरिषदमा पेश गर्ने ।	सह सचिवको नेतृत्वमा कार्यदल गठन भई मापदण्ड तयार गरिएको । सागरनाथ वन विकास परियोजना र रतुवामाई वृक्षारोपण आयोजनावाट यस चालु आर्थिक वर्षमा २०,००० पोल उत्पादन गर्ने लक्ष्य रहेकोमा सम्मानित सर्वोच्च अदालतको अन्तरिम आदेशले उत्पादानको कार्य स्थगित भएको ।

वैठकको निर्णय	कार्यान्वयन स्थिति
विद्युत विवरण आयोजनाको समेत चुरे क्षेत्रमा EIA रअन्य क्षेत्रमा IEE गर्नु पर्ने प्रावधानका साथै वन क्षेत्र तथा निजी वा ऐलानी जग्गा प्राप्त गर्नु पर्ने हुँदा आयोजनाहरूको कार्यान्वयनमा ढिलाई हुने भएकाले विकास आयोजनाको लागि EIA वा IEE गर्नु पर्ने कार्यविधिको प्रावधानलाई परिमार्जन गर्न वन तथा वातावरण मन्त्रालयले प्रक्रिया अघि बढाउने।	वातावरण संरक्षण ऐन, २०७६ तथा नियमावली, २०७७ मा संवोधन गरिएको।
प्रदेश राजधानी र स्थानीय तहका प्रशासनिक केन्द्र तथा स्थानीय तहका वडा केन्द्रको भवन निर्माणका लागि कतिपय स्थानमा सरकारी, सार्वजनिक र वन क्षेत्रभित्र पर्ने जग्गा समेत आवश्यक पर्ने देखिएकोले वनको क्षेत्राधिकार भित्र पर्ने जग्गाको हकमा मापदण्ड अनुसारको जग्गा वन तथा वातावरण मन्त्रालयले र सरकारी र सार्वजनिक जग्गाको हकमा भूमि व्यवस्था, सहकारी तथा गरीबी निवारण मन्त्रालयले माग भएको ३ महिना भित्र उपलब्ध गराउने।	वन ऐन २०७६ को दफा ४२ बमोजिम दस्तावेज र प्रकृया सहित अनुरोध प्राप्त भएमा समय भित्रै प्रस्ताव लैजान सकिने प्रावधान रहेको।

राष्ट्रिय विकास समस्या समाधान समितिको ४६ औं वैठकको वन क्षेत्रसंग सम्बन्धित निर्णयहरू र कार्यान्वयन स्थिति

वैठकको निर्णय	कार्यान्वयन स्थिति
सरकारबाट घोषणा भएको मकवानपुरको मयुरधाप औद्योगिक क्षेत्र स्थित चार किल्ला भित्रको जग्गा पर्सा राष्ट्रिय निकुञ्जको क्षेत्र भित्र पर्ने गैँ वातावरणीय प्रभाव मूल्यांकनको Scoping र ToR स्वीकृत नभएता पनि उक्त जग्गाको स्वामित्व औद्योगिक क्षेत्र व्यवस्थापन लिमिटेडको स्वामित्वमा आइसकेको सन्दर्भमा कार्यान्वयन गर्न कठिनाई भएकाले उद्योग, वाणिज्य तथा अपूर्ति मन्त्रालयको नेतृत्वमा वन तथा वातावरण मन्त्रालय र भूमि व्यवस्था सहकारी तथा गरीबी निवारण मन्त्रालयको प्रतिनिधि समेतको सहभागितामा गठित समितिबाट एक महिना भित्र प्रतिवेदन प्राप्त गरी सो समेतका आधारमा स्वीकृतिका लागि नेपाल सरकार मन्त्रपरिषदमा प्रस्ताव पेश गर्ने ।	मिति २०७७/०४/०९ गते उद्योग, वाणिज्य तथा आपूर्ति मन्त्रालयले मयुरधापको उक्त जग्गा वदर गर्न भूमी व्यवस्था, सहकारी तथा गरिबी निवारण मन्त्रालयमा लेखी पठाएको ।

राष्ट्रिय विकास समस्या समाधान समितिको ४७ औं वैठकको वन क्षेत्रसंग सम्बन्धित निर्णयहरू र कार्यान्वयन स्थिति

(वन तथा वातावरण मन्त्रालयसंग सम्बन्धित निर्णयहरू नरहेको)

खण्ड-६

अनुसूचीहरू

अनुसूची १: नीति तथा कार्यक्रम, बजेट वक्तव्य कृयाकलाप तथा माईलस्टोनको विवरण

नीति	बजेट वक्तव्यका वुदाहरु								जम्मा
	११७	११८	११९	१२०	१२१	१२२	१२३	१२४	
७५	११	-	७	१	२	२	-	-	२३
७६	२	-	-	-	-	-	६	-	८
१०७	-	-	-	१४	-	४	-	३	२०
१०८	२	-	-	-	-	-	-	६	८
१०९	-	-	-	-	-	३	-	-	३
१३२	-	-	-	-	-	-	६	-	६
१३३	-	३	-	-	-	-	-	-	३
१३४	-	-	-	-	-	-	-	९	९
जम्मा	१५	३	७	१५	२	९	१२	१८	८१

नीति तथा कार्यक्रमका वुदाहरु

नीति ७५

बहुउपयोगी वन र वलक फरेष्ट विस्तार एवं वैज्ञानिक वन व्यवस्थापन गरी वन संरक्षण तथा वनस्रोतको दिगो उपयोग गरिनेछ। आगामी आर्थिक वर्षलाई वृक्षारोपण वर्ष घोषणा गरी काष्ठ, गैरकाष्ठ फलफूलका विरुवा रोपण गरिनेछ। जडिबुटी लगायत वनमा आधारित हरित उद्योग तथा व्यवसायको प्रवर्द्धन तथा विस्तार गरिनेछ।

नीति ७६

नदी प्रणाली र जलाधारमा आधारित वन व्यवस्थापन गर्दै माथिल्लो तटीय क्षेत्रमा वायो इन्जिनियरिङ सहितको फलफूल खेती, भावर र भित्री मधेशमा कृषि वन र तराईमा व्यापक वृक्षारोपण सहितको वन विकास कार्यक्रम सञ्चालन गरिनेछ।

नीति १०७

विकास र वातावरण बीच सन्तुलन कायम गरिनेछ। पृथ्वीको भविष्य, जीवहरूको रक्षा, हित कल्याण र यसको इकोसिष्टममा टकराव नआउने गरी विकास कार्यहरू अघि बढाइनेछ।

नीति १०८

विश्व तापमानमा भएको वृद्धिबाट सिर्जित जलवायु परिवर्तनका नकारात्मक असरहरूलाई न्यून गर्न स्थानीय तहसम्म जलवायु अनुकूलनका कार्यक्रमहरू सञ्चालन गरिनेछ।

नीति १०९

राष्ट्रिय तथा अन्तर्राष्ट्रिय महत्वका सीमसार क्षेत्रहरूको संरक्षण र वृद्धिमत्तापूर्ण अपयोग गर्दै पर्यापर्यटनको गन्तव्यको रूपमा विकास गरिनेछ। महत्वपूर्ण तालतलैयाहरूको संरक्षण र विकासको गुरुयोजना बनाई कार्यान्वयन गरिनेछ।

नीति १३२

राष्ट्रपति चुरे संरक्षण कार्यक्रमलाई समीक्षा र मूल्यांकन गरी प्रभावकारी पुनर्व्यवस्थापन गरिनेछ। चुरे र भावर क्षेत्रका खोंचहरूमा जल पुनर्भरणका लागि पोखरीहरू निर्माण गरिनेछ।

बजेट वक्तव्यका बुदाहरू

११७

नेपालीहरूको जीवनपद्धति र समृद्धिको आधारको रूपमा रहेको वन सम्पदाको सन्तुलित रूपमा संरक्षण र उपयोग हुने गरी कार्यक्रम तय गरेको छु। वन क्षेत्रको सम्बद्धन मार्फत वातावरणीय सन्तुलन कायम गर्दै वनजन्य क्षेत्रको बहुउपयोग गरी आय र रोजगारी सिर्जनालाई प्राथमिकता दिएको छु। संघ, प्रदेश र स्थानीयतह एवं वन उपभोक्ता समूहहरूको सहकार्य र समन्वयमा बहुउपयोगी वन र ब्लक फरेष्ट विस्तार एवं वैज्ञानिक वन व्यवस्थापन गरी वन संरक्षण तथा वनश्रोतको दिगो उपयोग गर्ने व्यवस्था मिलाएको छु।

११८

आगामी आर्थिक वर्षलाई “वृक्षारोपण वर्ष” घोषणा गरी काष्ठ, गैरकाष्ठ तथा फलफूलका बिरुवा रोपण कार्य अभियानकै रूपमा अघि बढाइनेछु। खाली वन क्षेत्र, नदी उकास क्षेत्र, सार्वजनिक जग्गाहरू तथा निजी वनमा फलफूल तथा जडिबुटीका बिरुवा रोप्ने कार्यक्रम अभियानका रूपमा सञ्चालन गरिनेछ। फलफूलका बिरुवा उत्पादन गर्ने नर्सरीको स्थापना र विकास गर्न सरकारीका अतिरिक्त निजी र सहकारी क्षेत्रलाई समेत प्रोत्साहित गरिनेछु।

११९

जडिबुटी लगायत वनमा आधारित हरित उद्योग तथा व्यवसायको प्रवर्द्धन तथा विस्तार गरिनेछ। जडिबुटीजन्य वनस्पतिहरूको भेराइटी विकास कार्यक्रम मार्फत उपयुक्त प्रविधि र प्रजातिहरूको पहिचान र विस्तार गरिनेछ। जडिबुटी उत्पादन तथा प्रशोधन केन्द्र कम्पनीमा रूपान्तरण गरी सम्भाव्य प्रदेशहरूमा न्यूनतम एक जडिबुटी प्रशोधन केन्द्र स्थापना गरिनेछ।

१२०

जैविक विविधता तथा वासस्थानको संरक्षण गरिनेछ। नयाँ वनस्पति उद्यानहरूको निर्माण गरिनेछ। पुराना उद्यानहरूको स्तरोन्नती गरिनेछ। नयाँ प्रणी उद्यानहरूको सम्भाव्यता अध्ययन गरिनेछ। सबै संरक्षित क्षेत्र, मध्यवर्ती क्षेत्र, वनस्पति उद्यान, प्राणी उद्यानलाई प्रकृतिमा आधारित पर्यटन गन्तव्यका रूपमा विकास गरिनेछ।

१२१

स्थानीय तहमा सामुदायिक वन उपभोक्ता समुहसँगको सहकार्यमा वनमा आधारित उद्यमको विकास गरिनेछ। उच्च पहाडी जिल्लाका ग्रामीण क्षेत्रमा जडिबुटी सुकाउने प्रविधि र जडिबुटी भण्डारणका लागि सामुदायिक वन उपभोक्ता समुहका लघु उद्यमहरू स्थापना गरिनेछ।

१२२

मानव वन्यजन्तु द्वन्द्व न्यूनीकरणका लागि जङ्गल र आवासको मध्यवर्ती क्षेत्रमा सुरक्षाका लागि आवश्यक पूर्वाधार निर्माण तथा कृषि वन प्रवर्द्धन गरिनेछ। लोपोन्मुख तथा दुर्लभ वन्यजन्तुहरूको प्रजाती संरक्षण कार्ययोजना तयार गरी गणना गरिनेछ। वन्यजन्तुको व्यवसायिक पालन तथा प्रजननका लागि राष्ट्रिय निकुन्ज विभाग र राष्ट्रिय प्रकृति संरक्षण कोषबाट नमूना अभ्यासको थालनी गरिनेछ। तालतलैयाहरूको संरक्षण र विकासको गुरुयोजना बनाई कार्यान्वयन गरिनेछ।

१२३

राष्ट्रपति चुरे संरक्षण कार्यक्रमको संरचनागत परिवर्तन गर्दै पूर्वी, मध्य र पश्चिम क्षेत्रमा आयोजना कार्यालय मार्फत कार्यक्रम अघि बढाउन रु १ अर्ब ७४ करोड विनियोजन गरेको छु। चुरे र भावर क्षेत्रका गल्छी पहिरो नियन्त्रण तथा खोंचहरूमा जल पुनर्भरणका लागि आगामी आर्थिक वर्षमा ११६ पोखरीहरू निर्माण गर्न बजेट विनियोजन गरेको छु। कोशी, गण्डकी, कर्णाली र महाकाली जलाधारहरूको एकीकृत व्यवस्थापन रणनीति तयार गरी भू-संरक्षणका क्रियाकलापहरू संचालन गरिनेछ।

१२४

प्रदुषण नियन्त्रण एवं नियन्त्रणका लागि सापेक्ष रूपमा वातावरणीय मापदण्डहरू परिमार्जन तथा निर्माण गरी प्रभावकारी कार्यान्वयनको व्यवस्था मिलाईनेछ। राष्ट्रिय तथा स्थानीय स्तरमा जलवायु परिवर्तन अनुकूलन तथा न्यूनीकरणका कार्यक्रमहरू सञ्चालन गरिनेछ।

१२५

वन तथा वातावरण मन्त्रालय अन्तर्गतका संघ, प्रदेश र स्थानीय तहमा सञ्चालन हुने आयोजना तथा कार्यक्रम सञ्चालनका लागि रु १५ अरब ४९ करोड विनियोजन गरीएको ।

अनुसूची २: संरक्षित क्षेत्रमा पर्यटकको संख्या

सि.नं	संरक्षित क्षेत्रको नाम	बाह्य पर्यटक (जना)	जम्मा पर्यटक (जना)
१	चितवन राष्ट्रिय निकुन्ज	९२,९९४	१,८२,७१६
२	बर्दिया राष्ट्रिय निकुन्ज	५,५०६	१५,२६०
३	लामटाङ राष्ट्रिय निकुन्ज	७,९०२	१६,९२५
४	रारा राष्ट्रिय निकुन्ज	२५६	८,८३१
५	बाँके राष्ट्रिय निकुन्ज	८	९२
६	सगरमाथा राष्ट्रिय निकुन्ज	३१,५३३	३२,६३६
७	शे(फोक्सुन्डो) राष्ट्रिय निकुन्ज	४२६	७३८
८	शिवपुरी-नागार्जुन राष्ट्रिय निकुन्ज	८,६९२	१,०९,२९७
९	मकालु बरुण राष्ट्रिय निकुन्ज	१,४२५	१,७६६
१०	खप्तड राष्ट्रिय निकुन्ज	१६	७४६
११	शुक्लाफाँटा राष्ट्रिय निकुन्ज	१७२	१,७७५
१२	पर्सा राष्ट्रिय निकुन्ज	१४	३९२
१३	कोशीटप्पु वन्यजन्तु आरक्ष	१९८	१२,२७०
१४	ढोरपाटन शिकार आरक्ष	७५	३२०
१५	अन्नपूर्ण संरक्षण क्षेत्र	१,०३,७८२	१,०३,९३६
१६	गौरीशंकर संरक्षण क्षेत्र	१,५२३	१,५२३
१७	मनास्लु संरक्षण क्षेत्र	५,३८८	५,३८८
१८	कृष्णसार संरक्षण क्षेत्र	३४	५,३०९
१९	अपिनाम्पा संरक्षण क्षेत्र	७	९
२०	केचनजंघा संरक्षण क्षेत्र	५८४	६०८
	जम्मा	२,६०,५३५	५,००,५३७

श्रोत: राष्ट्रिय निकुञ्ज तथा वन्यजन्तु संरक्षण विभाग, २०७७

अनुसूची ३: मानव वन्यजन्तु द्वन्द्व व्यवस्थापन वन्यजन्तुवाट भएको क्षतिको विवरण

क्र.सं.	वन्यजन्तुको	मानविय क्षति			पशुधनको क्षति	भाडरण गरेको अन्नको क्षति	घरगोठको क्षति	अन्नबालिको क्षति	जम्मा
		सामान्य घाइते	सबल घाइते	मृत्यु					
१	हात्ती	९	२१	१३	०	३५२	७६४	२,०९९	३,२५८
२	गैँडा	५	१२	४	०	०	०	१०९	१३०
३	बाघ	०	४	८	१७५	०	०	०	१८७
४	भालु	७	३६	०	१५	०	०	२४	८२
५	चितुवा	१८	८	८	१,८३१	०	०	०	१,८६५
६	हिउँ चितुवा	०	०	०	६३	०	०	०	६३
७	छ्वाँसे चितुवा	०	०	०	८९	०	०	०	८९
८	ब्वाँसो	०	१	०	१५	०	०	०	१६
९	जँगली कुकुर	१	०	०	८	०	०	०	९
१०	जँगली बँदेल	२३	२२	०	०	०	०	२,३६४	२,४०९
११	अर्ना	१	३	०	०	०	०	४४	४८
१२	मगर गोही	२	३	०	२	०	०	०	७
१३	अजिगर	१	०	०	०	०	०	०	१
जम्मा घटना		६७	११०	३३	२१९८	३५२	७६४	४,६४०	८,१६४
राहत रकम		११,६८,०२३	१,२६,२५,४८८	३,६६,००,०००	२,१८,०८,०८१	२३,४८,१८०	५४,५१,७७५	२,६६,७४,४२४	१०,६६,७५,९७१

श्रोत: राष्ट्रिय निकुञ्ज तथा वन्यजन्तु संरक्षण विभाग, २०७७

अनुसूची ४: आ.व. २०७६/०७७ मा राष्ट्रिय प्राथमिकता प्राप्त योजनाका लागि राष्ट्रिय/सरकारी वन क्षेत्र प्रयोग गर्न उपलब्ध गराइएको योजनाहरूको विवरण

क्र.सं.	योजनाको नाम	स्थान	उपलब्ध गराइएको वनको क्षेत्रफल (हेक्टर)			हटाइने रूखविरूवा संख्या	समयावधी (वर्ष)	मन्त्रिपरिषदको निर्णय मिति
			स्थाई	अस्थाई	जम्मा			
१	बर्दगोरिया ४००/१३२ के.भी. सबस्टेशन निर्माण	बर्दगोरिया गाउँपालिका-३, कैलाली (साविक दोदोधारा-१)	-	-	१.७१०	-	-	०४/०६/२०७६
२	मातातिर्थ-नौविसे ३३ के.भी प्रसारण लाइन आयोजना	चन्द्रानिरी नगरपालिका-५, ५देखि ११, काठमाडौं	०.२०३८	२.१००८	२.३०४६	५०४	२५	०४/१६/२०७६
३	चूनुडुङ्गा उत्खनन्	बंगलाचुली गाउँपालिका-६, दाङ (साविक लोहारपानी गाविस)	-	-	३.९३५	३०३	१०	०५/२२/२०७६
४	चूनुडुङ्गा उत्खनन्	बंगलाचुली गाउँपालिका-३, दाङ (साविक काभ्रे गाविस)	-	-	५.०००	२,२२५	१५	०५/२२/२०७६
५	कोशी कोरिडोर २२० के.भी. प्रसारणलाइन आयोजना (वसन्तपुर-चाँगे खण्ड)	तेह्रथुम, संखुवासभा र ताप्लेजुङ जिल्ला	६.८८६	६५.८६०	७२.७४६	४,८१८	२५	०५/२२/२०७६
६	बुटवल (गोरूसिंगे)-लुम्बिनी १३२ के.भी. प्रसारणलाइन आयोजना (Two Bay Extension निर्माण)	योगीकुटी स्वीचयार्डसँगै, रूपन्देही (वन अनुसन्धान प्लटको छेउ)	-	-	०.४८०	-	२५	०५/२२/२०७६

क्र.सं.	योजनाको नाम	स्थान	उपलब्ध गराईएको वनको क्षेत्रफल (हेक्टर)			हटाईने रूखविरूवा संख्या	समयावधी (वर्ष)	मन्त्रिपरिषदको निर्णय मिति
			स्थाई	अस्थाई	जम्मा			
७	बुर्तिवाङ्ग-पौदीअमराइ-तम् घास-सन्धिखर्क-गोरूसिङ्गे १३२ के.भी प्रसारणलाईन आयोजना (जीतपुर/कपिलबस्तु खण्ड)	बाणगंगा नगरपालिका, कपिलबस्तु	०.६३२	१६.१२९	१६.७६१	२,४४९	२५	०५/२२/२०७६
८	नखुखोला-भैसेपाटी-बुडमती सडकखाण्ड (५.७ कि.मी.)	ललितपुर महानगरपालिका वडा नं. २२-२५, ललितपुर	-	-	०.४१०	१३८	-	०६/१७/२०७६
९	चूनढुङ्गा उत्खनन्	ब्यास नगरपालिका वडा नं. ९ र १०, तनहुँ	-	-	४.८५०	९७९	१५	०६/३०/२०७६
१०	चूनढुङ्गा उत्खनन्	उदयपुरगढी गाउँपालिका वडा नं. ३, उदयपुर (साविक डुम्रे गाविस)	-	-	४.९९०	१३२	१०	०६/३०/२०७६
११	चूनढुङ्गा उत्खनन्	गोदावरी नगरपालिका वडा नं. ५, ललितपुर (साविक लेले गाविस)	-	-	४.२००	-	१५	०६/३०/२०७६
१२	तल्लो ईर्खुवाखोला जलविद्युत आयोजना (१४.१५ मेवा)	पडानन्द नगरपालिका वडा नं. १, भोजपुर (साविक नेपालेडाँडा गाविस)	-	-	१.३७०	१६३	३०	०६/३०/२०७६

क्र.सं.	योजनाको नाम	स्थान	उपलब्ध गराईएको बनको क्षेत्रफल (हेक्टर)			हटाईने रुखविरूवा संख्या	समयावधी (वर्ष)	मन्त्रिपरिषदको निर्णय मिति
			स्थाई	अस्थाई	जम्मा			
१३	मस्यारिदी कोरिडोर (उदीपुर-न्यू भरतपुर) २२० केभी प्रसारणलाइन आयोजना	बेथीसहर नगरपालिकामा पर्ने १२ वटा सा.व., लमजुङ	१.४०२२	१४.८७७८	१६.२८०	११,०८७	२५	०६/३०/२०७६
१४	छिन्चु बसपार्क आयोजना	भेरीगंगा नगरपालिका वडा नं. १२, सुखेत	-	-	२.१५०	९६	-	०६/३०/२०७६
१५	माथिल्लो छन्दीखोला साना जलविद्युत आयोजना (४ मेवा)	दोर्दी गाउँपालिका वडा नं. ७ र ८	१.२६६	०.०५१	१.३१७	५८	३०	०६/३०/२०७६
१६	बर्दघाट-सर्दी १३२ के.भी. प्रसारणलाइन आयोजना	नवलपुर र सुस्तापश्चिम नवलपरासी	०.६१०६	२५.२५७४	२५.८६८	५,६११	२५	०७/२९/२०७६
१७	माथिल्लो सानिगाड जलविद्युत आयोजना (१०.७०मे.वा.)	बुंगल नगरपालिका-६, बझाङ (साविक पिपलकोट गाविसको खाराबगर र डिन्डू वनक्षेत्र)	-	-	१.०५०	-	३०	०८/३०/२०७६
१८	नेपाली सेना, राष्ट्रिय प्रतिरक्षा विश्वविद्यालय	बनेपा नगरपालिका-१३ र १४, काभ्रेपलाञ्चोक (साविक साँगा नासिकास्थान)	-	-	३८.१५५	-	-	०८/३०/२०७६
१९	महाकाली सिंचाइ आयोजना (तेश्रो चरण)	बेदकोट नगरपालिका स्थित राष्ट्रिय वन क्षेत्र, कञ्चनपुर	-	-	२९.६००	२०६,३४५	-	०९/२१/२०७६

क्र.सं.	योजनाको नाम	स्थान	उपलब्ध गराईएको वनको क्षेत्रफल (हेक्टर)			हटाईने रूखविरूवा संख्या	समयावधी (वर्ष)	मन्त्रिपरिषदको निर्णय मिति
			स्थाई	अस्थाई	जम्मा			
२०	तामाकोशी-काठमाडौं २२०/४०० के.भी. प्रसारणलाइन आयोजना	५६ वटा सा.व., दोलाखा, सिन्धुपाल्चोक, काभ्रेपलाञ्चोक, काठमाडौं र भक्तपुर	-	-	१०३.२२०	३५, २३१	२५	०९/२८/२०७६
२१	हेटौंडा-ढल्केवर-दुहवी ४०० के.भी. प्रसारणलाइन (चौथो खण्ड/मकवानपुरखण्ड)	हेटौंडा न.पा., छतिवन, हर्नामडी र राइगाड, मकवानपुर	-	-	८०.६६०	२७, ८३४	२५	०९/२८/२०७६
२२	रकुमगाड जलविद्युत आयोजनाको ३३ के.भी. प्रसारणलाइन	रुकुम (पूर्वी रुकुम र पश्चिम रुकुम)	-	-	४.०५०	३६४	२५	०९/२८/२०७६
२३	हाँडीखोला (सुनकोशी ए) साना जलविद्युत आयोजना (९९७ कि.वा.)	त्रिपुरासुन्दरी गाउँपालिका-१, बाह्रविसे नगरपालिका-१, सिन्धुपाल्चोक (साविक कर्थली घोरथली गाविस)	-	-	१.२०८	८१	३०	१०/०६/२०७६
२४	रिद्धिसिद्धि ३३ के.भी. प्रसारणलाइन (हेटौंडाको कमानेदेखि रिद्धिसिद्धि सिमेन्ट उद्योगसम्म १.७ कि.मी.)	हेटौंडा नगरपालिका-१५, मकवानपुर (चित्रेपानी, रातामाटे र संसरीमाइ सामुदायिक वनहरू)	-	-	१.१४२	१९०	२५	१०/०६/२०७६

क्र.सं.	योजनाको नाम	स्थान	उपलब्ध गराईएको वनको क्षेत्रफल (हेक्टर)			हटाईने रूखविरूवा संख्या	समयावधी (वर्ष)	मन्त्रिपरिषदको निर्णय मिति
			स्थार्ई	अस्थार्ई	जम्मा			
२५	क्याम्पसको शैक्षिक संरचनाहरू विस्तार	भेरी नगरपालिका-३, जाजरकोट (हाल स्यालपाखा कालेगाउँ सा.व.मा पर्ने)	-	-	०.३६०	२०८	५०	१०/२०/२०७६
२६	श्रीमेहर गणको सुरक्षाजन्य कम्पोजिट लजिष्टिक बेस निर्माण	कोहलपुर नगरपालिका-२, बाँके (साविक रझेना गाविस) कौशिलानगर	-	-	-	१४७	-	१०/२७/२०७६
२७	तल्लो लिखु जलविद्युत आयोजना (२८.१ मे.वा.)	लिखुतामाकोशी गाउँपालिका-४, रामेछाप (सिपुपाखा, रातामाटा साव ०.७१ हे.) र लिखु गाउँपालिका-१, ओखलढुङ्गा (राष्ट्रिय वन ०.१५ हे.)	-	-	०.८६०	४	३०	१०/२७/२०७६
२८	नारायणी नदीमा सञ्चालन हुने कुज आयोजनाको कुज पोर्ट (कुज स्टेशन) (पर्यापर्यटनजन्य पानीजहाज आयोजना)	भरतपुर महानगरपालिका-१६, चितवन (ज्ञानेश्वर सामुदायिक वन)	-	-	१.०००	९१	२५	१०/२७/२०७६
२९	बुर्तिबान्ना-पौदीअमराइ-तम्घास-सन्धिखर्क-गोरूसिङ्गे १३२ के.मी प्रसारणलाईन आयोजना (अर्घाखाँची खण्ड)	शितलगांगा नगरपालिका-१-१२, अर्घाखाँची (अमूते, जनजागृति र डोहोटे साव)	-	-	४७.६६०	४,०४५	२५	१०/२७/२०७६

क्र.सं.	योजनाको नाम	स्थान	उपलब्ध गराईएको वनको क्षेत्रफल (हेक्टर)			हटाईने रूखविरूवा संख्या	समयावधी (वर्ष)	मन्त्रिपरिषदको निर्णय मिति
			स्थाई	अस्थाई	जम्मा			
३०	बहुप्राविधिक महाविद्यालय	चौतारा-साँगागढीचोकगढी नगरपालिका-५, सिन्धुपाल्चोक (आहालाडाँडा सामुदायिक वन)	-	-	०.८९७	४२९	-	११/०५/२०७६
३१	मौलाकाली केवलकार आयोजना	गौडाकोट नगरपालिका-१, नवलपुर (बर्दीघाट सुस्तापूर्व नवलपुर)	-	-	२.८२१	१,६८५	२५	११/१२/२०७६
३२	सिद्धार्थ केवलकार आयोजना (पर्याप्त पर्यटनजन्य केवलकार आयोजना)	बुटवल उपमहानगरपालिका-१, रूपन्देही	-	-	२.११८	७८०	३०	११/१२/२०७६
३३	सुपर मादी जलविद्युत आयोजना (४४ मे.वा.)	मादी गाउँपालिका-२, कास्की	-	-	६.९५०	८४	३०	११/१८/२०७६
३४	ग्रामीण सञ्जाल सुधार आयोजना (RCIP) अन्तर्गत स्तरोन्नति गरिने झापा लगायत ६ वटा जिल्लाका ग्रामीण सडक स्तरोन्नति	झापा, सुनसरी, पर्वत, सिन्धुपाल्चोक, पश्चिम रूकुम र मोरङ	२९.८२५०	-	२९.८२५	७५२	-	१२/०९/२०७६
३५	विश्वकै अग्लो भगवान गौतम बुद्धको मूर्ति सहित बुद्धपार्क निर्माण आयोजना	दमक नगरपालिका-३, दुम्से झापा	१३.५४५२	-	१३.५४५	६२७	-	१२/०९/२०७६

क्र.सं.	योजनाको नाम	स्थान	उपलब्ध गराईएको बनको क्षेत्रफल (हेक्टर)			हटाईने रूखविरूवा संख्या	समयावधी (वर्ष)	मन्त्रिपरिषदको निर्णय मिति
			स्थाई	अस्थाई	जम्मा			
३६	चूनुडुङ्गा उत्खनन्	कटारी नगरपालिका-४, ७ र ८ (साविक लिम्पाटार गाविस)	३१.८८००	-	३१.८८०	२,२१५	१०	०१/२४/२०७७
३७	नेपाली सेना, राष्ट्रिय प्रतिरक्षा विध्वविद्यालय	बनेपा नगरपालिका-१३ र १४, काभ्रेपलाञ्चोक (साविक साँगा नासिकास्थान)	-	-	-	१,१०५	-	०२/२२/२०७७
३८	रिले टेलिभिजन प्रसारण केन्द्रहरू निर्माण	अजेयमेरू गाउँपालिका-१, डडेल्धुरा र मुसीकोट नगरपालिका-१, पश्चिम रूकुम	-	-	०.२२२७	१२६	३०	०२/२२/२०७७
३९	राहुघाट मंगले जलविद्युत आयोजना (३७ मे.वा.)	रघुगंगा गाउँपालिका-७ र ८, म्याग्दी	-	-	४.५५०	१५२	३०	०३/२३/२०७७
४०	नारायणगढ-बुटवल सडक योजना विस्तार र स्तरोन्नती	मुकुन्दपुर देखि कावासोतीसम्म, नवलपुर (चितवन राष्ट्रिय निकुञ्जको मध्यवर्ती क्षेत्र भित्र)	-	-	-	४,०७०	-	०३/२९/२०७७

क्र.सं.	योजनाको नाम	स्थान	उपलब्ध गराईएको वनको क्षेत्रफल (हेक्टर)			हटाईने रुखविरूवा संख्या	समयावधी (वर्ष)	मन्त्रिपरिषदको निर्णय मिति
			स्थाई	अस्थाई	जम्मा			
४१	न्यादी फिदी जलविद्युत आयोजना (२१.४० मे.वा.)	मसुर्याङ्गदी गाउँपालिका-६ र ७, लमजुङ (साविक बाहुनडाँडा र भुलभुले गाविस)	-	-	४.९३०	७८६	३०	०३/२९/२०७७
४२	खानीखोला (दोलखा) जलविद्युत आयोजना (३० मे.वा.)	गौरीशङ्कर गाउँपालिका-७, दोलखा (साविक मार्बु गाविस)	-	-	३.०००	२३५	३०	०३/२९/२०७७
जम्मा			८६.२५१	१२४.२७६	५७४.०७५	३१६,१४९		

श्रोत: वन तथा जलाधार महाशाखा, वन तथा वातावरण मन्त्रालय, २०७७

अनुसूची ५: वातावरणीय नियमन

वातावरणीय प्रभाव मूल्यांकन भएका आयोजना

स्वीकृत वातावरणीय प्रभाव मूल्यांकन भएका आयोजनाहरूको संख्यात्मक सारांश

व्यवसायिक क्षेत्र (१६)		यातायात क्षेत्र (१३)		उर्जा क्षेत्र (३०)		अन्य (५)	
प्रकार	स्वीकृत संख्या	प्रकार	स्वीकृत संख्या	प्रकार	स्वीकृत संख्या	प्रकार	स्वीकृत संख्या
उद्योग	३	विमानस्थल	४	जलविद्युत आयोजना	२३	सामुदायिक वन	१
होटेल	३	सडक	७	प्रशारण लाईन	६	सिचाई कुलो	३
औद्योगिक क्षेत्र	२	पुल	१	सव स्टेशन	१	परियोजना	१
क्याम्पस तथा विश्वविद्यालय	४	केवलकार	१				
हस्पिटल	३						
भवन	१						

महिना	सि.नं.	आयोजनाको नाम	निर्णय मिति	प्रति महिना
श्रावण	१	सगरमाथा क्रसर उद्योग, दाङ	०४/२२/२०७६	१
भाद्र	२	लुम्बिनी बौद्ध विश्वविद्यालय, प्रदेश नं. ५, रुपन्देही	०५/०३/२०७६	७
	३	मदनखौला विमानस्थल, हुम्ला	०५/०४/२०७६	
	४	कालीगण्डकी गर्ज जलविद्युत आयोजना	०५/०८/२०७६	
	५	सुपर दोर्दी जलविद्युत आयोजना	०५/०९/२०७६	
	६	काठमाण्डौ गेष्ट हाउस, काठमाण्डौ	०५/१३/२०७६	
	७	दैलेढुंगा सामुदायिक वन, बंगलचुली ८, प्रदेश नं. ५, दाङ	०५/३०/२०७६	
	८	शिभम सिमेन्ट लिमिटेडका लागि खोर्टा खानीक्षेत्र, मकवानपुर	०५/३१/२०७६	

महिना	सि.नं.	आयोजनाको नाम	निर्णय मिति	प्रति महिना
असोज	९	सागु (सोरुन) खोला जलविद्युत आयोजना, ५ मे.वा. दोलखा	०६/०२/२०७६	७
	१०	मन्थली बुरुन्डीखोला जलविद्युत आयोजना, ३.७५ मे.वा., कास्की र पर्वत	०६/०२/२०७६	
	११	मदामेखोला जलविद्युत आयोजना, २४ मे.वा., कास्की	०६/०२/२०७६	
	१२	करपुटार-नाल्मा-बेसीसहर सडक, लमजुङ	०६/०२/२०७६	
	१३	नुप्चे लिखु जलविद्युत आयोजना, ५७.५ मे.वा., रामेछाप	०६/१६/२०७६	
	१४	लुम्बिनी केवलकार, रुपन्देही	०६/१६/२०७६	
	१५	शारदा बवइ जलविद्युत आयोजना, ९३ मे.वा., दाङ	०६/१७/२०७६	
मंसिर	१६	पूर्वान्चल क्यान्सर अस्पताल, झापा	०८/०३/२०७६	६
	१७	दुधकोशी-५ जलविद्युत आयोजना, ११० मे.वा.	०८/०८/२०७६	
	१८	भोटेकोशी-५ जलविद्युत आयोजना, ६२ मे.वा., सिन्धुपाल्चोक	०८/१२/२०७६	
	१९	नेपालगन्ज मेडिकल कलेज शिक्षण अस्पताल, नेपालगन्ज	०८/१९/२०७६	
	२०	नेपालगन्ज मेडिकल कलेज शिक्षण अस्पताल, कोहलपुर	०८/१९/२०७६	
	२१	होटल ल्हासा इन्टरनेशनल प्रा.लि., काठमाण्डौ	०८/२०/२०७६	
पुष	२२	सहजपुर-बोगटान-दिपायल सडक, कैलाली र डोटी	०९/१०/२०७६	८
	२३	सम्राट सिमेन्ट कम्पनी प्रा.लि., दाङ	०९/११/२०७६	
	२४	रुपाताल संरक्षण एकिकृत विकास आयोजना, कास्की	०९/१४/२०७६	
	२५	उपल्लो खिम्ति जलविद्युत आयोजनाका लागि १३२ के.भि. सिंगल सर्किट ट्रान्समिसन लाइन, रामेछाप	०९/१४/२०७६	
	२६	उपल्लो खिम्ति जलविद्युत आयोजना (दोश्रो) का लागि १३२ के.भि. सिंगल सर्किट ट्रान्समिसन लाइन, रामेछाप	०९/१४/२०७६	

महिना	सि.नं.	आयोजनाको नाम	निर्णय मिति	प्रति महिना
	२७	माथिल्लो बलेफी खोला जलविद्युत आयोजना, ४६ मे. वा., सिन्धुपाल्चोक	०९/१६/२०७६	
	२८	रानीटार विमानस्थल, पाँचथर	०९/२१/२०७६	
	२९	करुवा सेती जलविद्युत आयोजना, ३२ मे.वा., कास्की	०९/२२/२०७६	
माघ	३०	पेगु खोला साना जलविद्युत आयोजना, ३ मे.वा., दोलखा	१०/०३/२०७६	३
	३१	कोहलपुर-सुर्खेत १३२ के.भि. ट्रान्मिसन लाइन आयोजना, प्रदेश नं. ५, कर्णाली, बाँके, बर्दिया, सुर्खेत	१०/०७/२०७६	
	३२	सुनकोशी मरिन डाइभर्सन बहु-उद्देशीय आयोजना, प्रदेश नं. ३, सिन्धुली	१०/०७/२०७६	
	३३	सुपर तमोर जलविद्युतीय आयोजना १५५ मे.वा., ताप्लेजुङ	१०/२७/२०७६	
फाल्गुण	३४	इसुवा खोला जलविद्युतीय आयोजना ९७.२ मे.वा., संखुवासभा	११/०४/२०७६	१६
	३५	नुम-किमाथान्का सडक(१२० कि.मि.), संखुवासभा	११/०५/२०७६	
	३६	वाणगंगा सिंचाइ प्रणाली-जगदिशपुर जलाशय, कपिलवस्तु	११/०६/२०७६	
	३७	मनिपल कलेज अफ मेडिकल साइन्सेज, कास्की, गण्डकी प्रदेश	११/०६/२०७६	
	३८	गुदेल विमानस्थल, सोलुखुम्बु	११/०६/२०७६	
	३९	बुढि गंगा जलविद्युत आयोजना २० मे.वा., अछाम र बाजुरा	११/०६/२०७६	
	४०	सेति नदि जलविद्युत आयोजना २५ मे.वा., कास्की	११/११/२०७६	
	४१	काठमाण्डौ मेडिकल कलेज, सिनामंगल र दुवाकोट, वाग्मती प्रदेश	११/११/२०७६	
	४२	प्यूठान स्वरगद्वारी आन्तरिक विमानस्थाल आयोजना	११/११/२०७६	
	४३	तल्लो अप्सुवा जलविद्युत आयोजना ४५ मे.वा. संखुवासभा	११/१४/२०७६	

महिना	सि.नं.	आयोजनाको नाम	निर्णय मिति	प्रति महिना
	४४	म्याग्दी खोला जलविद्युत आयोजना ५७.३ मे.वा. म्याग्दी	११/२२/२०७६	
	४५	कालीगण्डकी कोरिडोर(नयाँ बुटवल-बर्दघाट) २२० के.भि. ट्रान्समिसन लाइन आयोजना, नवलपरासी (बर्दघाट सुस्ता पश्चिम), प्रदेश नं. ५	११/२२/२०७६	
	४६	होटल डेला अन्नपुरा, काठमाण्डौ, बागमती प्रदेश	११/२२/२०७६	
	४७	हिमचुली दोर्दि जलविद्युत आयोजना ५७ मे.वा., लमजुङ	११/२८/२०७६	
	४८	युनिभर्सल कलेज अफ मेडिकल साइन्स, भैरहवा	११/२८/२०७६	
	४९	साँढु खोला पुल आयोजना, सुनसरी	११/१२/२०७६	
चैत्र	५०	काठमाण्डौ (नागढुंगा) - नौविसे-मुग्लिन सडक र पुलहरु	१२/०४/२०७६	१
जेष्ठ	५१	इसुवा कास्केड जलविद्युत आयोजना ३७.७ मे.वा. ,संखुवासभा,प्रदेश नं. १	०२/०७/२०७७	४
	५२	शक्तिखोर औद्योगिक जिल्ला, चितवन	०२/०८/२०७७	
	५३	अन्तराष्ट्रिय बौद्ध सम्मेलन तथा ध्यान सभा, पुण्य बगैचा, लुम्बिनी	०२/०७/२०७७	
	५४	इनरुवा-काकभिर्द र इटहरी- विराटनगर जोड्ने विद्युतिय रेलमार्ग लाइन, प्रदेश नं. १, सुनसरी, मोरङ, झापा	०२/०८/२०७७	
असार	५५	तमोर करिडोर(मुलघाट-लुबुघाट-मघिटार- लिमुवुनिपुल-दोवान सडक शाखा), धनकुटा र पाँचथर	०३/०८/२०७७	१०
	५६	वेत्रावती-त्रिसुली मैलुङ जलविद्युत आयोजना, १० मे.वा., दार्चुला	०३/२४/२०७७	
	५७	मकरिगद जलविद्युत आयोजना, १० मे.वा. को ३३ के.भि. प्रशारण लाइन, दार्चुला	०३/२४/२०७७	
	५८	माथिल्लो साघुखोला साना जलविद्युत आयोजना, १० मे.वा., दोलखा	०३/२४/२०७७	
	५९	माझिटार-अमरपुर डाँडा सडक, पाँचथर	०३/२९/२०७७	
	६०	नौवस्त औद्योगिक क्षेत्र, रौतहट	०३/२९/२०७७	

महिना	सि.नं.	आयोजनाको नाम	निर्णय मिति	प्रति महिना
	६१	लिखुखोला जलविद्युत आयोजनाको १३२ के.भि. डबल सर्किट ट्रान्समिसन लाइन	०३/२९/२०७७	
	६२	लाल बकैया सिंचाइ आयोजना, रौतहट	०३/३१/२०७७	
	६३	मिदिम १ जलविद्युत आयोजना १३.४२४ मे.वा.	०३/३१/२०७७	
	६४	तमोर मेवा जलविद्युत आयोजना १२८ मे.वा.	०३/३१/२०७७	

श्रोत: वातावरण तथा जैविक विविधता महाशाखा, वन तथा वातावरण मन्त्रालय, २०७७

पूरक वातावरणीय प्रभाव मुल्यांकन भएका आयोजना

क्र.सं.	आयोजनाको नाम
१	सिद्धार्थ केवल कार आयोजना, रुपन्देही
२	चन्द्रागिरी हिल्स लिमिटेड, काठमाण्डौ
३	टाडी खोला जलविद्युत आयोजना, ५ मे.वा., नुवाकोट, वागमती प्रदेश
४	तामाकोशी-५ जलविद्युत आयोजना, ९९.८ मे.वा., दोलखा
५	लिपिङ खोला जलविद्युत आयोजना १६.२३ मे.वा.

श्रोत: वातावरण तथा जैविक विविधता महाशाखा, वन तथा वातावरण मन्त्रालय, २०७७

अनुसूची ६ : आ.व. २०७६/०७७ को वेरुजु फछ्यौटको विवरण

आ.व. २०७६/०७७ मा मन्त्रालय र अन्तरगतका निकायहरूको वेरुजु फछ्यौटको विवरण

रु. हजारमा

क्र.सं.	विवरण	जम्मा वेरुजु	जम्मा फछ्यौट	प्रतिशत	वाँकी वेरुजु
१	वन तथा भू संरक्षण मन्त्रालय	७८१४५	६९४२९	८८.८५	८७१६
२	वन भू संरक्षण विभाग	७२०७१५	७४९३३	१०.४०	६४५७८२
३	राष्ट्रिय निकुन्ज तथा वन्यजन्तु संरक्षण विभाग	१८०५२४	६२२९४	३४.५१	११८२३०
४	वनस्पति विभाग	४३५७१	२२९४६	५२.६६	२०६२५
५	वन अनुसन्धान तथा प्रशिक्षण केन्द्र	५३३	२२६	४२.४०	३०७
६	वातावरण विभाग	२७७२	१०९१	३९.३६	१६८१
७	५ क्षेत्रीय वन निर्देशनालयहरू	१८१४	५४	२.९८	१७६०
८	तराई तथा शिवालिकको लागि क्षेत्रीय सहयोग ईकाई	१७८	०	०.००	१७८
९	रेड कार्यान्वयन केन्द्र	२०४२८	११४०१	५५.८१	९०२७
१०	राष्ट्रपति चुरे संरक्षण कार्यक्रम	७०२२	०	०.	७०२२
११	पहाडी साना किसानका लागि अनूकूलन आयोजना	१५१८९२	१३८७६५	९१.३६	१३१२७
जम्मा		१२०७५९४	३८११३९	३१.५६	८२६४५५

श्रोत: आर्थिक प्रशासन शाखा, वन तथा वातावरण मन्त्रालय, २०७७

आ.व. २०७६/०७७ मा संस्थान/समिति/कोष तर्फको वेरुजु फछ्यौटको विवरण

रु. हजारमा

क्र.सं.	विवरण	जम्मा वेरुजु	जम्मा फछ्यौट	प्रतिशत	वाँकी वेरुजु
१	वन पैदावार विकास समिति	४६	०	०.००	४६
२	राष्ट्रिय प्रकृति संरक्षण कोष	२३०७९०	७५७३८	३२.८२	१५५०५२
३	नेपाल रोजिन एण्ड टर्पेन्टाइन	२६९१	०	०.००	२६९१
४	द टिम्बर कर्पोरेशन अफ नेपाल	१८१५७	४४६०	२४.५६	१३६९७
५	जडिवुटी उत्पादन तथा प्रशोधन कम्पनि लिमिटेड	१७७	०	०.००	१७७
६	वन पैदावार आपूर्ति समिति	४१७२३	१८१६	४.३५	३९९०७
७	राष्ट्रप्रति चुरे तराइ मधेश संरक्षण विकास समिति	४४७१४	२०९५३	४६.८६	२३७६१
जम्मा		३३८२९८	१०२९६७	३०.४४	२३५३३१

श्रोत: आर्थिक प्रशासन शाखा, वन तथा वातावरण मन्त्रालय, २०७७

अनुसूची ७ : गुनासो फछ्यौट

उजुरी प्राप्त भएको निकाय	उजुरी सङ्ख्या	फछ्यौट भएका गुनासो सङ्ख्या	कार्यान्वयनको अवस्था
श्री अख्तियार दुरुपयोग अनुसन्धान आयोग	३३	२१	१२ वटा प्रक्रियामा रहेको
मन्त्रालयमा प्राप्त गुनासो	२८	२६	२ वटा प्रक्रियामा रहेको
हेलो सरकारमा प्राप्त गुनासो	९	४	५ वटा प्रक्रियामा रहेको
श्री राष्ट्रिय सतर्कता केन्द्र	५	५	
प्रधानमन्त्री तथा मन्त्रिपरिषदको कार्यालय	१०	७	३ वटा प्रक्रियामा रहेको
जम्मा	८५	५४	३१ वटा प्रक्रियामा रहेको

श्रोत: शासकीय सुधार शाखा, वन तथा वातावरण मन्त्रालय, २०७७

अनुसूची ८ : आ.ब. २०७६/०७७ को अन्त्य सम्ममा वनहरुको विवरण

वन व्यवस्थापन पद्धति	कुल वन क्षेत्र			संरक्षित क्षेत्र बाहिरको वन क्षेत्र		संरक्षित क्षेत्र	
	संख्या	हेक्टर	प्रतिशत	संख्या	क्षेत्रफल	संख्या	क्षेत्रफल
सामुदायिक वन	२३,६८२	२४,९०,१९४	३७.६७	२२,६४५	२२,७८,९८१	१,०३७	२,११,२१३.०२
साझेदारी वन	३१	७५,६१४	१.१४	३१	७५,६१४	०	०
कवुलियती वन	७,९७६	४५,८४१.७४	०.६९	७,८८८	४५,४०१	८८	४४०.७४
गरिबमुखी कवुलियती वन	७,७३१	४४,३९८.७४	०.६७	७,६४३	४३,९५८	८८	४४०.७४
व्यवसायिक कवुलियती वन	२४५	१४४३	०.०२	२४५	१,४४३	०	०
धार्मिक वन	१८६	२,८९६.५७	०.०४	१७९	२,८०९.१४	७	८७.४३
निजी वन	५,४६०	४,४५१	०.०७	५,४६०	४,४५१	०	०
वन संरक्षण क्षेत्र	१०	१,९२,०२७.४३	२.९०	१०	१,९२,०२७.४३	०	०

अनुसूची ९ : आ.ब. २०७६/०७७ को अन्त्य सम्ममा संरक्षित क्षेत्रहरूको विवरण

सिनं.	विवरण	संख्या	क्षेत्रफल
१	राष्ट्रिय निकुञ्जको संख्या	१२	११,८०६.०२ वर्ग कि.मि
२	वन्यजन्तु आरक्षको संख्या	१	१७५ वर्ग कि.मि
३	शिकार आरक्षको संख्या	१	१,३२५ वर्ग कि.मि
४	संरक्षण क्षेत्रको संख्या	६	१५,४२५.९५ वर्ग कि.मि
५	मध्यवर्ती क्षेत्रको संख्या	१३	५,६८७.७८ वर्ग कि.मि
६	संरक्षित क्षेत्रको संख्या	२०	३४,४१९.७५ वर्ग कि.मि
७	प्राणी उद्यान	२	६७०.१६५ हेक्टर
८	रामसार सूचीमा सूचीकृत सिमसार क्षेत्रको संख्या	१०	६०,५६१ हेक्टर
९	संरक्षण योजना तयार गरी सोही अनुरूप संरक्षण भै रहेका वन्यजन्तु प्रजाति		गैंडा, हिउँचितुवा, खरमयुर, बाघ, हाब्रे, सालक, हात्ती, फिजेन्ट, घडियाल गोही, गिद्ध, सारस, सौंस, कस्तुरी मृग, अर्ना, गौर र लाटोकोसेरो ।

श्रोत: राष्ट्रिय निकुञ्ज तथा वन्यजन्तु संरक्षण विभाग, २०७७

अनुसूची १०: केही वन्यजन्तु प्रजातिहरूको संख्यात्मक विवरण

क्र.सं	वन्यजन्तुको नाम	अंग्रेजी नाम	वैज्ञानिक नाम	संख्या	श्रोत
१	बाघ	Royal Bengal Tiger	<i>Panthera tigris tigris</i>	२३५	DNPWC (survey)
२	गैंडा	One horned Rhino	<i>Rhinoceros unicornis</i>	६४५	
३	हात्ति	Asian Elephant	<i>Elephas maximus</i>	१००-१७०	www.eleaid.com/ country-profiles/ elephants-nepal/
४	अर्ना	Wild buffalo	<i>Bubalus arnee</i>	४४१	2075 count
५	बाहसिंगा	Swamp deer	<i>Cervus duvaucelii</i>	२,३५१	DNPWC
६	गौर	Gaur	<i>Bos gaurus</i>	४७३	DNPWC
७	हाब्रे	Red Panda	<i>Ailurus fulgens</i>	३१७-५८२	Jnwali et al 2011
८	कृष्णसार	Black buck	<i>Antilope cervicapra</i>	३४६	DNPWC
९	घडीयाल	Gharial	<i>Gavialis gangetics</i>	१९८	Gharial Conservation Action Plan

श्रोत: राष्ट्रिय निकुञ्ज तथा वन्यजन्तु संरक्षण विभाग, २०७७

अनुसूची ११: संरक्षित क्षेत्र व्यवस्थापन योजनाहरूको विवरण

क्र.सं.	संरक्षित क्षेत्रको नाम	अवधि	स्वीकृत मिति	निर्णयस्तर	कैफियत
१	चितवन राष्ट्रिय निकुञ्ज	२०१८-२०२२	११/११/२०१८	विभागस्तर	कार्यान्वयनमा रहेको ।
२	सगरमाथा राष्ट्रिय निकुञ्ज	२०१६-२०२०	०५/०४/२०१६	विभागस्तर	कार्यान्वयनमा रहेको ।
३	शे-फोक्सुण्डो राष्ट्रिय निकुञ्ज	२०१८-२०२२	३०/१०/२०१८	विभागस्तर	कार्यान्वयनमा रहेको ।
४	मकालु वरुण राष्ट्रिय निकुञ्ज	२०१९-२०२४	२४/०७/२०१९	विभागस्तर	कार्यान्वयनमा रहेको ।
५	रारा राष्ट्रिय निकुञ्ज	२०२०-२०२४	१८/१२/२०१९	विभागस्तर	कार्यान्वयनमा रहेको ।
६	खप्तड राष्ट्रिय निकुञ्ज	२०२०-२०२४	९/०१/२०२०	विभागस्तर	कार्यान्वयनमा रहेको ।
७	लामटाङ राष्ट्रिय निकुञ्ज	२०१२-२०१६	१८/१२/२०१२	सचिवस्तर	आ.व. २०७५/०७६ देखि ५ वर्षको लागि व्यवस्थापन योजनाको मस्यौदा तयार भई IEE भईरहेको ।
८	शिवपुरी नागार्जुन राष्ट्रिय निकुञ्ज	२०१७-२०२२	२८/१२/२०१७	विभागस्तर	कार्यान्वयनमा रहेको ।
९	बर्दिया राष्ट्रिय निकुञ्ज	२०१६-२०२०	०२/११/२०१५	सचिवस्तर	कार्यान्वयनमा रहेको ।
१०	बाँके राष्ट्रिय निकुञ्ज	२०१८-२०२३	०९/०९/२०१८	विभागस्तर	कार्यान्वयनमा रहेको ।
११	कोशीटप्पु वन्यजन्तु आरक्ष	२०१८-२०२३	०३/०६/२०१८	विभागस्तर	कार्यान्वयनमा रहेको ।
१२	पर्सा राष्ट्रिय निकुञ्ज	२०१८-२०२३	१५/०७/२०१८	विभागस्तर	कार्यान्वयनमा रहेको ।
१३	शुक्लाफाँटा राष्ट्रिय निकुञ्ज	२००७-२०११	१४/०२/२००७	सचिवस्तर	आ.व. २०७५/०७६ देखि ५ वर्षको लागि व्यवस्थापन योजनाको मस्यौदा तयार भई IEE भईरहेको ।

क्रसं.	संरक्षित क्षेत्रको नाम	अवधि	स्वीकृत मिति	निर्णयस्तर	कैफियत
१४	अन्नपूर्ण संरक्षण क्षेत्र	२००९-२०१२	२१/०९/२००९	संचालक समिति	राष्ट्रिय प्रकृति संरक्षण कोषले व्यवस्थापन गर्दै आएको र व्यवस्थापन योजना बन्ने क्रममा रहेको ।
१५	अपिनाम्पा संरक्षण क्षेत्र	२०१५-२०१९	१३/०६/२०१५	सचिवस्तर	कार्यान्वयनमा रहेको ।
१६	कञ्चनजंघा संरक्षण क्षेत्र	२०२०-२०२४	१९/०७/२०२०	विभागस्तर	कार्यान्वयनमा रहेको ।
१७	मनास्लु संरक्षण क्षेत्र	२०२०-२०२४	१७/०६/२०२०	विभागस्तर	कार्यान्वयनमा रहेको ।
१८	कृष्णसार संरक्षण क्षेत्र	२०१७-२०२२	०८/१२/२०१७	विभागस्तर	कार्यान्वयनमा रहेको ।
१९	गौरीशंकर संरक्षण क्षेत्र	२०१३-२०१७	१९/०८/२०१३	संचालक समिति	राष्ट्रिय प्रकृति संरक्षण कोषले व्यवस्थापन गर्दै आएको र व्यवस्थापन योजना बन्ने क्रममा रहेको ।
२०	ढोरपाटन शिकार आरक्ष	२०१९-२०२४	२४/०७/२०१९	विभागस्तर	कार्यान्वयनमा रहेको ।

श्रोत: राष्ट्रिय निकुञ्ज तथा वन्यजन्तु संरक्षण विभाग, २०७७

अनुसूची १२: प्रजाति संरक्षण कार्य योजनाहरूको विवरण

क्र.सं.	प्रजातिको नाम	वैज्ञानिक नाम	अंग्रेजी नाम	कार्य योजनाको अवधी	स्वीकृत मिति
वन्यजन्तु					
१	बाघ	<i>Panthera tigris</i>	Tiger	सन् २०१६-२०२०	२०१६
२	गैंडा	<i>Rhinoceros unicornis</i>	Rhino	सन् २०१७-२०२१	२०१७
३	हात्ती	<i>Elephas maximus</i>	Red panda	सन् २००९-२०१८	२००९
४	सालक	<i>Manis pantadactyla</i>	Pangolin	सन् २०१८-२०२२	२०१८
५	हिउँ चितुवा	<i>Panthera uncia</i>	Snow Leopard	सन् २०१७-२०२१	२०१७
६	गिद्ध	-	Vulture	सन् २०१५-२०१९	२०१५
७	खरमजुर	<i>Houbaropsis bengalensis</i>	Bengal Florican	सन् २०१६-२०२०	२०१६
८	घडियाल	<i>Gavialis gangetica</i>	Gharial	सन् २०१८-२०२२	२०१८
९	हाब्रे	<i>Ailurus fulgens</i>	Red Panda	सन् २०१९-२०२३	२०१८
१०	फिजेन्ट	-	Pheasant	सन् २०१९-२०२३	२०१९
११	सोस	<i>Platanista gangetica</i>	Dolphin	सन् २०२०-२०२४	२०२०
१२	कस्तुरी मृग	<i>Moschus chrysogaster</i>	Musk Deer	सन् २०२०-२०२४	२०२०
१३	सारस	<i>Grus antigone</i>	Sarus Crane	सन् २०२०-२०२४	२०२०
१४	लाटोकोसेरो	<i>Owl SPP</i>	Owl	सन् २०२०-२०२४	२०२०
१५	अर्ना	<i>Bubalus arnee</i>	Wild Water	सन् २०२०-२०२४	२०२०
१६	गौरीगाई	<i>Bos gaurus</i>	Bison	सन् २०२०-२०२४	२०२०

वनस्पति					
१	पाँच औंले	<i>Dactylorhiza hatagirea</i>	Himalayan Marsh Orchid	सन् २०२०-२०२५	२०२०
२	जटामसी	<i>Nardostachys grandiflora</i>	Spikenard	सन् २०२०-२०२५	२०२०
३	खयर	<i>Acacia catechu</i>	Cutch tree	वि.सं. २०७७-२०८१	२०७६
४	सिमल	<i>Bombax ceiba</i>	Silk cotton	वि.सं. २०७७-२०८१	२०७६
५	दार	<i>Boehmeria rugulosa</i>	Dar	वि.सं. २०७७-२०८१	२०७६
६	मौवा	-	Mauwa	वि.सं. २०७७-२०८१	२०७६
७	हल्दु	<i>Adina cordifolia</i>	Haldu/Karma	वि.सं. २०७७-२०८१	२०७६
८	विजयसाल	<i>Pterocarpus marsupium</i>	Kino tree of malbar kino	वि.सं. २०७६-२०८०	२०७५
९	सतिसाल	<i>Dalbergia latifolia</i>	Indian rosewood	वि.सं. २०७६-२०८०	२०७५
१०	गुराँस	<i>Rhododendron species</i>	Gurans	वि.सं. २०७६-२०८०	२०७५

श्रोत: राष्ट्रिय निकुञ्ज तथा वन्यजन्तु संरक्षण विभाग, वनस्पति विभाग र वन तथा भू-संरक्षण विभाग, २०७७

आ.व. २०७६/०७७ का केही स्थलगत तस्विरहरू

उपत्यकाको बायु गुणस्तर व्यवस्थापन २०७६ सम्बन्धमा अन्तरक्रिया, काठमाडौं

चुरे संरक्षण सम्बन्धी राष्ट्रिय कार्यशाला गोष्ठी, खुमलटार, ललितपुर

वन क्षेत्रमा लैंगिक समावेशीकरण राष्ट्रिय गोष्ठी, ललितपुर

विकास र वातावरण सम्बन्धी गोष्ठी, जुम्ला

राष्ट्रिय प्राणी उद्यान, भक्तपुर

नर्सरीमा बहुवर्षे बिरुवा उत्पादन हुँदै, हात्तिसार, काठमाडौं

जैविक विविधता सम्बन्धी अनुगमन, गौरीशंकर संरक्षण क्षेत्र, दोलखा

नेपाल सरकार

वन तथा वातावरण मन्त्रालय

सिंहदरबार, काठमाडौं

www.mofe.gov.np